

Jaarverslag 2016

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten

Inhoudsopgave

1. Bestuursverslag	3
1.1 Voorwoord	3
1.2 Kerngegevens afgelopen vijf jaar	5
1.3 Missie, visie en strategie	6
1.4 Bestuurlijke inrichting van het fonds	7
1.5 2016 in hoofdlijnen	11
1.6 Financiële positie	24
1.7 Pensioenbeheer	31
1.8 Vermogensbeheer	36
1.9 Uitvoeringskosten	41
1.10 Risicomanagement	47
1.11 StiPP in 2017	55
2. Toezicht en medezeggenschap	57
2.1 Verslag van de raad van toezicht	57
2.2 Verslag van het verantwoordingsorgaan	62
3. Jaarrekening	66
3.1 Balans per 31 december	66
3.2 Staat van baten en lasten	67
3.3 Kasstroomoverzicht	68
3.4 Algemene toelichting	69
3.5 Toelichting op de balans	80
3.6 Risicobeheer en derivaten	90
3.7 Toelichting op de staat van baten en lasten	100
4. Overige gegevens	107
4.1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	107
4.2 Actuariële verklaring	107
4.3 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	109
5. Bijlagen	115
5.1 Indeling commissies	115
5.2 Nevenfuncties leden bestuur en raad van toezicht	117
5.3 Uitbestede partijen en adviseurs	119
5.4 Kerngegevens pensioenregeling	120
5.5 Afkortingen en begrippen	124

1. Bestuursverslag

1.1 Voorwoord

1.1.1 Status van het fonds en ontwikkeling fonds

StiPP wil voor zijn 1,1 miljoen (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden en voor de ruim 5.600 aangesloten werkgevers een duurzaam en betrouwbaar pensioenfonds zijn dat zijn financiële verplichtingen nu en in de toekomst kan nakomen. Daarbij houdt het bestuur rekening met de belangen van actieven, slapers, gepensioneerden en werkgevers. Het bestuur ervaart het als een grote uitdaging deze doelstelling te realiseren. Voor u ligt het jaarverslag van StiPP over 2016, waarin wij als bestuur verantwoording afleggen over het gevoerde beleid.

Door de premie inkomsten van 209 miljoen en het positieve rendement van 6,62% groeide het vermogen van StiPP tot ruim 1,2 miljard. De dekkingsgraad van het fonds van 110,7% eind 2015 daalde licht naar 110,2% eind 2016.

In dit jaarverslag doet het bestuur verslag van de beleidsissues die in het verslagjaar hebben gespeeld. Daarnaast is in dit verslag de jaarrekening 2016 opgenomen.

Het vertrouwen in pensioen staat onder druk. Door de lage dekkingsgraden, de eventuele verlaging van pensioenuitkeringen en -aanspraken en de grote complexiteit van het stelsel vragen veel deelnemers zich af of hun pensioenfonds nog wel levert waarop zij rekenen. Dit verminderde vertrouwen raakt ook StiPP. Het is onze verantwoordelijkheid dat deelnemers kunnen begrijpen wat ze wel en niet van StiPP mogen verwachten. Communicatie en dialoog met actieven, slapers, gepensioneerden en werkgevers heeft dan ook prioriteit voor het bestuur.

1.1.2 Samenstelling bestuur en samenwerking verantwoordingsorgaan en raad van toezicht

Het bestuur heeft halverwege het verslagjaar afscheid genomen van de heer M. Raaijmakers als bestuurslid en lid van de communicatiecommissie. Het bestuur heeft veel waardering voor de wijze waarop hij een bijdrage aan het fonds heeft geleverd. In de opvolging van de heer Raaijmakers is inmiddels voorzien.

Het bestuur is verheugd dat, na de invoering van de Wet versterking bestuur pensioenfonds per 1 juli 2014, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan een voortvarend gevolg hebben gegeven aan de samenwerking met het bestuur. Ieder vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid en met oog voor het doel waarvoor alle organen van het fonds staan: realisering van de missie en doelstellingen van het fonds.

1.1.3 Woord van dank

Het bestuur is erkentelijk voor de inzet van al diegenen die op een of andere wijze bijdragen aan het functioneren van het fonds, zowel binnen StiPP in bestuurlijke organen, als bij de partijen waaraan het bestuur werkzaamheden heeft uitbesteed. Het bestuur heeft waardering voor hun betrouwbare en deskundige werkwijze, die resulteert in een goede beleidsvoorbereiding en -uitvoering.

In 2017 staan ons weer nieuwe uitdagingen te wachten. Het bestuur heeft er alle vertrouwen in dat allen die zich dit jaar voor het fonds hebben ingezet, opnieuw en met veel energie bereid zullen zijn om de ambities en doelstellingen van het fonds te helpen realiseren.

Het bestuur stelde het jaarverslag 2016 en de daarbij behorende staten voor De Nederlandsche Bank (DNB) vast op 9 juni 2017.

Namens het bestuur van de Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten
De Meern, 9 juni 2017

P.A. Citroen
Voorzitter

E.H.W. Bosman
Vice-voorzitter

1.2 Kerngegevens afgelopen vijf jaar

1.2.1 Kerngegevens

Aantallen	2016	2015	2014	2013	2012
Werkgevers	5.639	5.412	4.931	4.914	5.380
Deelnemers	313.790	281.223	259.666	222.827	224.479
Gewezen deelnemers	815.622	738.440	659.419	617.340	568.870
Ingegane ouderdomspensioenen	1.751	1.419	1.188	883	633
Ingegane partnerpensioenen	313	263	214	167	130
Ingegane wezenpensioenen	18	14	11	8	6
Afgekochte ouderdomspensioenen	3.174	2.039	2.484	3.017	2.466
Afgekochte nabestaandenpensioenen ¹	7.335	364	311	322	369
Afgekochte kleine pensioenkapitalen voor pensioeningangsdatum	34.003	32.666	25.942	56.733	21.829

1.2.2 Financiële gegevens (bedragen in 1.000.000 euro)

	2016	2015	2014	2013	2012
Voorziening voor risico deelnemers	1.104,6	900,3	808,4	678,2	575,4
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	65,6	54,2	47,9	35,6	31,2
Garantiereserve ²	-	-	-	-	7,7
Overige reserves	119,5	102,6	85,4	69,3	50,0
• Vereist eigen vermogen	35,4	30,3	26,9	25,9	25,4
• Algemene reserve	84,1	72,3	58,5	43,4	24,6
Belegd vermogen	1.238,7	1.018,1	902,2	747,9	630,4
Beleggingsrendement	6,62%	-/- 1,21%	4,45%	2,54%	5,10%
Z-score	0,36	0,27	-0,01	0,14	0,26
Performancetoets ³	1,74	1,60	1,52	1,25	-/- 0,30
Beleidsdekkingsgraad	110,1%	109,9%	-	-	-
Dekkingsgraad	110,2%	110,7%	110,0%	109,7%	108,2%
Indexatie ingegane pensioenen	0%	0%	0%	0%	0%
Korten ingegane pensioenen	0%	0%	0%	0%	0%
Feitelijke premie	209,2	179,3	159,2	150,8	146,1
Kostendeckende premie	200,8	171,7	150,7	142,1	136,2
Pensioenuitvoeringskosten	13,0	12,9	11,7	10,0	10,3
Uitvoeringskosten per deelnemer in euro's	41,68	46,38	44,74	44,76	45,82
Kosten vermogensbeheer in % van gemiddeld belegd vermogen	0,43%	0,48% ⁴	0,31%	0,31%	0,34%
Uitkeringen afkoop	28,3	27,6	20,6	31,3	15,6
Pensioenuitkeringen	2,3	1,9	1,6	1,3	0,9
Vorderingen	41,5	36,5	33,0	33,3	33,3

¹ Het aantal afgekochte nabestaandenpensioenen is in 2016 inclusief het aantal afgekochte bijzondere nabestaandenpensioenen. Op de afkoop van bijzondere nabestaande pensioenen heeft het fonds in 2016 een extra actie uitgevoerd.

² De garantiereserve is per 1 januari 2013 toegevoegd aan de algemene reserve.

³ Het vermelde percentage van de performancetoets is inclusief de opslag van 1,28% conform Art. 5 VBB.

⁴ De stijging van het kostenpercentage vermogensbeheer in 2015, wordt veroorzaakt door éénmalige kosten in verband met de invoering van het risico afbouw model. Zie verder toegelicht in paragraaf 1.9.6.

1.3 Missie, visie en strategie

StiPP voorziet in een aanvullende pensioenvoorziening voor uitzendkrachten, gedetacheerden en payrollers. StiPP geeft op zorgvuldige en efficiënte wijze uitvoering aan de pensioenovereenkomst die door sociale partners in de flexbranche is gesloten.

De branche kenmerkt zich door korte dienstverbanden met vaak een parttime karakter en veelal lagere lonen. Dit zorgt bij het grootste deel van de deelnemers voor een relatief geringe omvang van het opgebouwde pensioenkapitaal. Daarom is het van belang dat de uitvoering gebeurt tegen acceptabele en zo laag mogelijke kosten, op een wijze die aansluit bij de kenmerken van de deelnemers en de branche. Hierbij is het doel om van elke euro aan premie zoveel mogelijk toe te laten komen aan de opbouw van het pensioenkapitaal.

StiPP onderkent de impact van kortdurende dienstverbanden én de uiteenlopende kenmerken van de deelnemers als specifieke aspecten van de sector die van invloed zijn op de opbouw van het pensioenkapitaal. Daarom houdt StiPP bij het vaststellen van het beleid rekening met de belangen van de verschillende groepen deelnemers die door de diversiteit kunnen ontstaan. Bij de kenmerken van het fonds past een beleid waarbij:

- De administratieve processen vanuit het oogpunt van kostenbeheersing en de grote volumes volledig geautomatiseerd zijn ingericht;
- Er duidelijk met deelnemers en werkgevers digitaal wordt gecommuniceerd;
- Er in het beleggingsbeleid doelbewust onderscheid wordt gemaakt tussen de verschillende leeftijdsgroepen;
- Er in de opbouwfase geen keuzemogelijkheden zijn voor deelnemers.

StiPP streeft er naar zich voortdurend aan te passen aan de veranderende maatschappelijke en politieke ontwikkelingen. StiPP pakt hierin haar eigen rol en probeert de omgeving hiermee bewust te maken van de problematieken waarmee StiPP te maken heeft en deze te beïnvloeden.

StiPP houdt zich momenteel met name bezig met:

- Het overleggen met cao-partijen over de toekomstbestendigheid van de basisregeling;
- Het afhandelen van het 'stuwmeer' aan kleine pensioenkapitalen onder de afkoopgrens;
- De ontwikkelingen met betrekking tot de plek van payrollers binnen de verplichtstelling van StiPP;
- Het bepalen van de impact van rechtspraak voor de handhaving van de verplichtstelling.

Op de lange termijn zal mogelijk veranderende wet- en regelgeving er toe leiden dat een deel van de problematiek waar StiPP mee te maken heeft - en die specifiek toeziet op het opbouwen van pensioen bij korte dienstverbanden en veelal bij lagere lonen - wordt opgelost. StiPP blijft in deze ontwikkelingen haar eigen rol spelen en op termijn haar positie opnieuw bepalen. Zoals met name de problematiek van kleine pensioenen onder de afkoopgrens en de financiële consequenties daarvan op langere termijn.

1.4 Bestuurlijke inrichting van het fonds

StiPP is een bedrijfstakpensioenfonds en is statutair gevestigd te Amsterdam, bezoekadres: Rijnzathe 12, 3454 PV De Meern. De laatste statutenwijziging was op 2 maart 2016, welke notarieel is verleden. De Stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 34107294. StiPP is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

Het bestuur van het fonds is verantwoordelijk voor de uitvoering van de pensioenregeling zoals deze door de sociale partners is overeengekomen. Dit houdt in dat zij verantwoordelijk is voor alle activiteiten van het fonds, waaronder de pensioenadministratie, communicatie en het vermogensbeheer van de pensioengelden.

StiPP kent een paritair bestuursmodel, waarin de werkgeversorganisaties, vakbonden en gepensioneerden zijn vertegenwoordigd. Het bestuur bestaat uit acht bestuursleden. Vier leden namens de werkgevers, drie leden namens de werknemers en één lid namens de pensioengerechtigden. De bestuursleden zijn voorgedragen door:

- De Algemene Bond Uitzendondernemingen (ABU), gevestigd te Amsterdam;
- De Nederlandse Bond van Bemiddelings- en Uitzendondernemingen (NBBU), gevestigd te Amersfoort;
- FNV gevestigd te Utrecht;
- De Unie, vakbond voor industrie en dienstverlening, gevestigd te Culemborg;
- De CNV Vakmensen, gevestigd te Utrecht; en
- De vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden is voorgedragen door de werknemersorganisaties en benoemd door het bestuur, nadat verkiezingen onder de pensioengerechtigden geen kandidaat opleverde.

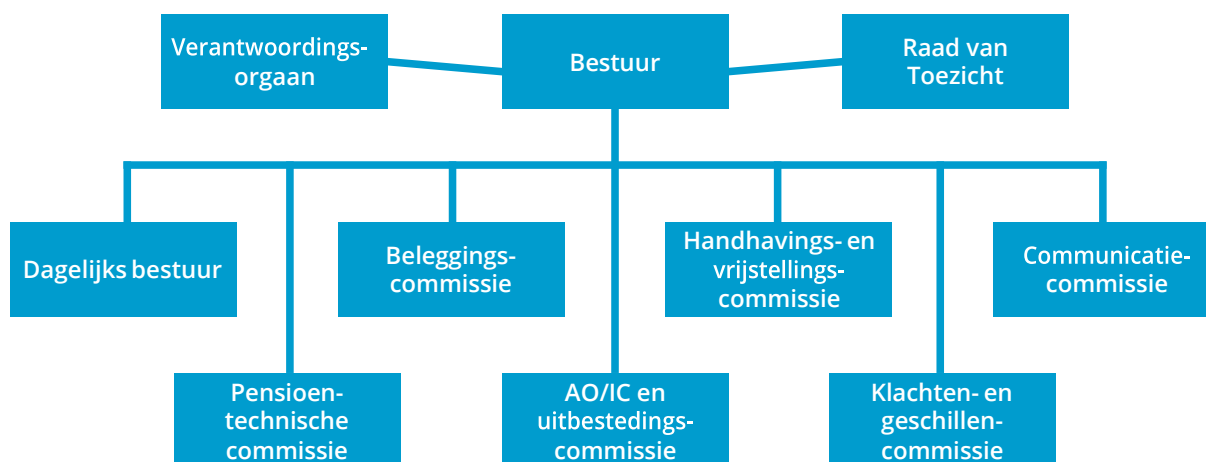
De samenstelling van het bestuur is per 31 december 2016 als volgt:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur / maximale zittingsduur
De heer P.A. Citroen, geboren 19-02-1972	Vicevoorzitter	Werkgever	04-06-2007	01-11-2018 / 04-06-2019
De heer E.H.W. Bosman, geboren 01-01-1966	Voorzitter	Werknemer	03-07-2013	03-07-2017 / 03-07-2025
De heer M.J.M. Nuijten, geboren 25-08-1949	Bestuurslid	Pensioengerechtigden	13-08-2007	01-07-2018 / 13-08-2019
De heer G.J. Seffinga, geboren 17-07-1969	Bestuurslid	Werknemer	17-12-2012	17-12-2020 / 17-12-2024
De heer R.L. Schikhof, geboren 20-11-1965	Bestuurslid	Werkgever	19-05-2008	19-05-2020 / 19-05-2020
De heer J.C. de Planque, geboren 15-02-1959	Bestuurslid	Werkgever	17-12-2014	17-12-2018 / 17-12-2026
De heer C.A. van Loon, geboren 02-11-1953	Aspirant bestuurslid	Werknemer		
De heer P.G.H. Rinkes, geboren 30-03-1962	Aspirant bestuurslid	Werkgever		

De vacature aan werkgeverszijde is eind 2015 ontstaan door het terugtreden van de heer D. Tuit. Namens de ABU is de heer P.G.H. Rinkes in 2016 als aspirant bestuurslid toegetreden en is de afgelopen periode gebruikt als inwerkperiode. Zijn benoeming zal in 2017 verdere invulling krijgen.

De heer M. Raaijmakers is, tot dan lid namens werknemersorganisaties, halverwege het verslagjaar 2016 teruggetreden als bestuurslid. Hierdoor is ook een vacature ontstaan aan werknemerszijde. Door De Unie is voorgedragen de heer C.A. van Loon in 2016 als aspirant bestuurslid toegetreden en is de afgelopen periode gebruikt als inwerkperiode. Zijn benoeming zal in 2017 verdere invulling krijgen.

Bestuurlijke organen en commissies

Het bestuur heeft zes commissies ingesteld, die allen een adviesfunctie hebben richting het bestuur. In deze commissies hebben bestuursleden zitting. Daarnaast is er een dagelijks bestuur dat bestaat uit de voorzitter en vice-voorzitter. Zij dragen zorg voor de dagelijkse gang van zaken binnen het fonds. Een aantal commissies hebben ook een externe adviseur. De ondersteuning van de commissies en het bestuur is belegd bij de afdeling bestuursondersteuning, welke is uitbesteed bij Syntus Achmea Pensioenbeheer. De samenstelling van de commissies en de vaste adviseurs zijn opgenomen in de bijlage 5.1 en 5.3.

Raad van toezicht

Voor de inrichting van het intern toezicht heeft het bestuur een raad van toezicht ingesteld. Leden van de raad van toezicht zijn onafhankelijke deskundigen en hebben geen banden met het fonds. De raad van toezicht als collectief heeft een geschiktheid die ten minste vergelijkbaar is met de geschiktheid die door De Nederlandsche Bank wordt verlangd van het bestuur als collectief. De raad evalueert jaarlijks het eigen functioneren en rapporteert hierover aan het bestuur en het verantwoordingsorgaan.

Per 31 december 2016 is de raad van toezicht als volgt samengesteld.

Naam	Functie	Lid sinds	Einde zittingsduur
De heer P.C. van der Linden, geboren 06-01-1953	Voorzitter	01-07-2014	01-07-2018
Mevrouw J.L. Verhulst, geboren 13-04-1971	Lid	01-07-2014	01-07-2017
De heer H. Smit, geboren 05-01-1958	Lid	01-07-2014	01-07-2020

Het verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft een verantwoordingsorgaan ingesteld. De betrokken partijen zijn als volgt vertegenwoordigd:

- Deelnemers (3);
- Pensioengerechtigden (1);
- Werkgevers (2).

De leden namens de deelnemers en pensioengerechtigden zijn benoemd door de werknemersorganisaties FNV, CNV Vakmensen en De Unie. De leden namens de werkgevers zijn benoemd door werkgeversverenigingen ABU en NBBU. De leden zijn benoemd voor een periode van vier jaar.

Per 31 december 2016 is het verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
De heer R.M. van Norel, geboren 05-01-1976	Voorzitter	Werknemers	01-07-2014	01-07-2018
Mevrouw I. Nauta, geboren 11-09-1969	Lid	Werknemers	01-07-2014	01-07-2018
Mevrouw E. Tuinstra, geboren 19-08-1978	Lid	Werknemers	01-01-2015	01-07-2018
De heer N.J. van Batenburg, geboren 26-04-1948	Lid	Werkgevers	01-07-2014	01-07-2018
De heer R. Landman, geboren 06-04-1965	Lid	Werkgevers	01-07-2016	01-07-2018
Vacature	Lid	Gepensioneerden		

Vergoedingen

De bestuursleden, commissieleden, en leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen vacatiegeld en een reis- en verblijfskostenvergoeding. De raad van toezicht ontvangt een vaste vergoeding. Het bestuur ontvangt een vergoeding conform de aanbevelingen van de Pensioenfederatie. De leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen vergoedingen op basis van de SER-normering.

Over het jaar 2016 is uit dien hoofde een totaalbedrag van € 447.000,- uitgekeerd (2015: € 371.950,-). Dit bedrag kan als volgt worden uitgesplitst (bedragen in euro x 1.000):

Bestuurskosten in- en exclusief Btw	Excl. Btw	Btw	Incl. Btw
Vacatievergoedingen bestuur, incl. reiskosten en btw	330	26	356
Vacatievergoedingen verantwoordingsorgaan	11	0	11
Vergoeding raad van toezicht incl. reiskosten en btw	36	7	43
Opleidingskosten en overige kosten	36	1	37

Ten opzichte van 2015 is een stijging van de bestuurskosten te zien. Met name het besluitvormingstraject met betrekking tot de keuze voor een nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie en de huidige werkwijze van StiPP vraagt een behoorlijke bestuursinzet, wat afgelopen jaren heeft geleid tot een stijging van het aantal plaatsgevonden overleggen. Dit is dan ook één van de belangrijkste redenen dat het bestuur het bestuursmodel (zie paragraaf 1.5.5) gaat herzien. Omdat de vergoedingssystematiek tot op heden is gebaseerd op vergoeding per overleg, leiden (extra) werkzaamheden en overleggen van bestuursleden één op één tot een hogere bestuursvergoeding. De bestuursvergoeding laat hierdoor al enkele jaren een stijgende lijn zien. Gezien het

aantal grote dossiers, zoals transitie pensioenuitvoeringsorganisatie, wijziging bestuursmodel, politieke dossiers en de pensioenregeling is het niet de verwachting dat de bestuurlijke inzet komend jaar minder zal worden. De huidige inzet van bestuursleden zal dus minimaal gewenst zijn totdat het nieuwe bestuursmodel is geïmplementeerd. Tot die tijd kiest het bestuur er voor om relatief veel zaken in eigen beheer te houden, waarmee weliswaar de bestuurskosten zijn gestegen, maar de kosten voor externe adviseurs binnen een gangbare begroting blijven.

Nevenfuncties

De nevenfuncties van de leden van het bestuur en de leden van de raad van toezicht zijn opgenomen in de bijlage 5.2.

1.5 2016 in hoofdlijnen

Inleiding

Het bestuur van StiPP heeft gedurende het verslagjaar 6 maal vergaderd. Daarnaast hebben er in april en oktober tweedaagse bijeenkomsten plaatsgevonden, waarin door het bestuur uitgebreid is stilgestaan bij verschillende strategische onderwerpen. Voorts heeft het voltallige bestuur gedurende drie dagen zogenoemde site visits gebracht aan kandidaat pensioenuitvoeringsorganisaties in aanloop naar de besluitvorming inzake de toekomstige pensioenuitvoerder.

De bestuurlijke besluiten van StiPP worden voorbereid door middel van diverse commissies en tijdelijke werkgroepen, waarin meerdere bestuursleden zijn vertegenwoordigd. Gedurende 2016 hebben er circa zestig van dergelijke bijeenkomsten plaatsgevonden. In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van de belangrijkste aspecten van het beleid waar het bestuur van StiPP zich in 2016 mee heeft bezig gehouden.

1.5.1 Beleidsvoornemens

Het bestuur stelt jaarlijks een plan vast waarin de beleidsvoornemens voor dat jaar worden benoemd. Voor 2016 betrof dit de volgende beleidsonderdelen:

1. Visie op de toekomst van het pensioenfonds;
2. Oriëntatie op de pensioenuitvoerder
3. Project 'Stuwmeer kleine pensioenen onder de afkoopgrens';
4. Heroverwegen bestuursmodel;
5. Digitale communicatie en imago;
6. Integraal risicomanagement.

Op al deze onderdelen heeft in 2016 een ontwikkeling plaatsgevonden. Hieronder wordt stilgestaan bij deze ontwikkelingen en de keuzes die het bestuur hier gedurende het jaar in heeft gemaakt.

1.5.2 Visie op de toekomst van het pensioenfonds

Het bestuur van StiPP is al gedurende een aantal jaren intensief in overleg met Cao-partijen over de uitvoering van de basisregeling. Dit omdat de basisregeling in de huidige vorm steeds moeilijker administratief en communicatief uitvoerbaar is, mede vanwege de beperkte omvang van de opgebouwde pensioenkapitalen en de relatief hoge uitvoeringskosten die met de uitvoering gepaard gaan. Het bestuur heeft Cao-partijen in 2015 laten weten de basisregeling tijdelijk te aanvaarden tot 31 december 2016. Medio 2016 hebben Cao-partijen laten weten geen alternatief voor de basisregeling te kunnen realiseren per 1 januari 2017. Hierbij hebben Cao-partijen het bestuur verzocht om de huidige basisregeling te blijven uitvoeren. Het bestuur heeft besloten deze opdracht tijdelijk te aanvaarden tot 31 december 2017. Dit is gecommuniceerd aan Cao-partijen met hierbij het verzoek een alternatief voor de basisregeling aan te reiken voor 30 juni 2017.

Dit betekent dat de toekomst en de uitvoering van de basisregeling in 2017 opnieuw een belangrijk thema aan de bestuurstafel is. Er zal in dit kader nauw worden samengewerkt met Cao-partijen, waarbij partijen over en weer elkaars rollen en bevoegdheden onderkennen en respecteren.

1.5.3 Nieuwe uitvoerder voor StiPP

StiPP oriënteerde zich sinds eind 2015 op een mogelijke overstap naar een nieuwe uitvoerder. Syntrus Achmea was hiervan ook in kennis gesteld. Belangrijkste aanleiding voor de zoektocht naar een andere uitvoerder was de kwaliteit van de investeringen van Syntrus Achmea om de uitvoering van de pensioenregeling aan te passen aan de veranderende eisen en mogelijkheden van digitalisering van de communicatie.

In het voorjaar van 2016 heeft het bestuur met behulp van een externe consultant een selectietraject uitgevoerd, waarin meerdere mogelijke partijen met elkaar zijn vergeleken. Ook Syntrus Achmea maakte deel uit van de selectie groep van partijen die het bestuur van StiPP heeft onderzocht. Naast de gebruikelijke schriftelijke uitwisseling van voorstellen bestond het selectietraject uit bezoeken aan de locaties van de verschillende kandidaten. Ook is in de eindronde door de kandidaat-partijen een zogenaamde 'proof-of-concept' uitgewerkt. Dit is een simulatie van de administratie van het pensioenfonds, die in de bestaande administratieve omgeving van de pensioenuitvoerder (foutloos) dient te worden uitgevoerd.

Op basis van het selectietraject heeft het bestuur in september 2016 besloten om de overeenkomst met Syntrus Achmea op te zeggen met ingang van 1 januari 2018. Verder is besloten om de uitvoering van de pensioenadministratie vanaf dezelfde datum voort te zetten bij pensioenuitvoerder PGGM te Zeist. De argumenten voor de keuze voor PGGM als nieuwe uitvoerder zijn met name gelegen in het innoverende vermogen van de organisatie, de kostenbewuste aanpak, de transparante wijze van samenwerken en de ervaren 'klik' tussen beide organisaties.

Direct na het nemen van dit besluit zijn de voorbereidingen voor de overgang naar de nieuwe uitvoerder PGGM begonnen. In een uitgebreid transitietraject zal de overgang van de administratie zorgvuldig worden voorbereid en uiteindelijk uitgevoerd. Hierbij zijn naast de oude en de nieuwe uitvoerder ook externe consultants betrokken. Bij de transitie staan de kwaliteit van de over te dragen administratie en de continuïteit van de dienstverlening van StiPP centraal. Het bestuur heeft een stuurgroep samengesteld die, aangevuld met externe deskundigen, de transitie begeleidt. Via uitgebreide projectplannen en plannen zal per 1 januari 2018 een verantwoorde voortzetting van de administratieve uitvoering van de pensioenregeling van StiPP door PGGM gaan plaatsvinden. De begeleiding van de transitie zal in 2017 veel aandacht van het bestuur, bestuurs-ondersteuning en de adviseurs van het fonds vragen.

Syntrus Achmea heeft in november 2016 aangekondigd te zullen stoppen met de uitvoering van de pensioenregelingen van bedrijfstakpensioenfonds.

1.5.4 Project 'Stuwmeer kleine pensioenen onder de afkoopgrens'

In 2016 is een groot deel van de inspanningen gericht geweest op het terugdringen van het zogenaamde 'stuwmeer' aan kleine pensioenen van gewezen deelnemers. StiPP kende op de verslagdatum 815.622 gewezen deelnemers, waarvan een groot gedeelte met een pensioen dat onder de wettelijk vastgestelde afkoopgrens ligt. Deze kleine pensioenen zorgen dankzij hun enorme aantal voor een druk op de uitvoeringskosten van het fonds. Het bestuur heeft zich ten doel gesteld om het aantal kleine pensioenen aanzienlijk terug te dringen.

Dat heeft onder andere geresulteerd in een dwingend verzoek aan Cao-partijen om te komen tot een andere variant van het Basispensioen die tot minder van dergelijke kapitalen zou kunnen leiden. Helaas is in 2016 gebleken dat dit vooralsnog niet tot resultaat heeft geleid.

Ook is in een gezamenlijke lobby met andere pensioenfondsen met soortgelijke problematiek onderzocht welke oplossingsrichtingen er mogelijk zijn. Deze ontwikkeling heeft uiteindelijk geleid tot de introductie van het wetsvoorstel voor automatische waardeoverdracht, waarover meer te lezen is in paragraaf 1.5.12.

Ook heeft het fonds diverse varianten onderzocht om de reguliere afkooppraktijk succesvoller te maken, ook voor buitenlandse deelnemers. Helaas bleef ook in 2016 de afhankelijkheid van de medewerking van de gewezen deelnemer. Als een gewezen deelnemer zijn gegevens niet wenst te verstrekken, kan het pensioenfonds zijn wettelijke recht tot eenzijdige afkoop niet effectueren. Vanaf 2018 zal dat anders zijn, omdat in 2016 gestart is met de registratie van bankrekeningnummers en e-mailadressen per deelnemer. Als gevolg hiervan zal vanaf 2018 in de meeste gevallen wel een daadwerkelijk eenzijdige afkoop kunnen plaatsvinden, hetgeen de terugdringing van het aantal kleine 'slaperspensioenen' effectiever mogelijk maakt.

1.5.5 Governance en bestuursmodel

Bij de introductie van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen in juli 2014 heeft StiPP een keuze moeten maken uit de vijf mogelijke bestuursmodellen. Het bestuur van StiPP heeft destijds gekozen voor het voortzetten van het paritaire bestuursmodel: vier zetels zijn ingeruimd voor de werkgeversgeleding, drie zetels voor de werknemersvertegenwoordigers en één zetel voor de vertegenwoordiger namens de pensioengerechtigden. Daarnaast heeft het bestuur een Raad van Toezicht geïnstalleerd. De taken op het gebied van medezeggenschap en verantwoording worden uitgevoerd door het Verantwoordingsorgaan. Het bestuur kijkt terug op een geslaagde samenwerking met de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan.

Het bestuur blijft zich echter afvragen of het huidige paritaire bestuursmodel de meest effectieve besturingsvorm van het Fonds is, en of er een juiste balans bestaat tussen enerzijds de operationele onderwerpen en anderzijds de strategische, langere termijn onderwerpen. Om de voor- en nadelen van andere bestuursmodellen te bespreken heeft het bestuur in 2016 twee beleidssessies georganiseerd. Onder leiding van een extern deskundige beraadt het bestuur zich in 2017 op een mogelijke wijziging van het bestuursmodel.

1.5.5.1 Naleving Code Pensioenfondsen

Vanaf 1 januari 2014 is de Code Pensioenfondsen (hierna: de Code) in werking getreden. De Code is opgesteld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid. Het bestuur onderschrijft de Code en heeft in een apart document vastgelegd in welke mate aan de normen wordt voldaan. Eén keer per jaar bespreekt het bestuur de Code integraal door. Er wordt dan ook stilgestaan in hoeverre er wijzigingen zijn opgetreden die van invloed zijn op de (toepassing van de) normen in de Code.

Het bestuur legt verantwoording af over de naleving van de Code volgens het 'pas toe of leg uit' beginsel. Dit betekent dat het bestuur de normen van de Code toepast. Alleen daar waar het beleid van het fonds (deels) afwijkt van de norm, wordt dit gemotiveerd in het jaarverslag.

Ontwikkelingen bij het fonds en de relatie met de Code

Het bestuur heeft in 2016 een aantal ontwikkelingen doorgemaakt of in gang gezet die hebben bijgedragen aan de mate waarin het bestuur aan de normen in de Code voldoet.

- Het bestuur heeft besloten om het bestuursverslag op andere wijze op te stellen, meer gericht op verantwoording over het gevoerde beleid, de keuzes die hierin zijn gemaakt en de ontwikkelingen en vraagstukken waar het bestuur mee bezig is geweest (norm 17 t/m 19).

- Het bestuur heeft, net als vorig jaar, de kosten voor de uitvoering (pensioen- en vermogensbeheer) van de pensioenregeling opgenomen in het jaarverslag. Aanvullend zijn deze waar mogelijk in lijn gebracht met de aanbevelingen uitvoeringskosten van de pensioenfederatie (norm 20).

Gerapporteerde afwijkingen van de Code in het vorige jaarverslag

In het vorige jaarverslag heeft het bestuur gerapporteerd dat het beleid van het fonds afwijkt van de Code als het gaat om norm 26 (effectiviteit communicatiemiddelen), norm 36 (klokkenluidersregeling dienstverleners) en norm 66 t/m 68 (diversiteit). In 2016 heeft het bestuur de normen van de Code Pensioenfonds beoordeeld en waar nodig de opvolging daarvan aangepast. Op de normen 26 en 36 heeft het bestuur een aantal acties uitgevoerd. Op de normen inzake diversiteit wordt door het fonds nog wel een afwijkend beleid gevoerd.

Norm 26, toegepast

Het bestuur meet hoe effectief de ingezette communicatiemiddelen zijn. Dit doet het periodiek, maar ten minste elke drie jaar.

Door middel van kwartaalrapportages meet het bestuur de effectiviteit van de ingezette communicatiemiddelen, binnen de timeframe van het strategisch plan.

Norm 36 toegepast

Het bestuur bevordert dat de dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. Met een klokkenluidersregeling kunnen degenen die financieel afhankelijk zijn van de dienstverlener, zonder gevaar voor hun positie rapporteren over onregelmatigheden binnen de onderneming. Dit kan gaan om onregelmatigheden van algemene, van operationele en van financiële aard.

Het bestuur heeft in 2016 in het uitbestedingsbeleid een integriteitsregeling opgenomen voor de verschillende dienstverleners (uitbestede partijen) van het fonds.

Afwijkingen beleid fonds ten opzichte van de Code

Het fonds voert op een aantal onderdelen een afwijkend beleid ten opzichte van de Code. Hieronder wordt dit verder gemotiveerd.

Norm 39, deels toegepast

Het bestuur beoordeelt ten minste eenmaal per vier jaar het functioneren van de accountant en de actuaris. De uitkomsten van deze beoordeling bespreekt het bestuur met de accountant of actuaris. Ook stelt het bestuur het intern toezicht en het VO van de uitkomsten op de hoogte.

Het bestuur houdt periodiek aan evaluatiegesprek met de adviserend actuaris, de certificerend actuaris en de onafhankelijk accountant van het fonds. Van de evaluaties wordt een verslag opgesteld, welke wordt besproken in de AO/IC en Uitbestedingscommissie en de bestuursvergadering. Vanaf komend verslagjaar zullen de evaluaties en de uitkomsten daarvan ook worden teruggekoppeld aan de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan.

Norm 56, deels toegepast

Het verantwoordingsorgaan bevordert de geschiktheid en diversiteit van zijn leden.

Deze norm wordt deels toegepast. In het verslagjaar is van één lid van het verantwoordingsorgaan een afgeronde opleiding vastgelegd. Dit betreft een opleiding tot Pensioenexecutive aan de Erasmus universiteit. Het opleidingsplan van het verantwoordingsorgaan zal in 2017 opnieuw beoordeeld worden.

Norm 66 t/m 68, niet toegepast

Het bestuur stelt - in overleg met het desbetreffende orgaan - concrete stappen vast om te bevorderen dat fondsorganen divers worden samengesteld. Ook geeft het bestuur aan hoe en binnen welke termijnen het van plan is om de gewenste diversiteit in leeftijd en geslacht te realiseren. Het bestuur legt dit vast in een diversiteitsbeleid. Jaarlijks beoordeelt het bestuur in hoeverre de gestelde doelen zijn gehaald. Driejaarlijks evalueert het bestuur het diversiteitsbeleid.

In het bestuur of het VO zitten ten minste één man en één vrouw. In het bestuur en het VO zit ten minste één lid boven en één lid onder de veertig jaar.

In het bestuur hebben geen vrouwen zitting. Er zijn geen bestuursleden onder de veertig jaar. Net zoals voorgaande jaren streeft het bestuur naar diversiteit. Dit is ook zichtbaar in het bestuursprofiel. Hierin is vastgelegd dat het bestuur diversiteit, in termen van kennis en competenties enerzijds en leeftijd en geslacht anderzijds, van belang acht. Diversiteit speelt dus een rol bij de selectie van kandidaat bestuursleden en bij herbenoemingen. Het bestuur zoekt altijd de balans bij besluiten over (her)benoemingen als het gaat om het voldoen aan de vereisten van het bestuursprofiel. Gezien de situatie ziet het bestuur op dit moment geen noodzaak om een apart diversiteitsbeleid op te stellen.

1.5.5.2 Naleving gedragscode

Het bestuur heeft een gedragscode vastgesteld. In die code staat een aantal algemene bepalingen met betrekking tot gedragsregels voor verbonden personen van het fonds. De door het bestuur benoemde compliance officer ziet toe op de naleving van deze code. Alle verbonden personen ondertekenen jaarlijks een verklaring over het naleven van de gedragscode (norm 73 Code). De compliance officer heeft in zijn rapport 2016 geen overtredingen op de naleving van de gedragscode geconstateerd. Op basis van de ontvangen informatie heeft de compliance officer geen reden om, de verschillende organisaties in ogenschouw nemende, aan te nemen dat er op functieniveau sprake zou zijn van belangenverstrengeling voor de individuele verbonden personen.

1.5.5.3 Integriteit

Het integriteitbeleid van het fonds is er op gericht om integriteitrisico's tot een minimum beperkt te houden door elke vorm en schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling met een partij waarmee het fonds zaken doet zoveel mogelijk te vermijden (norm 72 Code).

Het beleid uit zich onder andere in de 'compliance-uitvraag' die voorafgaand aan elke bestuursvergadering wordt gedaan onder de verbonden personen. Hierbij worden verbonden personen gevraagd om elementen die betrekking hebben op de gedragscode, zoals het krijgen van geschenken en het aanvaarden van nevenfuncties, te melden. Deze meldingen worden besproken en overwogen tijdens de bestuursvergadering. Daarnaast toetst het bestuur jaarlijks het eigen functioneren. Partijen waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed worden ook jaarlijks geëvalueerd. Het fonds wijzigt jaarlijks haar compliance- en integriteitsdocumenten door de ontwikkelingen die in het jaar hebben plaatsgevonden hierin te verwerken. Op deze wijze wordt op meerdere manieren adequaat invulling gegeven aan de uitvoering van het integriteitbeleid.

1.5.5.4 Toezichtsthema's DNB / dialoog T3

Eind 2015 heeft DNB de brochure Toezicht vooruitblik 2016 gepubliceerd. In de brochure geeft DNB een overzicht van de onderzoeken die DNB in 2016 voor pensioenfondsen op de planning heeft staan, alsmede de crosssectorale onderzoeken die plaatsvinden en ook betrekking kunnen hebben op pensioenfondsen. Het Fonds is in 2016 geen onderdeel geweest van (één van) de onderzoeken van DNB.

Wel heeft DNB het Fonds, door haar omvang, aangemerkt als T3 fonds. Dit betekent dat standaard een beoordeling plaatsvindt van het bedrijfsmodel en de strategie, van cultuur, gedrag en governance, van de IT-infrastructuur en van het algemene risicobeheer. De risicoanalyse heeft in principe betrekking op een groep van T3 instellingen met gelijksoortige kenmerken. Per groep wordt een toezichtplan opgesteld en worden de relevante risico's geselecteerd. De groepsgewijze aanpak laat onverlet dat uit een groepsanalyse naar voren kan komen dat het risicoprofiel van een instelling afwijkt van dat van de groep als geheel. Dit kan leiden tot een op de instelling gerichte interventie.

Het dagelijkse bestuur van het Fonds voert twee maal per jaar een periodiek overleg met de toezichthouder (de DNB). Tijdens dit overleg komen alle genoemde (strategische) onderwerpen aan de orde.

Praktisch betekent de overgang naar T3 fonds het volgende voor StiPP:

- Er vindt een kennismakingsgesprek plaats met de nieuwe toezichthouder.
- Twee keer per jaar een periodiek gesprek in lijn met de (toezicht) onderwerpen.
- Eén keer per jaar een gesprek DNB met de raad van toezicht.
- Eén keer per jaar een gesprek DNB met de accountant en eventueel certificerend actuaaris (DB is hierbij ook aanwezig).
- Er is meer individuele aandacht van DNB voor het fonds.
- Er zijn geen extra rapportageverplichtingen.

1.5.5.5 Herziening bestuurlijke vergoedingen

Tot 2017 hanteerde het fonds een vergoeding per bezochte vergadering. Daarbij werd overigens een onderscheid gemaakt in de aard van de vergadering (bestuursvergadering, commissievergadering, etc). Het bestuur heeft besloten, na advies te hebben ingewonnen bij het Verantwoordingsorgaan en de instemming van de Raad van Toezicht, de vergoedingssystematiek vanaf 1-1-2017 te wijzigen in een vaste jaarlijkse vergoeding. De wijziging is conform de richtlijnen van de Pensioenfederatie. De volledige 'Regeling vergoedingen' staat op de website van het Fonds.

1.5.5.6 Pensioenwet

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- Het fonds in het boekjaar 2016 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- Het fonds in het boekjaar 2016 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- In het boekjaar 2016 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld.
- In het boekjaar 2016 geen herstelplan als bedoeld in artikel 138 van de Pensioenwet van toepassing is.

1.5.6 Communicatiebeleid

Een belangrijk speerpunt van StiPP is de digitalisering van processen, in lijn met de nieuwe wet pensioencommunicatie waar digitaal communiceren de standaard is. Om ervoor te zorgen dat StiPP waar mogelijk digitaal kan communiceren is veel effort gestoken in het inrichten van een online platform. Het inrichten van het platform draagt bij aan de realisatie van de volgende doelstellingen:

- De deelnemer regelt zijn pensioenzaken online zelf
- Klantcontacturen verminderen
- De deelnemer vindt zelf antwoord op zijn vraag
- De deelnemer weet dat hij pensioen opbouwt bij StiPP
- De deelnemer begrijpt op hoofdlijnen hoe de pensioenregeling van StiPP in elkaar zit.

Het online platform bestaat uit een openbaar gedeelte (te benaderen zonder in te loggen) en een persoonlijk gedeelte waarop ingelogd wordt met DigiD. Na inloggen wordt er gesegmenteerd in content, op basis van de kenmerken van de deelnemer en vindt de deelnemer persoonlijke informatie. Zo worden alleen onderwerpen (en customer journeys) onder de aandacht gebracht die op dat moment relevant zijn voor de deelnemer. Zo wordt een slaper (langer dan 2 jaar) onder de afkoopgrens primair gewezen op waardeoverdracht en afkoop, een 55-plusser met een 'groot' pensioen op naderende pensioenkeuzes. Iemand met een partner krijgt uitleg over het partnerpensioen, iemand die gescheiden is, wordt gewezen op de effecten daarvan.

1.5.7 Integraal risicomanagement

Naast het integraal risicomanagement, waar in paragraaf 1.10 van dit jaarverslag uitvoerig op wordt ingegaan, heeft het bestuur het onderzoeksthema van DNB over de IT risico's ter hand genomen. Voor StiPP zijn voor de belangrijkste risico's de beheersmaatregelen per risico geïnventariseerd en is een inschatting gemaakt voor het (resterende) risico. Hierbij is tevens ingegaan op de werking van de bestaande beheersmaatregelen en of het bestuur de risico's acceptabel acht. Voor risico's waar het bestuur meer beheersing noodzakelijk acht zijn aanvullende maatregelen benoemd. Met betrekking tot het IT risico zijn in 2016 de volgende risico's benoemd:

- Systeembeschikbaarheid
- Data accuraatheid & integriteit
- Tekort aan verandercapaciteit
- Gebruikersfouten en datalek
- Inflexibel systeem
- Uitvalrisico in de IT-keten

Uit de eerste risicoanalyse die het bestuur heeft uitgevoerd acht het bestuur, met uitzondering van het risico "tekort aan verandercapaciteit" de risico's met de genomen beheersmaatregelen acceptabel, binnen de grenzen van het toelaatbare. Het risico tekort aan verandercapaciteit acht het bestuur te hoog. De definitie van dit risico luidt: Door gebrek aan (verander) capaciteit c.q. tekort aan capaciteit (b.v. functioneel/technisch beheer), ontstaat er een te grote inefficiëncy in het proces waardoor kostenbesparingen niet kunnen worden gerealiseerd en er een risico ontstaat van niet compliance (bijvoorbeeld het niet voldoen aan wettelijke termijnen of beleidswijzigingen die niet doorgevoerd en/of ondersteunt kunnen worden) en het de bewegingsvrijheid van het fonds belemmerd. Het bestuur heeft hierop momenteel de volgende beheersmaatregelen:

- DNB en AFM goed informeren indien er een dreiging is van niet compliance.
- Er zijn contractuele eisen aan de uitvoerder gesteld waarbij afgesproken is dat jaarlijkse opzegging mogelijk is
- Goed inzicht in prioriteiten van werkzaamheden bij uitvoerders en het effect op de informatieplanningskalender van StiPP
- Keuzes maken van wat het fonds wel doet en wat niet (kosten/baten assessment)

Het bestuur zal de IT risico's en de te nemen beheersmaatregelen in het verslagjaar 2017 verder uitwerken.

1.5.8 Naleving van de verplichtstelling

Het Fonds heeft op grond van de Pensioenwet de verplichting om werknemers voor te lichten over de inhoud van de pensioenregeling en de hoogte van het pensioenkapitaal. De achterliggende gedachte van de wetgever is dat werknemers op de hoogte moeten zijn van hun pensioenrechten. Als het Fonds niet over de namen, adressen en loongegevens van de werknemers beschikt, kan het pensioenfonds niet aan de verplichtingen van de Pensioenwet voldoen. Daarom is het belangrijk dat het Fonds deze gegevens van de werkgever ontvangt.

Elke werkgever die valt onder de werkingssfeer van het Fonds is verplicht zich aan te melden. Werkgevers die dit niet doen worden door het Fonds opgespoord en benaderd. Als de werkgever niet meewerkt, kan een verplichte aansluiting bij het fonds worden gerealiseerd.

Het Fonds heeft een handhavingsbeleid ontwikkeld dat erop is gericht alle werkgevers en werknemers die onder de werkingssfeer van de pensioenvoorziening vallen, daadwerkelijk te laten bijdragen en deelnemen. Dit houdt onder meer in dat het Fonds alle werkgevers die onder de werkingssfeer vallen, actief opspoorde en aansluit bij het Fonds. Daarnaast richt het handhaven zich op het tijdig aanleveren van de deelnemersgegevens en het tijdig betalen van de premienota's.

Het is belangrijk om de deelnemersgegevens tijdig aan te leveren en de premienota's op tijd te betalen. Als een werkgever in gebreke blijft, kan het Fonds onder andere een kort geding starten. Dit blijkt een effectieve werkwijze. Het Fonds kan daarnaast ook zelf de premie vaststellen, boetes opleggen en incassotrajecten starten. Een andere maatregel die het Fonds heeft ingevoerd is het verhalen van pensioenpremies bij individuele bestuurders van failliete bedrijven waarvan werknemers nooit bij het Fonds zijn aangemeld, terwijl dit vanwege de werkingssfeer wel had gemoeten.

1.5.8.1 Geen premie, wel recht

Als verplicht gesteld bedrijfstakpensioenfonds heeft StiPP te maken met mogelijke 'claims' van personen die op grond van de verplichtstelling recht hebben op een pensioenaanspraak bij StiPP, maar voor wie in het verleden geen of onvoldoende premie is betaald. Omdat wettelijk bepaald is dat dergelijke personen niet de dupe mogen worden van de fouten of mogelijke kwade opzet van de werkgever in kwestie, hebben deze personen recht op de opbouw van pensioen alsof deze premie wel betaald zou zijn. Dit wordt ook wel het vraagstuk van 'geen premie, wel recht' genoemd. Gevallen van 'geen premie, wel recht' komen bijvoorbeeld voor bij werkgevers die niet aan hun premieverplichtingen hebben voldaan en vervolgens failliet zijn gegaan en bij werkgevers die ten onrechte meenden niet onder de verplichtstelling te vallen. Indien dergelijke claims worden ingediend en toegerekend, wordt allereerst getracht om de kosten hiervan te verhalen op de werkgever in kwestie. Indien dat niet lukt of de werkgever geen verhaal biedt (bijvoorbeeld in geval van een faillissement), dan worden de kosten van deze claim ten laste van het collectief gebracht.

Het bestuur is er veel aan gelegen om de risico's van 'geen premie, wel recht' zoveel als mogelijk te beheersen. Dat gebeurt met name door een duidelijk en strak handhavingsbeleid te voeren, waardoor de kans zo gering mogelijk is dat werkgevers die onder de verplichtstelling vallen ten onrechte hun werknemers niet aanmelden bij het pensioenfonds. Tweede element in dit beleid is een strikte werkwijze ten aanzien van de betaling van de verschuldigde premies, waarbij getracht wordt om premie-achterstanden zoveel als mogelijk te voorkomen. Tot slot beschikt het fonds over een algemene reserve waaruit eventuele claims kunnen worden voldaan. Aangezien het voor het bestuur lastig is om in te schatten welke risico's er op dit gebied in de toekomst gelopen worden, is besloten om geen specifieke voorziening te treffen voor dit risico. Het bestuur kiest met name voor het beheersen van het risico door een duidelijk handhavingsbeleid waarin voorkomen van schadegevallen ten laste van het collectief centraal staat.

In 2016 heeft de pensioentechnische commissie van StiPP zich gebogen over een aantal concrete claims inzake 'geen premie, wel recht', waarbij in een aantal cases besloten is om de rechten toe te kennen. In 2016 ging dit om totaal ruim 7 duizend aan pensioenkapitaal. Op grond van de in deze cases gevolgde werkwijze is vervolgens een beleidslijn ontwikkeld, die bij eventuele claims wordt gevolgd. Essentieel hierin is dat vastgesteld wordt welke informatie benodigd is om de claim te onderbouwen, dat aangetoond dient te worden dat het aannemelijk is dat de betreffende werkgever onder de verplichtstelling viel en op welke wijze de toe te kennen

premie wordt vastgesteld. Op deze wijze beschikt StiPP over een algemeen kader dat toepasbaar is voor de beoordeling van toekomstige claims.

1.5.8.2 Duidelijkheid over reikwijdte van de verplichtstelling

In 2016 is, na jaren van onduidelijkheid en tegenstrijdige uitspraken van lagere rechterlijke instanties, eindelijk duidelijkheid gekomen over de wijze waarop enkele essentiële onderdelen van de verplichtstelling van StiPP moeten worden uitgelegd. In een reeds jaren lopend juridisch geschil heeft de Hoge Raad op 4 november 2016 een uitspraak gedaan die hiervoor de gewenste duidelijkheid biedt. Los van de concrete casus die het betrof, is met name de uitleg die door de Hoge Raad aan de kernonderdelen van de verplichtstelling geeft, van groot belang voor de handhaving door StiPP.

In de bewuste casus was sprake van een betwisting van de wijze waarop het wettelijke begrip “uitzendovereenkomst” door StiPP werd en wordt uitgelegd. Dit begrip staat centraal in de verplichtstelling die StiPP hanteert. De betreffende werkgever was van mening dat voor het bestaan van een uitzendovereenkomst vereist was dat de werkgever een zogenaamde ‘allocatiefunctie’ zou moeten vervullen om als uitzendwerkgever te kwalificeren. De allocatiefunctie houdt kort gezegd in dat de (uitzend)werkgever een actieve rol vervult in het bemiddelen van werkzoekenden naar opdrachtgevers en dat dit als primaire activiteit van de onderneming geldt. Door hantering van dit criterium zouden veel werkgevers die personeel uitlenen niet onder de definitie van de uitzendovereenkomst en daarmee niet onder de verplichtstelling van StiPP vallen.

StiPP is echter sinds jaar en dag van mening dat voor het bestaan van een uitzendovereenkomst geen allocatieve functie van de werkgever op de arbeidsmarkt vereist is. In de ogen van StiPP kwalificeert in beginsel elke arbeidsovereenkomst waarin een werknemer onder leiding en toezicht van een derde te werk wordt gesteld, conform BW 690 als uitzendovereenkomst. De uitzonderingen op deze hoofdregel zijn vervolgens benoemd in de verplichtstelling. De Hoge Raad heeft in het uitgesproken arrest deze visie van StiPP volledig bevestigd.

Deze langverwachte uitspraak leidt niet tot wezenlijke veranderingen in het handhavingsbeleid van StiPP. Dat beleid was en is namelijk gebaseerd op de uitgangspunten die door de Hoge Raad zijn bevestigd. Wel hoopt het bestuur dat de hiermee gegeven duidelijkheid zal leiden tot een terugdringing van het aantal handhavingsgeschillen en juridische procedures waarmee StiPP geconfronteerd wordt.

1.5.9 Vaste en / of variabele pensioenuitkeringen

In 2016 zijn in het bestuur de noodzakelijke reglementswijzigingen als gevolg van de invoering van de wet verbeterde premieregeling per 1 september 2016 besproken. De wet geeft de mogelijkheid om doorbeleggen na de pensioneringsdatum aan te bieden. De pensioenuitkering is dan niet langer vast, maar variabel. Gezien de implicaties en de voorkeuren van de meerderheid van de pensioengerechtigden, heeft het bestuur toen - vooralsnog - besloten om geen variabele pensioenuitkering te gaan uitvoeren, maar de komende periode de diverse mogelijkheden en gevolgen verder te onderzoeken alvorens een beslissing te nemen. In oktober 2016 is vervolgens besproken dat – mede om compliant te zijn aan de wet- en regelgeving op dit punt - in 2017 een ALM studie zal worden uitgevoerd als voorbereiding op het beleggingsbeleid per 1 januari 2018.

De openstaande vragen vanuit een onderzoek van Lane Clark & Peacock, waaronder “doorbeleggen na pensioendatum” zullen hierbij worden meegenomen. De uiteindelijke beantwoording van deze vraag hangt echter vooral af van Cao-partijen. Zij dienen immers aan te geven of de pensioenen bij StiPP nominaal blijven of dat er een indexatie-ambitie dient te komen. Cao-partijen dienen dan wel goed te beseffen wat de

administratieve consequenties in dat laatste geval zullen zijn. Het aantal deelnemers bij StiPP voor wie doorbeleggen na pensioendatum opportuun is, zal naar verwachting heel gering zijn. Bovendien zullen de kapitalen waar het om gaat ook meestal klein zijn. De kosten voor een aanpassing zullen dan relatief gezien hoog zijn.

1.5.10 Haalbaarheidstoets en risicohouding

Door het bestuur zijn de ondergrenzen van het pensioenresultaat in 2015 vastgesteld met betrekking tot de risicohouding van het pensioenfonds. Deze zijn als volgt geformuleerd:

- Ondergrens 1: Vanuit de situatie waarbij dekkingsgraad gelijk is aan Vereist Eigen Vermogen dient de mediaan van het pensioenresultaat tenminste gelijk te zijn aan 75%.
- Ondergrens 2: Vanuit de feitelijke dekkingsgraad dient de mediaan van het pensioenresultaat tenminste gelijk te zijn aan 80%.
- Ondergrens 3: Vanuit de feitelijke dekkingsgraad dient de maximale afwijking ten opzichte van de mediaan in het geval van een "slechtweer scenario" (lees: 5e percentiel) 20% te bedragen.

Deze ondergrenzen zijn vastgesteld in overleg met de raad van toezicht en Cao-partijen, horende het advies van het verantwoordingsorgaan vastgesteld, op basis van de uitkomsten van de aanvangshaalbaarheidstoets die in 2015 is uitgevoerd.

Vervolgens dient het fonds jaarlijks een haalbaarheidstoets uit te voeren, waarin – op basis van de feitelijke dekkingsgraad – het pensioenresultaat opnieuw vastgesteld wordt. Als de uitkomst van deze jaarlijkse haalbaarheidstoets lager is dan de vastgestelde ondergrenzen, dan dient het pensioenfondsbestuur in overleg te treden met de eerder genoemde partijen. Bij StiPP is de uitkomst van de haalbaarheidstoets overigens vrijwel onafhankelijk van de financiële situatie van het fonds, omdat het beleid is dat er sowieso niet geïndexeerd zal worden. Dit toeslagbeleid is afgestemd met de diverse partijen. Het bestuur ging er dus van uit dat het beleid niet aangepast zal worden als gevolg van de uitkomsten van de haalbaarheidstoets.

Uit de haalbaarheidstoets 2016 werd echter duidelijk dat het verwachte pensioenresultaat lager uitviel dan de door het bestuur vastgestelde ondergrens. Deze ondergrens bleek achteraf gezien namelijk wel erg strikt te zijn vastgesteld. Een kleine aanpassing in de rekensystematiek leidde er toe dat de grens werd onderschreden. Dit betekende dat het bestuur in overleg is getreden met de Raad van Toezicht, Cao-partijen en het Verantwoordingsorgaan, om te bezien of maatregelen genomen zouden moeten worden.

Na uitleg over de redenen van de onderschrijding van de ondergrens, overleg met Cao-partijen en inwinning van advies van de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan is door het bestuur besloten de ondergrenzen in de risicohouding van het fonds in 2016 als volgt vast te stellen:

- Ondergrens 1: Vanuit de situatie waarbij dekkingsgraad gelijk is aan Vereist Eigen Vermogen dient de mediaan van het pensioenresultaat tenminste gelijk te zijn aan 75%.
- Ondergrens 2: Vanuit de feitelijke dekkingsgraad dient de mediaan van het pensioenresultaat tenminste gelijk te zijn aan 75%.
- Ondergrens 3: Vanuit de feitelijke dekkingsgraad dient de maximale afwijking ten opzichte van de mediaan in het geval van een "slechtweer scenario" (lees: 5e percentiel) 25% te bedragen.

Het bestuur verwacht dat met deze aanpassingen het risico beperkt is dat de ondergrens binnen enkele jaren wederom bereikt zal worden. Wel wijst het bestuur erop dat mogelijke toekomstige aanpassingen in het voorgeschreven berekeningsmodel kunnen leiden tot afwijkende uitkomsten en in dat geval mogelijk wederom een noodzaak tot aanpassing van de gehanteerde ondergrenzen. Een uiteenzetting van de ontwikkeling van de dekkingsgraad van het fonds wordt in dit verslag gedaan in paragraaf 1.6.2.

1.5.11 Risicobereidheidsonderzoek

Het beleggingsbeleid van StiPP is gestoeld op 3 pijlers:

- Lage kosten
- Life-cycle principe
- Maatschappelijk verantwoord beleggen in de lijn van de ESG-richtlijnen

Met het oog op de toekomst, de ontwikkelingen rondom pensioen in het algemeen, de lage rente en daaraan verbonden uitdagingen voor het aan te kopen pensioenniveau door deelnemers op de pensioendatum, is StiPP bij de achterban te rade gaan hoe het sentiment rond risicobereidheid is. In het najaar van 2016 heeft het bestuur een risicobereidheidsonderzoek onder de deelnemers uitgevoerd. Op verzoek van StiPP heeft Motivaction International B.V. een onderzoek uitgevoerd naar de wensen en behoeften van deelnemers aan het fonds, met betrekking tot risicobereidheid mede in relatie tot afkoop alsmede doorbeleggen na pensioendatum en hoe deelnemers aankijken tegen verantwoord beleggen.

1.5.11.1 Uitslag van het onderzoek

StiPP heeft een onderzoek uitgevoerd naar de risicobereidheid van deelnemers en pensioengerechtigden. Bijna 5.700 mensen hebben het onderzoek ingevuld. Wat zijn de belangrijkste bevindingen?

Ons rapportcijfer: een 6,4

Gemiddeld scoort StiPP een 6,4 op tevredenheid. De informatievoorziening kan beter. Bijvoorbeeld door meer informatie te geven over de hoogte van het pensioenkapitaal, de financiële situatie van het fonds en informatie over beleggen. De deelnemers worden op de website uitgenodigd om in hun profiel aan te geven of zij interesse hebben in de financiële positie van het pensioenfonds en zo op de hoogte worden gesteld van pensioennieuws en – ontwikkelingen. Met het achterlaten van hun emailadres krijgt de deelnemer dan elk kwartaal een e-mail met nieuwsupdates.

Niet te veel risico

De deelnemers van StiPP zijn risicomijdend. Op de risicobereidheidsindex - die loopt van 0% tot 200% - scoort StiPP 69,5%. Een score van 100% is een gemiddelde risicobereidheid. Dat de deelnemers van StiPP niet te veel risico willen lopen blijkt ook uit het percentage dat kiest voor een variabele uitkering. Dit is 15%. De voorkeur van de meeste respondenten gaat dus naar een vaste uitkering. Ook het verzekeren van risico's wordt als belangrijk ervaren. Zo vindt 77% van de respondenten uit de Plusregeling het heel belangrijk dat er bij overlijden een uitkering is geregeld voor de partner.

Wat verwacht u van uw pensioen?

48% van de respondenten verwacht dat er voldoende geld in de pensioenpot zit als ze zelf met pensioen gaan. Echter, 52% maakt zich weinig illusies over de hoogte van het pensioen. 32% van de respondenten verwacht later (inclusief de AOW) 70% van het laatst verdiende loon. 33% van de respondenten wil extra geld inleggen voor een beter pensioen. Ongeveer de helft wil dit niet via StiPP regelen, maar op een andere manier.

Hoe belegt StiPP? 82% weet het antwoord niet

82% van de respondenten weet niet hoe het pensioengeld wordt belegd. In de nieuwsbrief beleggingsrendementen ziet u hoe uw pensioengeld wordt belegd. 54% van de respondenten vindt het belangrijk dat het pensioengeld maatschappelijk verantwoord wordt belegd. 58% vindt dit zelfs belangrijker dan een maximaal rendement. Het beleggingsbeleid moet vooral gericht zijn op het tegengaan van corruptie en hoge beloningen. Investeren in alternatieve energie en Nederlandse bedrijven wordt toegejuicht.

Wat gebeurt er met deze uitkomsten?

Het doel van het onderzoek is een beter beeld krijgen van wat u als deelnemer van uw pensioen én pensioenfondsen verwacht. Het bestuur onderzoekt de mogelijkheden om het beleggingsbeleid nog beter aan te laten sluiten bij de wensen van de deelnemers. Het bestuur blijft de deelnemers natuurlijk op de hoogte houden van de beleggingen met de nieuwsbrief beleggingsrendementen. Ook gaat het bestuur bekijken hoe de communicatie verder verbeterd kan worden.

1.5.12 Verbetering administratieve processen

1.5.12.1 Transitie custodian

Zes jaar geleden heeft het fonds er voor gekozen om de fiduciaire dienstverlening en de bewaring van de effecten van elkaar los te trekken. Een belangrijk onderdeel van het bewaren van de effecten bij een onafhankelijke 3e partij is de periodieke waardebeoordeling van de portefeuilles.

Alvorens het contract met het bewaarbedrijf, de custodian, te verlengen heeft er een evaluatie plaatsgevonden. Op basis van deze evaluatie is besloten over te gaan tot een beperkte marktverkenning. Op basis van deze marktverkenning is er voor gekozen de custodian dienstverlening onder te brengen bij Kasbank. Een belangrijk argument voor deze overgang was dat het fonds meer vertrouwen had in de samenwerking met Kasbank en tussen Kasbank en de fiduciar beheerder.

1.5.11.2 Uitbesteding: in control van pensioenuitvoering en vermogensbeheer

StiPP heeft nagenoeg haar gehele bedrijfsprocessen uitbesteed aan andere partijen. Aan uitbesteding is voor het fonds een aantal risico's verbonden. Het bestuur van het fonds heeft daarom beleid vastgesteld met betrekking tot de beheersing van risico's die samenhangen met uitbesteding van (delen van) bedrijfsprocessen. Het bestuur van het fonds is en blijft te allen tijde verantwoordelijk voor de beheersing van het door het fonds te voeren beleid, ook voor het gedeelte van de werkzaamheden dat is uitbesteed. Het uitbestedingsbeleid van het fonds is in overeenstemming met de "Beleidsregel Uitbesteding" van De Nederlandsche Bank.

Het toezicht op de uitvoering van het uitbestedingsbeleid is in handen van de AO/IC- en uitbestedingscommissie, die op haar beurt weer rapporteert aan het bestuur. In 2017 zal veel aandacht van het bestuur gericht zijn op het vastleggen van afspraken en de samenwerking met de nieuwe uitvoerder PGGM.

1.5.12 Ontwikkeling relatieve uitvoeringskosten

StiPP heeft de twijfelachtige eer om qua uitvoeringskosten zowel het beste als het slechtste jongetje van de klas te zijn. Zoals nader toegelicht in paragraaf 1.9 behoort StiPP tot de pensioenfondsen met de laagste uitvoeringskosten per deelnemer in Nederland, gemeten in Euro's. Anderzijds is de constatering dat de uitvoeringskosten ten opzichte van zowel de ingelegde premies als ten opzichte van het totale belegde vermogen relatief hoog zijn. Dit effect wordt vooral veroorzaakt door de korte duur van de dienstverbanden binnen de sector, die leiden tot intensieve administratieve verplichtingen. Met name in het Basispensioen is sprake van een enorme hoeveelheid unieke individuele deelnemers voor wie binnen een jaar verschillende (wettelijk verplichte) administratieve handelingen moeten worden verricht. Daarnaast is de omvang van de ingelegde premie per deelnemer relatief gering ten opzichte van andere pensioenfondsen. De procentuele uitvoeringskosten behoren daardoor, gemeten ten opzichte van de ingelegde premies, juist weer tot de hoogste in de pensioensector.

Het bestuur heeft al meerdere jaren zijn zorgen uitgesproken in de richting van Cao-partijen in de uitzendsector over de uitvoerbaarheid van het Basispensioen op de langere termijn. Ook de wetgever en de toezichthouder zijn door StiPP in deze discussie betrokken. Het sterk groeiende aantal gewezen deelnemers met geringe pensioenkapitalen leidt ertoe dat de financiering van de uitvoeringskosten, die uit de lopende premie-inkomsten moeten worden betaald, steeds zwaarder gaat drukken op de premie van de actieve deelnemers. Het bestuur beschouwt deze ontwikkelingen als onwenselijk.

Binnen de beperkte mogelijkheden die het bestuur heeft, wordt al het mogelijke gedaan om de uitvoeringskosten te beheersen en zo mogelijk verder te beperken. Dit uitgangspunt vindt zijn weerslag in diverse activiteiten, zoals:

- Verder verbeteren en efficiënter maken van administratieve processen, waaronder met name de afkoop van kleine pensioenen;
- Optimaal benutten van mogelijkheden voor digitalisering van informatieverstrekking;
- Lobby voeren voor aanpassen van wettelijke regelingen die leiden tot ondoelmatige administratieve verplichtingen;
- Overleg voeren met andere fondsen met vergelijkbare problematiek om gezamenlijk tot oplossingen te komen.

Het verheugende nieuws is dat de wetgever in 2016 heeft laten merken gevoelig te zijn voor de problematiek van de kleine pensioenen en de hoge uitvoeringskosten. Naar aanleiding van een gezamenlijk door meerdere pensioenfondsen uitgevoerd onderzoek over de mate waarin personen bij meerdere fondsen als deelnemer voorkomen, heeft het Ministerie van Sociale Zaken een baanbrekend wetsvoorstel aangekondigd dat als doel heeft om een eind te maken aan de problematiek van de kleine pensioenen (en de daarmee gepaarde hoge relatieve uitvoeringskosten). Het wetsvoorstel voor automatische waardeoverdracht moet het mogelijk maken dat kleine pensioenen zonder actief handelen van de deelnemer na het einde van de actieve deelneming kunnen worden overgedragen naar de nieuwe pensioenuitvoerder waar de deelnemer op dat moment pensioen opbouwt. Door de kleine pensioenen automatisch over te dragen naar de nieuwe uitvoerder wordt de 'pensioenbestemming' van de gelden behouden en is de verwachting dat de uiteindelijke pensioenen zodanig aangroeien dat op de pensioendatum daadwerkelijk een levenslange uitkering kan worden gedaan. Het Nationaal Pensioenregister zal een centrale rol moeten gaan vervullen bij de uitvoering van de overdrachten tussen pensioenfondsen en andere uitvoerders.

Naast de automatische waardeoverdracht voorziet het wetsvoorstel ook in het laten vervallen van 'hele kleine pensioenen'. Dit zijn pensioenen met een verwachte uitkomst van minder dan € 2 per jaar op de pensioendatum. De uitvoeringskosten die aan deze hele kleine pensioenen verbonden zijn, bedragen vaak een veelvoud van de waarde van het pensioen zelf. Door deze hele kleine pensioenen automatisch te laten vervallen kunnen fondsen zoals StiPP jaarlijks honderdduizenden Euro's aan uitvoeringskosten besparen, hetgeen weer ten goede kan komen aan de overige deelnemers.

Op het moment van schrijven van dit bestuursverslag bevindt het wetsvoorstel zich nog in de voorbereidende fase. Daarnaast zal de voor realisatie van de feitelijke uitvoering ook aanzienlijke tijd benodigd zijn. Het bestuur van StiPP probeert vanuit de opgedane praktijkervaring zowel de wetgever als de uitvoerende partijen te ondersteunen bij de verdere juridische realisatie en de uiteindelijke 'uitrol' van dit wetsvoorstel. De hoop van het bestuur is dat de automatische waardeoverdracht vanaf 2019 kan worden uitgevoerd. De verwachting is dat de uitvoeringskosten hierdoor aanzienlijk kunnen worden verlaagd.

1.6 Financiële positie

1.6.1 Ontwikkeling financiële positie

Door de premie-inkomsten van 209 miljoen en een positief rendement van 6,62%, groeide het vermogen van StiPP tot ruim 1,2 miljard. De algemene reserve steeg in 2016 met bijna 12 miljoen naar meer dan 84 miljoen euro. De dekkingsgraad van het fonds van 110,7% eind 2015 daalde licht naar 110,2% eind 2016. Er is geen sprake van een dekkings- of reservetekort.

Voor de toegezegde pensioenaanspraken en de pensioenkapitalen van de (gewezen) deelnemers houdt StiPP voorzieningen aan. Voor de toegezegde pensioenaanspraken, voor degene die een pensioenuitkering van het fonds ontvangen, kent StiPP de voorziening voor risico van het pensioenfonds. Het saldi van de pensioenrekeningen van de (gewezen) deelnemers, het pensioenkapitaal, is opgenomen in de voorziening voor risico van de deelnemers. De voorzieningen voor risico deelnemers en risico fonds zijn door nieuwe premie, beleggingsrendement en mutaties in de uitkeringspool in 2016 ten opzichte van 2015 toegenomen:

Bedragen in deze tabel x 1.000.000 euro	2016	2015
Voorziening voor risico deelnemers	1.104,6	900,3
Voorziening voor risico pensioenfonds	65,6	54,2

De financiële positie van het fonds wordt verder uitgebreid beschreven in de jaarrekening (hoofdstuk 3).

Kostendekkende premie

De kostendekkende premie over het boekjaar bedraagt € 200.819 en de feitelijke premie over het boekjaar bedraagt € 209.238. De werkelijk ontvangen premie is hoger dan de kostendekkende premie. De samenstelling van de kostendekkende premie ziet er als volgt uit:

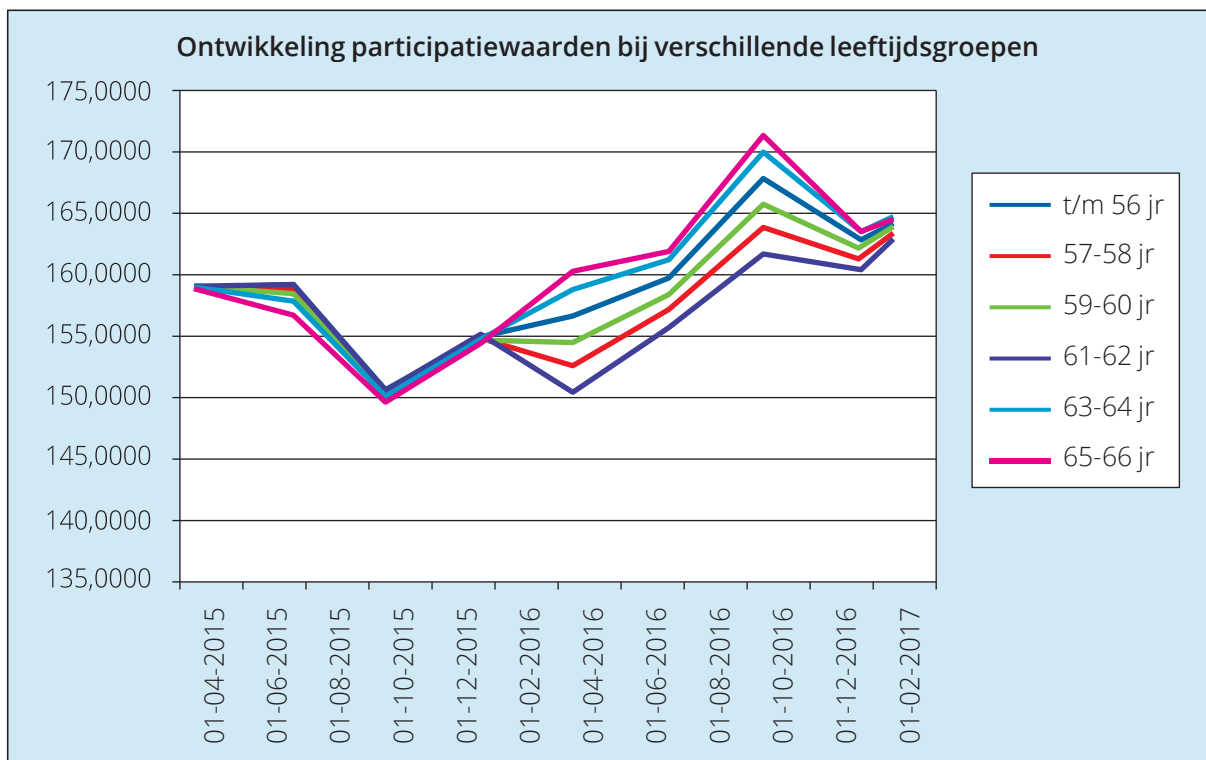
Kosten pensioenopbouw	175.305
Pensioenuitvoeringskosten	12.949
Solvabiliteitsopslag	5.434
Risicopremies ⁵	7.131

Alle bedragen luiden in eenheden van € 1.000.

Beleggingen

Aangezien StiPP alleen beschikbare premieregelingen uitvoert, is de hoogte van het pensioenkapitaal van de (gewezen) deelnemers direct afhankelijk van de waardeontwikkeling van de beleggingen. Deze laat zich het beste meten in de ontwikkeling van de waarde van de participaties in de beleggingsdepots van StiPP. In de grafiek op de volgende pagina leest u de ontwikkeling van deze participatiewaarden bij de verschillende leeftijdsgroepen

⁵ De risicopremies betreft de premies voor het nabestaandenpensioen, premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en algemene risico's.

Toelichting grafiek

Vanaf april 2015 is StiPP begonnen met een beleggingsbeleid gericht op het afbouwen van risico's voor de groep die 10 jaar voor hun pensioendatum zitten. Het beleggingsrendement van StiPP in 2016 is positief, 6,62% en dat is zichtbaar bij alle leeftijdscategorieën.

Over de beleggingen en het behaalde rendement leest u meer in paragraaf 1.8.

1.6.2 Dekkingsgraad

De dekkingsgraad van een pensioenfonds is een belangrijke graadmeter voor het vermogen van dat fonds. Heel eenvoudig gesteld, geeft de dekkingsgraad de verhouding aan tussen 'dat wat in de kas van het fonds zit' (vermogen) en 'dat wat door het fonds betaald moet (kunnen) worden' (verplichtingen).

StiPP voert in de opbouwfase beschikbare premieregelingen uit. Dit betekent dat er tot het moment van pensionering vrijwel geen risico's voor het pensioenfonds zijn voor de aangegane pensioenverplichtingen. Het risico voor het pensioenfonds blijft beperkt tot de uitkeringen die het doet.

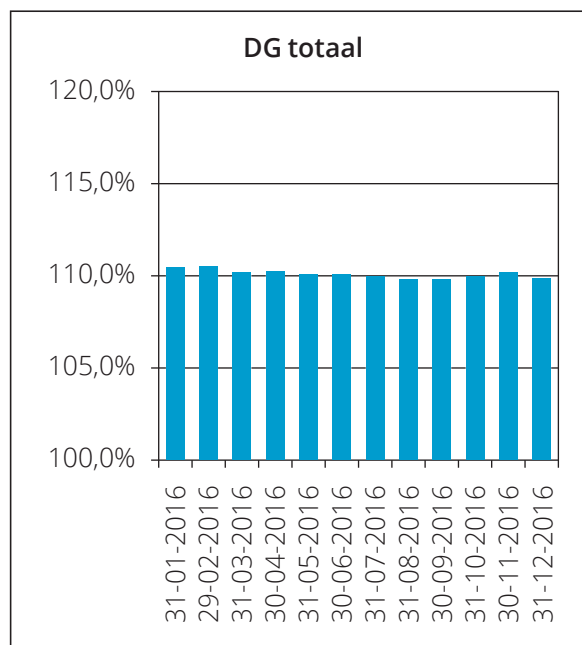
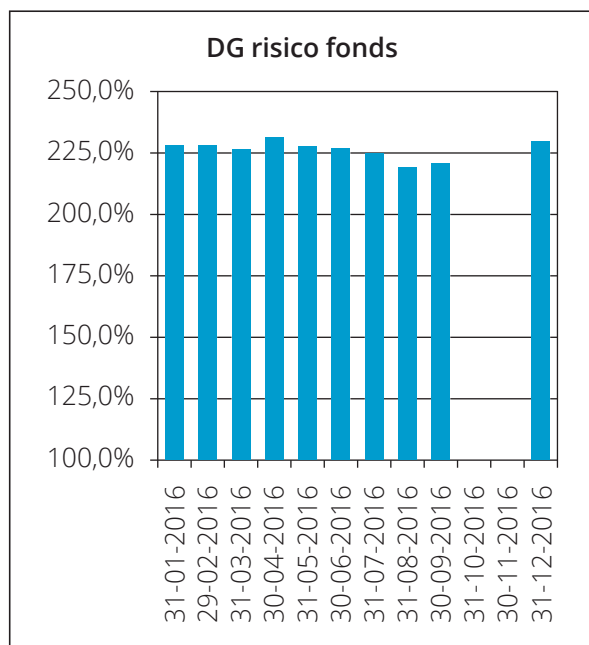
Voor StiPP zijn daarom twee dekkingsgraden van belang:

1. De dekkingsgraad die betrekking heeft op de technische voorzieningen die voor risico van het fonds komen. Deze dekkingsgraad zegt iets over de mate waarin het pensioenfonds de verplichtingen kan nakomen waar zij zelf voor verantwoordelijk is. Dit zijn de pensioenuitkeringen. Per 31 december 2016 kwam deze dekkingsgraad uit op 232,9% (2015: 239,3%).
2. De dekkingsgraad die betrekking heeft op het pensioenfonds als geheel. Hierbij worden de totale voorzieningen van het fonds (dus zowel de voorzieningen voor risico van het fonds als de voorzieningen voor risico van de deelnemers) afgezet tegen het totale vermogen van het fonds. Deze dekkingsgraad kwam per 31 december 2016 uit op 110,2% (2015: 110,7%).

In de volgende grafieken is het verloop van de dekkingsgraad over de afgelopen 12 maanden weergegeven, waarbij het rendement reeds toegekend is aan de kapitalen voor risico deelnemers. In de linker grafiek wordt de actuele dekkingsgraad voor risico fonds vanaf het derde kwartaal van 2016 alleen per kwartaal einde weer-gegeven. De reden hiervoor is dat de dekkingsgraad voor risico fonds vanaf het derde kwartaal van 2016 niet langer maandelijks wordt geschat.

DNB heeft aangegeven dat voor de bepaling van de dekkingsgraad in de maandstaten uitgegaan mag worden van schattingen voor de technische voorzieningen en het vermogen. Voor de kwartaalrapportages dient echter nog wel uitgegaan te worden van de werkelijke cijfers voor de vaststelling van de dekkingsgraad. Eventuele (grote) verschillen tussen de schattingen en werkelijke cijfers dienen inzichtelijk gemaakt te worden.

Naast de werkelijke berekening van de dekkingsgraad per 31 december 2016, is ter informatie de dekkingsgraad per eind december 2016 ook geschat. De dekkingsgraad voor het totale pensioenfonds bedraagt op basis van deze schattingen is 109,9%.

Beleidsdekkingsgraad

Vanaf 1 januari 2015 geldt er een nieuw financieel toetsingskader. Met de introductie van dit nieuwe kader dient het pensioenfonds ook een beleidsdekkingsgraad vast te stellen en op basis hiervan haar beleidsbeslissingen te nemen.

In 2015 is de beleidsdekkingsgraad voor StIPP vastgesteld als het gemiddelde van de dekkingsgraad in de voorgaande 4 kwartalen. Vanaf eind februari 2016 wordt de dekkingsgraad maandelijks vastgesteld. De beleidsdekkingsgraad is dan gelijk aan het voortschrijdend 12-maandsgemiddelde van de werkelijke dekkingsgraad van het fonds.

De beleidsdekkingsgraad voor het pensioenfonds is per 31 december 2016 is gelijk aan 110,1% (per 31 december 2015: 109,9%).

Reële dekkingsgraad

De reële dekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de huidige beleidsdekkingsgraad en de vereiste beleidsdekkingsgraad benodigd voor toekomstbestendige toeslagverlening ter hoogte van de veronderstelde prijsinflatie. De veronderstelde prijsinflatie wordt elk kwartaal door DNB gepubliceerd. De contante waarde van de toekomstige toeslagverlening wordt vastgesteld op basis van de wettelijk voorgeschreven rentevoet van 6,75%.

Een reële dekkingsgraad van 100% impliceert dat een fonds op basis van de aanwezige beleidsdekkingsgraad de prijsinflatie naar verwachting volledig kan waarmaken, gegeven de voorgeschreven aannames. De reële dekkingsgraad van StiPP bedraagt per ultimo 2016 108,9% (reële dekkingsgraad ultimo 2015 bedroeg 108,6%).

Zoals in paragraaf 1.6.4 is te lezen voert StiPP een beleid dat er op is gericht de uitkeringen niet te verhogen en niet te korten. StiPP keert nominale uitkeringen uit. Derhalve is de reële dekkingsgraad voor StiPP van beperkt belang.

1.6.3. Resultaat in 2016

(Alle bedragen luiden in eenheden van € 1.000).

De toename van de dekkingsgraad is toe te wijzen aan een positief saldo boekjaar van € 16.985 welke goeddeels ten gunste komt van de algemene reserve. De voorziening voor risico van het pensioenfonds vormt een beperkt deel van de totale voorzieningen van het fonds. Daardoor heeft het positief saldo slechts een beperkt effect of de dekkingsgraad van het pensioenfonds als geheel.

Het positief saldo boekjaar werd als volgt gevormd:

Baten		
Premiebijdragen	208.806	
Beleggingsresultaten en overige baten	+ / + 70.872	
Totaal Baten		279.678
Lasten		
Pensioenuitkering	30.612	
Pensioenuitvoeringskosten	13.034	
Mutatie technische voorzieningen	11.406	
Mutatie pensioenverplichtingen risico deelnemers	204.345	
Saldo overdrachten van rechten	3.249	
Totaal lasten		262.693
Saldo baten en lasten		16.985

Nadere toelichting van het resultaat

Het resultaat kan nader worden toegelicht aan de hand van onderstaande tabel.

Resultaat	2016	2015
Resultaat op beleggingen en wijziging RTS	-/- 1.180	-/- 1.014
Resultaat op premies	10.691	10.853
Resultaat op waardeoverdrachten	22	-/- 24
Resultaat op kosten	3.162	961
Resultaat op uitkeringen/afkopen	-/- 283	-/- 31
Resultaat op kanssystemen	4.728	5.998
Resultaat op toeslagverlening	0	0
Resultaat op overige mutaties voorziening	321	14
Resultaat op andere oorzaken	-/- 476	-/- 29
Totaal resultaat	16.985	17.111

- Het beleggingsresultaat wordt bepaald door het behaalde beleggingsrendement te vergelijken met de toevoeging voor interest aan de technische voorziening. Daarnaast wordt eveneens de wijziging van de technische voorziening als gevolg van de wijziging van de rentetermijnstructuur betrokken in het resultaat. Het saldo op de post beleggingen en wijziging RTS is negatief.
- Over het boekjaar 2016 is een positief beleggingsrendement na aftrek van kosten van 70.872 behaald.
- Daartegenover staat de som van de rendementsbijschrijving aan de kapitalen van de deelnemers ad 68.475.
- Als gevolg van een negatieve eerstejaarsrente primo 2016 is de technische voorziening voor risico fonds afgenomen met 32.
- Daarnaast is de technische voorziening voor risico fonds toegenomen als gevolg van de wijziging van de rentetermijnstructuur over 2016 ad 3.606.
- Tezamen levert dit een negatief resultaat ad 1.180 op de bron beleggingen en wijziging RTS.
- Zowel in 2015 als in 2016 was de ontvangen premie hoger dan de actuariel benodigde premie ten behoeve van de netto jaarinkoop. Het verschil wordt met name verklaard door de solvabiliteitsbuffers ad 2.207 en de opslag voor algemene risico's ad 6.894. Daarnaast is er uit de bruto ontvangen premie 1.485 meer beschikbaar dan daadwerkelijk benodigd is.
- Het resultaat op kosten is positief. Het resultaat ontstaat door de in de premie beschikbare opslag voor kosten en de opslag voor kosten in de voorziening te vergelijken met de werkelijke kosten.
- Het resultaat op uitkeringen bedraagt 283 negatief en wordt deels veroorzaakt door nabetalingen van het ouderdomspensioen en partnerpensioen over voorgaande boekjaren en deels door resultaat op afkoop. In Tabel 5.2 wordt hier nader op ingegaan.
- Het resultaat op kanssystemen is opgebouwd uit het resultaat op overlevingskansen, arbeidsongeschiktheid en mutaties. Voor een analyse van het resultaat op overlevingskansen en het resultaat op arbeidsongeschiktheid verwijzen wij naar de volgende paragrafen. Het resultaat op mutaties bestaat met name uit het resultaat op pensionering ad 801. De winst wordt grotendeels veroorzaakt doordat bij de inkooppariëven rekening wordt gehouden met een bufferopslag.
- Het resultaat op overige mutaties voorziening betreft correcties en wijziging van de actuariële grondslagen.
- Onder andere oorzaken zijn de resultaten met betrekking tot overige baten en lasten geboekt, waaronder de toevoeging aan de voorziening dubieuze debiteuren.

1.6.4 Het premie-, beleggings- en toeslagenbeleid

Het fonds voert een beleid dat in overeenstemming is met de doelstellingen van het fonds. Dit beleid is vastgelegd in beleidsdocumenten, waarvan de actuariële- en bedrijfstechnische nota (Abtn) de belangrijkste is. Deze Abtn is voor het laatst geactualiseerd in december 2016.

Premiebeleid

StiPP kent een doorsneepremie. Deze is 2,6% van het pensioengevend salaris in de basisregeling en 12,0% van de pensioengrondslag in de plusregeling. De hoogte van de premie wordt bepaald door de sociale partners en is daarmee geen sturingsmiddel voor het fonds. Op basis van deze beschikbare premie stelt het bestuur de opslagen in de premie en de kostendeekkende premie vast. Zoals in paragraaf 1.6.1 verwoord is de binnengekomen premie in 2016 voldoende gebleken om aan alle verplichtingen te voldoen.

Beleggingsbeleid

Het pensioenkapitaal van de deelnemers wordt door het pensioenfonds belegd. Voor de (gewezen) deelnemers geldt dat, indien het beleggingsresultaat positief is, dit wordt toegevoegd aan het saldo van de pensioenrekening. Indien het beleggingsresultaat negatief is, wordt dit in mindering gebracht op het saldo van de pensioenrekening.

De doelstelling van het beleggingsbeleid in de opbouwfase is primair gericht op het behalen van rendement voor de (gewezen) deelnemers die meer dan 11 jaar voor hun pensioendatum zitten. In het beleggingsbeleid wordt in deze groep wel rekening gehouden met de mogelijkheid tot afkoop. Voor de groep die 10 jaar of minder voor hun pensioendatum zitten is het beleggingsbeleid gericht op het afbouwen van risico's.

De doelstelling van het beleggingsbeleid ten behoeve van de gepensioneerden van het fonds is, vanaf 1 januari 2013, het zo veel mogelijk garanderen van de nominale pensioenuitkeringen.

Indien zich wijzigende omstandigheden voordoen heeft het bestuur het beleggingsbeleid als één van de eerste en voornaamste sturingsmiddelen gedefinieerd. In 2016 is het, gezien de stabiele financiële positie, niet nodig geweest om dit sturingsmiddel in te zetten.

Toeslagenbeleid

Vanaf 2013 hanteert het fonds een toeslagenbeleid dat er op neer komt dat er op ingegane pensioenen geen toeslagen worden verleend. In 2016 is conform beleid geen toeslag verleend op de ingegane pensioenen. De ingegane pensioenen zijn ook niet gekort.

1.6.5 Crisisbeleid

StiPP heeft een financieel crisisplan opgesteld conform het bepaalde in artikel 145 PW en artikel 29b Besluit FTK. Het financieel crisisplan geeft een beschrijving van maatregelen die StiPP op korte termijn kan inzetten, als de dekkingsgraad zich bevindt op of zich snel beweegt richting kritieke waarden, waardoor het realiseren van de doelstelling van het pensioenfonds in gevaar komt. De doelstelling van StiPP betreft de bescherming van deelnemers tegen de geldelijke gevolgen van ouderdom en overlijden. Wanneer StiPP niet meer volledig aan deze doelstelling kan voldoen, bevindt het fonds zich in een financiële crisis. Het fonds heeft dan de volgende sturingsmiddelen om uit een crisissituatie te komen.

Beschikbare maatregelen, inzetbaarheid en effectiviteit

Het juridisch uitgangspunt is dat de CAO-partijen de inhoud van de pensioenregeling en in overleg met het fonds de hoogte van de premie bepalen. Het pensioenfonds heeft de volgende maatregelen ter beschikking om te voorkomen dat zij in een crisissituatie terechtkomt, of om uit een crisissituatie te herstellen:

- a) Het aanpassen van het beleggingsbeleid.
- b) CAO-partijen verzoeken tot verhoging van de doorsneepremie (of verlagen van de staffelpremie), zodat de buffers in de premie toenemen.
- c) Korting van pensioenrechten van pensioengerechtigden en/of kapitalen van de (gewezen) deelnemers.
- d) Overdracht aan een andere pensioenuitvoerder in de zin van de Pensioenwet van alle bestaande rechten en verplichtingen voor zover het de pensioengerechtigden betreft.

Het bestuur van het pensioenfonds heeft zelfstandig de bevoegdheid om de voorwaardelijke toeslagen voor pensioengerechtigden niet (volledig) toe te kennen, het beleggingsbeleid aan te passen en te besluiten tot korting van pensioenrechten en/of kapitalen. Echter vanwege het feit dat het pensioenfonds in principe geen toeslagen verleend, wordt toeslagbeleid niet als sturingsmiddel gezien.

Zoals hiervoor vermeld is de hoogte van de premie geen direct sturingsmiddel voor het bestuur van het pensioenfonds. Dit laat onverlet dat het bestuur van het pensioenfonds de mogelijkheid heeft op enig moment – alvorens over te gaan tot het uiterste redmiddel van korting van pensioenaanspraken

1.7 Pensioenbeheer

De administratie van de regelingen heeft StiPP uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer. Zij doen voor het fonds de gehele werkgevers- en deelnemersadministratie als ook het bedienen van het klant contact center. De deelnemersadministratie van StiPP kenmerkt zich door grote aantallen en veel mutaties. In dit hoofdstuk wordt een inzicht gegeven in de ontwikkelingen van de deelnemerspopulatie in 2016.

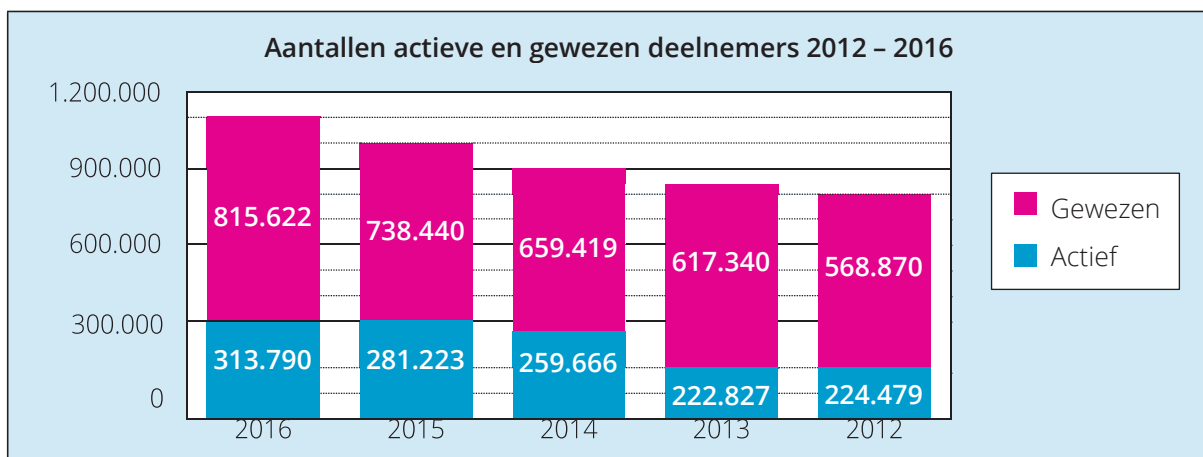
1.7.1 Ontwikkeling totale deelnemerspopulatie

Eind 2016 zijn er in totaal 1.131.494 deelnemers. Naast de 313.790 actieve deelnemers zijn er 815.622 gewezen deelnemers en 2.082 pensioengerechtigden.

In 2016 is het totaal aantal deelnemers met 110.135 deelnemers toegenomen. Deze stijging komt hoofdzakelijk tot uiting in de (netto) groei van het aantal gewezen deelnemers met 77.182. Deze stijging is nog beperkt door het afkopen van kleine pensioenen. Zodra dit wettelijk mogelijk is - deelnemers die twee jaar inactief zijn en een kapitaal hebben onder de wettelijke afkoopgrens - worden gewezen deelnemers benaderd voor afkoop. Zodoende zijn er 44.512 gewezen deelnemers afgekocht in 2016 (2015: 35.069).

Ook het aantal actieve deelnemers steeg in 2016: van 281.223 naar 313.790. De economische realiteit zorgt voor een blijvende en groeiende vraag naar flexkrachten. Deze flexkrachten nemen deel aan de regelingen van StiPP.

In de grafiek hieronder is de gestage ontwikkeling van het aantal actieve en gewezen deelnemers in de laatste vijf jaar te zien.

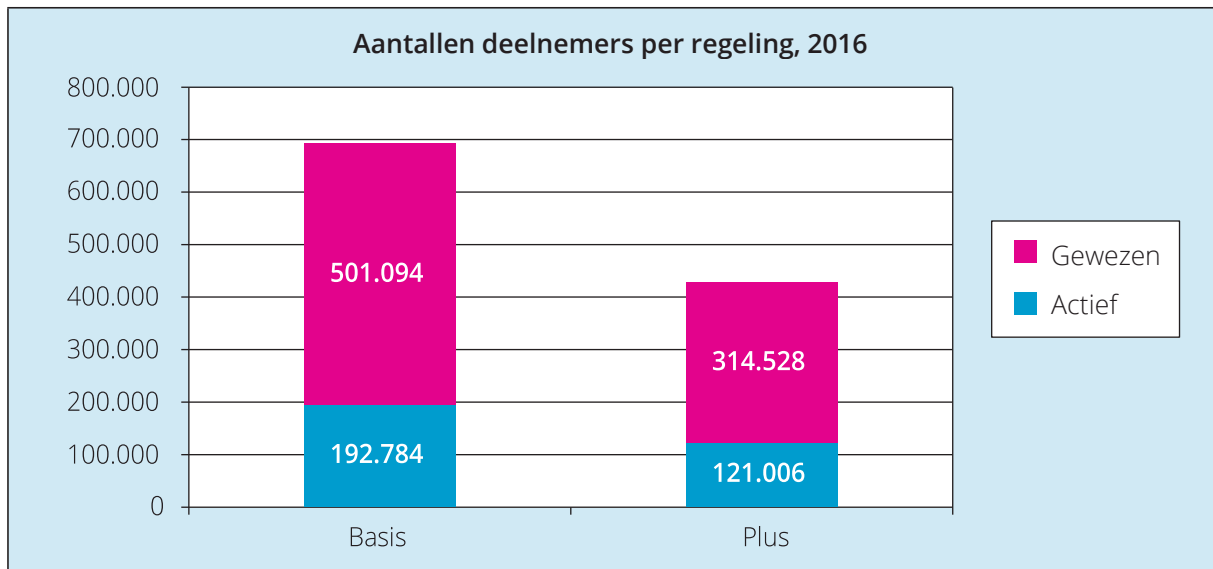

Door de aard van de regeling leveren werkgevers na afloop van een maand de pensioengegevens aan, het is hierdoor niet zonder meer duidelijk wanneer een deelnemer een actieve deelnemer is. StiPP beschouwt een deelnemer als gewezen deelnemer - en dus als inactief - als voor hem of haar drie opeenvolgende periodes van vier weken geen premie-inleg van de werkgever is ontvangen. Hierdoor is het aantal actieve deelnemers stelselmatig hoger dan het aantal deelnemers waarvoor periodiek premie verschuldigd is.

1.7.2 Deelnemers in de basis- en plusregeling

Van de actieve deelnemers per einde 2016 neemt 61% deel aan de Basispensioenregeling en 39% aan het Pluspensioen. Bij de gewezen deelnemers is deze verhouding ook 61% : 39%

De aantallen van de twee regelingen per einde 2016 zijn opgenomen in de grafiek 'Aantallen deelnemers per regeling 2016'.

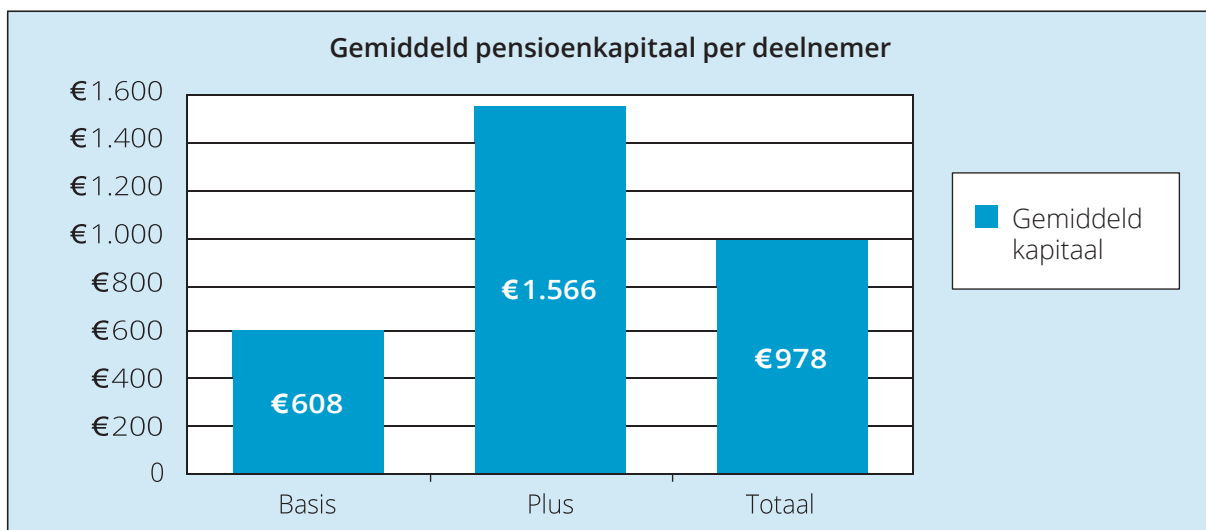

1.7.3 Verhouding premies in de basis- en plusregeling

In de Pluspensioenregeling wordt relatief (per deelnemer) meer geld ingelegd dan in het Basispensioen. Gezien de karakteristieken van de beide pensioenregelingen is de verhouding met betrekking tot de pensioenpremies tegengesteld aan de aantallen deelnemers: ongeveer 31% van de premies zijn die voor het Basispensioen, de overige 69% die voor het Pluspensioen.

1.7.4 Gemiddelde hoogte van de pensioenkapitalen

Ondanks de groei van het aantal deelnemers en de afkoop van kleine pensioenen, blijven de opgebouwde pensioenkapitalen per deelnemer gemiddeld klein van omvang. Zoals in de grafiek hieronder te zien valt, is het kapitaal ultimo 2016 gemiddeld per deelnemer € 978.

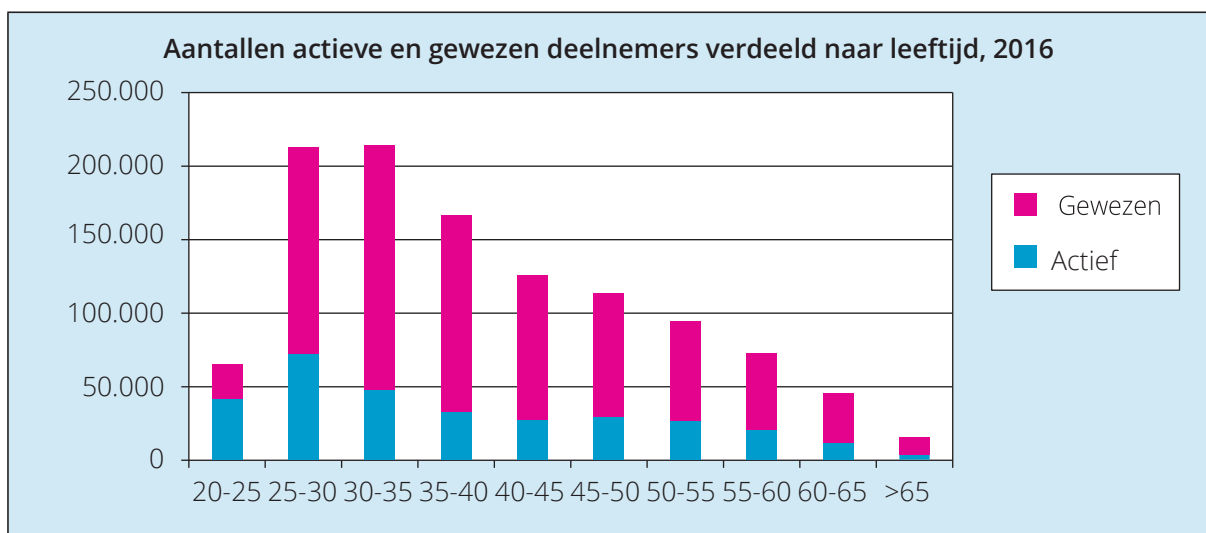

Zichtbaar is dat het gemiddelde bij het Basispensioen aanmerkelijk lager is en het gemiddelde bij het Pluspensioen beduidend hoger is.

1.7.5 Gemiddelde leeftijd van de deelnemers

Een ander kenmerk van StiPP is dat het een 'jong' pensioenfonds is, in die zin dat de leeftijd van de actieve en gewezen deelnemers relatief laag is. 70% van alle deelnemers zijn jonger dan 45 jaar: De gemiddelde leeftijd van alle deelnemers ligt op circa 39 jaar. 12% van de deelnemers is ouder dan 55 jaar.

De opbouw van de deelnemerspopulatie verdeeld naar leeftijdsgroepen van vijf jaren is opgenomen in de grafiek 'Aantallen actieve en gewezen deelnemers verdeeld naar leeftijd, 2016'

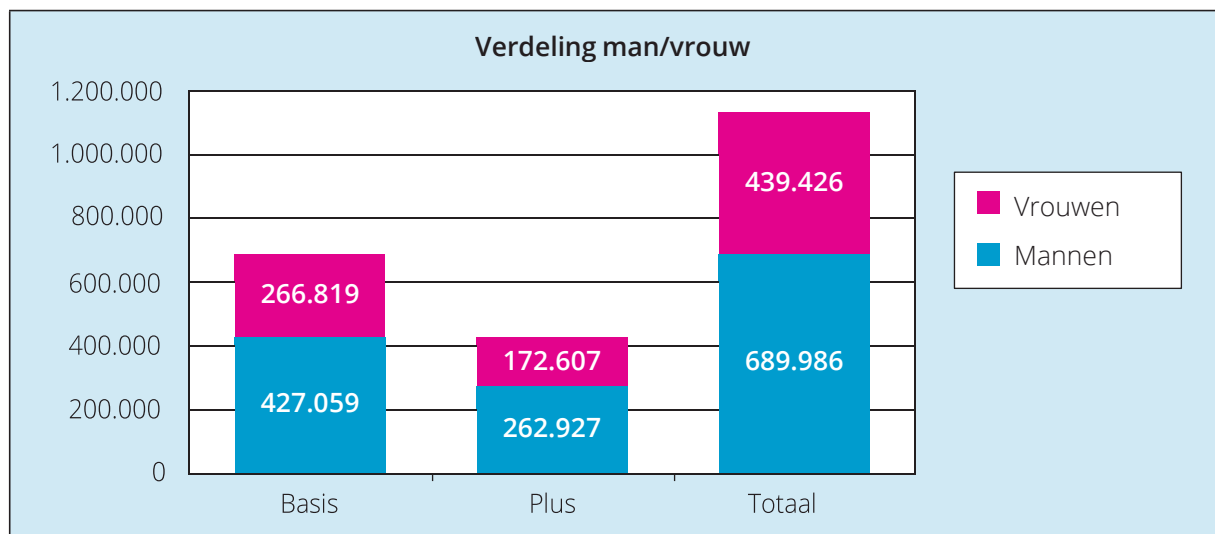
De grootste groep is tussen 30 en 35 jaar oud is. Met kort daarop gevolgd de grote groep tussen 25 en 30 jaar.

Alleen in de groep met deelnemers jonger dan 25 jaar zijn er meer actieve deelnemers dan gewezen deelnemers: 63% van deze groep. Deze jonge leeftijdsgroep heeft een rijpingsgraad van 37%, bij alle andere groepen bestaat ca. 74% (variërend van 66% tot een uitschieter van 80% in de groep 35-40 jaar) uit gewezen deelnemers.

Dit kenmerkt StiPP: een pensioenfonds met heel veel jonge, gewezen deelnemers die een klein pensioenkapitaal hebben. Kenmerken die zonder meer voortkomen uit de omgeving waarin de aangesloten ondernemingen van het fonds actief zijn. Bovenstaande neemt niet weg dat er 90.000 actieve deelnemers ouder dan veertig jaar zijn. Met name de invloed van de ontwikkelingen op het gebied van payrolling bij de aangesloten ondernemingen van het fonds, zijn hier debet aan. 'Payrollers' nemen vaak deel aan het Pluspensioen en zijn in de regel ouder dan de gemiddelde uitzendkracht.

1.7.6 Verdeling man/vrouw

Van de totale populatie deelnemers in de opbouwfase is 61% man en 39% vrouw. Tussen de regelingen basis en plus zijn er verhoudingsgewijs nauwelijks verschillen van het totaal.

1.7.7 Klant Contact Center

Deelnemers, werkgevers en gepensioneerden kunnen met vragen terecht bij het Klant Contact Center. De medewerkers van het Klant Contact Center hebben direct toegang tot de relevante gegevens, zodat zij algemene vragen direct kunnen beantwoorden.

In 2016 behandelde het Klant Contact Center bijna 35.000 telefoongesprekken en meer dan 17.000 e-mails. Voor de afhandeling van deze contacten zijn met de uitvoerder normen afgesproken rondom onder meer tijdigheid en juistheid.

Het totaal aantal uren klantcontact over 2016 is verlaagd ten opzichte van 2015 (meer dan 10.000 uur), maar met 9.300 uur nog steeds hoog. De uren klantcontact voor telefoongesprekken bedroeg 4.766 en het aantal uren voor afhandeling van e-mails bedroeg 4.534. Het bestuur blijft zich inspannen om het aantal klantcontacturen te verminderen. In 2017 wil het bestuur niet alleen de vragen van werkgevers en deelnemers sneller afhandelen, nog meer gebruik maken van digitale communicatie om zodoende de kosten die hiermee gepaard gaan nog verder te reduceren.

1.7.8 Klachten en geschillen

In 2016 heeft de klachten- en geschillencommissie 4 klachten ontvangen, waarvan er drie zijn afgehandeld en bij één klacht over premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid is gedurende de behandeling de klacht door de deelnemer de klacht ingetrokken.

Het betrof in 2016 verder klachten over:

- afstand van bijzonder partnerpensioen
- hardheidsclausule inzake aanmerking als partner
- trage afhandeling van verzoek individuele vrijwillige voortzetting en ontvangst van de factuur

De klacht inzake afstand van bijzonder partnerpensioen is ongegrond verklaard. Wel heeft de commissie vastgesteld dat de administrateur in het dossier eerder duidelijkheid had moeten verschaffen. De 2 andere klachten zijn door de Klachten- en Geschillencommissie gegrond verklaard. Het bestuur heeft excuses gemaakt voor de vertraagde en onzorgvuldige voorlichting en communicatie in en afhandeling van deze dossiers en ziet er op toe dat dit in 2017 door de administrateur tijdiger zal verlopen.

1.8 Vermogensbeheer

1.8.1 Toelichting beleggingen

De leeftijd van de deelnemers is bepalend voor de beleggingen van het pensioenfonds. Hoe ouder de deelnemer, hoe minder risico er wordt genomen. Zo kunnen jonge deelnemers profiteren van groei van hun pensioen door rendement, terwijl oudere deelnemers meer zekerheid krijgen over de pensioenuitkering. Als de pensioendatum daar is, krijgt de deelnemer de keuze om bij StiPP het pensioen te laten beheren. Voor deze groep geldt een zeer voorzichtig beleggingsbeleid: het doel is om het (nominale) pensioen met zo veel mogelijk zekerheid uit te keren.

Om voor iedere deelnemer de beleggingen passend te beheren, heeft het fonds gekozen voor een aantal beleggingsportefeuilles met ieder een ander soort beleggingen: zakelijke waarden (aandelen, onroerend goed en hypotheek) en vastrentende waarden met verschillende looptijden (bedrijfs- en staatsobligaties en leningen). Voordeel van deze aanpak is dat de kosten zo worden beperkt.

Dit zijn de verdelingen van de beleggingen voor de leeftijdsgroepen, waarbij is uitgegaan van pensionering op de zevenenzestigste verjaardag.

Beleggingscategorie	Beleggingen per leeftijdsgroep deelnemer					
	t/m 56	57-58	59-60	61-62	63-64	65-66
Zakelijke waarden	40%	33%	27%	20%	13%	7%
Vastrentende waarden duratie kort (*)	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Vastrentende waarden duratie middellang	50%	43%	36%	29%	22%	15%
Vastrentende waarden duratie lang	10%	24%	37%	51%	65%	78%

* duratie geeft aan dat de portefeuille bestaat uit obligaties met een korte, middellange of lange looptijd

Dit beleggingsbeleid is eind 2014 vastgesteld en in april en mei 2015 in twee stappen geïmplementeerd, gezien de grote transacties die het fonds hiervoor moest doen. Door te spreiden over twee maanden zijn de transactiekosten en het risico beperkt.

1.8.2 Reserves

Om tegenvallers op te kunnen vangen houdt het fonds reserves aan. Deze reserves worden apart gehouden in de Reservepool. Gezien het doel (tegevallers op kunnen vangen) wordt er een voorzichtig beleggingsbeleid gevoerd. De Reservepool participeert 85 procent in de vastrentende waarden met korte duratie en 15 procent in de vastrentend middellang.

Dit is de verdeling van het vermogen over de leeftijdsgroepen per 31-12-2016:

Leeftijdsgroepen	Percentage	Vermogen eind 2016 (Euro x 1 mln.)	Vermogen eind 2015 (Euro x 1 mln.)
Leeftijdsgroep tot en met 56	71%	868	725
Leeftijdsgroep 57-58	4%	53	42
Leeftijdsgroep 59-60	4%	48	36
Leeftijdsgroep 61-62	3%	42	33
Leeftijdsgroep 63-64	3%	36	28
Leeftijdsgroep 65-66	1%	17	10
Gepensioneerden	5%	62	48
Reserves	9%	111	95
Totaal	100%	1.237	1.018

Een zeer groot deel (71%) van het vermogen is opgebouwd door de groep deelnemers tot 57 jaar.

De verdeling van het vermogen over de beleggingen per 31-12-2016:

Beleggingsportefeuilles	Percentage	Vermogen eind 2016 (Euro x 1 mln.)	Vermogen eind 2015 (Euro x 1 mln.)
Zakelijke waarden	32%	393	325
Vastrentende waarden kort	8%	95	81
Vastrentende waarden middellang	41%	512	425
Vastrentend lang	14%	175	139
Uitkeringsportefeuille	5%	62	48
Totaal	100%	1.237	1.018

1.8.3 Beleggingsresultaat

In de onderstaande tabel is per portefeuille weergegeven wat het rendement per portefeuille was over 2016. Daarnaast is het rendement van de uitvoeringsbenchmark te zien. Het pensioenfonds streeft ernaar om met de beleggingen dicht bij de benchmark te blijven.

Beleggingsportefeuilles	Rendement (%)	Benchmark (%)
Zakelijke waarden	8,6%	9,0%
Vastrentende waarden kort	-/- 0,5%	-/- 0,4%
Vastrentende waarden middellang	5,0%	4,8%
Vastrentend lang	10,0%	8,9%
Uitkeringsportefeuille	8,3%	6,6%

Zakelijke waarden portefeuille

De zakelijke waarden portefeuille is voornamelijk belegd in aandelen, en in mindere mate in onroerend goed. De gerealiseerde rendementen op aandelen (+10,2%) en onroerend goed (+6,1%) waren ruim positief en ook iets hoger dan vooraf verwacht. De rendementen op aandelen waren vooral in het laatste kwartaal positief, nadat beleggers positief reageerden op de verkiezing van Trump als president van de Verenigde Staten.

Met een rendement van 8,6 procent heeft de zakelijke waarden portefeuille een positief rendement behaald, wat lager was dan de benchmark (9,0%). De belangrijkste oorzaak voor dit verschil is dat in de portefeuille kosten worden gemaakt terwijl de benchmark geen rekening houdt met kosten. Ook bleef een actieve beheerder in Aandelen Azië dit jaar enigszins achter bij de benchmark.

Vastrentend kort portefeuille

De vastrentend kort portefeuille is bedoeld om door middel van beleggingen in kortlopende staatsobligaties en geldmarktfondsen voor kapitaalsbehoud te zorgen. De rentevergoeding op de meest kredietwaardige tegenpartijen is nul of zelfs negatief. Hierdoor heeft deze portefeuille een licht negatief rendement behaald.

Vastrentend middellang portefeuille

De portefeuille vastrentend middellang belegt in staatsobligaties, bedrijfsobligaties met een hoge kredietwaardigheid ('investment grade') en in Nederlandse woninghypotheken. Staatsobligaties van Europese kernlanden behaalden in 2016 een positief resultaat (+4,0%). Bedrijfsobligaties van 'investment grade' kwaliteit uitgegeven in euro's, behaalden in 2016 een rendement van 4,7 procent. Dit resultaat was iets hoger dan op staatsobligaties door een dalende risico-opslag voor bedrijfsobligaties. Hypotheken behaalden een ruim positief resultaat (+5,8%) doordat de risico-opslag (de vergoeding voor de kans op wanbetaling) op hypotheken daalde in 2016.

Vastrentend lang portefeuille

De vastrentend lang portefeuille is opgezet in 2015 met als doel het beperken van het renterisico voor de pensioeninkoop van de oudere leeftijdsgroepen. Als de rente daalt wordt een pensioen namelijk duurder en is er meer geld nodig om hetzelfde pensioen te krijgen. De staatsobligatieportefeuille heeft om deze reden een hoge rentegevoeligheid zodat het meebeweegt met de kosten van een pensioen. In 2016 daalde de rente, waardoor een positief resultaat werd behaald (+10,0%) wat tevens hoger was dan de benchmark (+8,9%).

Uitkeringsportefeuille

De Uitkeringsportefeuille bestaat uit staatsobligaties met een looptijd in overeenstemming met de toegezegde pensioenen. In 2016 heeft deze portefeuille een rendement behaald van 8,3%. Dit rendement was 1,8% hoger dan de benchmark. Het verschil kwam doordat de rente op staatsobligaties harder daalde dan de swaprente waarop de benchmark is gebaseerd.

Beleggingen in Nederland

Zowel bij de deelnemers van StiPP als in de politiek is er aandacht voor beleggingen in Nederland. Daarom heeft StiPP besloten om inzicht te geven in de omvang van de Nederlandse beleggingen.

Beleggingen in Nederland	% totale vermogen	Vermogen (EUR x 1 mln.)
Hypotheken	8,4%	98
Vastgoed	3,0%	35
Staatsobligaties	9,1%	107
Aandelen	3,3%	38
Bedrijfsobligaties	8,2%	96
Totaal	32%	374

1.8.4 Z-score en performancetoets

De performance van de totale portefeuille bedroeg in 2016 6,62%, waarmee er 0,3 procent beter is gepresteerd dan de benchmark. Deze benchmark wordt gebruikt om de relevante z-score* te berekenen. De Z-score voor het jaar 2016 is uitgekomen op 0.36. De score op de performancetoets is 0.46 (exclusief de opslag van 1,28% conform Art. 5 VBB).

*De z-score is een maatstaf die weergeeft wat de beleggingsresultaten van een pensioenfonds zijn ten opzichte van de resultaten van vooraf door het pensioenfonds gekozen benchmarks (normrendementen) die de beleggingsportefeuille van het fonds weerspiegelen.

1.8.5 Verantwoord beleggen

Het fonds streeft er naar om op verantwoorde wijze te beleggen. Dit doet het fonds bij voorkeur door de dialoog aan te gaan om omstandigheden te verbeteren. Indien ondernemingen en/of fondsmanagers niet aan de criteria kunnen voldoen, worden deze uitgesloten van belegging. Op deze uitsluitingslijst staan voornamelijk ondernemingen die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens, zoals clustermunitie en kernkoppen.

Het pensioenfonds hanteert daarvoor een aantal criteria die ook door de Verenigde Naties worden gehanteerd. Periodiek wordt onderzocht of er ondernemingen in de portefeuille aanwezig zijn die met hun bedrijfsactiviteiten in meer of mindere mate in conflict zijn met de criteria. In dat geval spreekt het pensioenfonds (via haar vermogensbeheerders) deze ondernemingen aan. Door middel van een dialoog, ofwel 'engagement', wil het fonds positieve verandering bewerkstelligen en ondernemingen stimuleren om maatregelen te nemen om schendingen in de toekomst te voorkomen. Gedurende 2016 heeft het fonds onderzoek gedaan naar de mogelijkheden om het verantwoord beleggingsbeleid onafhankelijk van de uitvoerders vorm te geven. Daarom is besloten om als onderdeel van het risicobereidheidsonderzoek de deelnemers te vragen naar hun voorkeuren op het vlak van verantwoord beleggen. Op hoofdlijnen kwamen de volgende bevindingen uit het onderzoek:

Belangrijkste thema's uit het onderzoek

- Tegengaan van corruptie
- Verbeteren van arbeidsomstandigheden en beschermen van gezondheid
- Beloningsbeleid

Waarin vooral wel beleggen

- Hypotheken
- Nederlandse bedrijven
- Infrastructuur
- Alternatieve energie

Waarin vooral niet beleggen

- Bedrijven waar kinderen werken
- Tabaks- en wapenindustrie

Het fonds geeft al invulling aan verschillende van deze thema's en zal gedurende 2017 verder onderzoeken of hier nog verdere acties vereist zijn. Voor meer informatie over verantwoord beleggen verwijst het bestuur naar: <https://www.stippensioen.nl/over-stipp/beleggingsbeleid/>

1.8.6 ESG Activiteiten in 2016

Gedurende 2016 zijn de beleggingen van het pensioenfonds doorlopend bekeken om vast te stellen of deze aansluiten bij het ESG (duurzaamheid) beleid van het pensioenfonds. Gedurende 2016 is geconstateerd dat één van de beheerders (een geldmarktfonds) een obligatie in de portefeuille had opgenomen van een onderneming die op de uitsluitingslijst staat. Hierop is de beheerder aangesproken, waarna de obligatie uit de portefeuille is verwijderd en de beheerder zijn beleid heeft aangepast om een vergelijkbare situatie in de toekomst te voorkomen.

1.9 Uitvoeringskosten

Het fonds maakt voor het uitvoeren van de pensioenregeling diverse kosten. Globaal kunnen deze kosten worden onderverdeeld in kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling en kosten van het vermogensbeheer. Het bestuur vindt het belangrijk transparant te zijn over deze kosten.

Onderstaand is in dit kader een rapportage over de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling opgenomen. De kosten worden gepresenteerd met inachtneming met de aanbevelingen van de Pensioenfederatie en AFM. De kosten in dit hoofdstuk zijn *1.000 euro.

1.9.1 Uitvoeringskosten pensioenbeheer

De kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling bedragen voor 2016 € 13.034 (2015: € 12.914). Omgerekend naar kosten per deelnemer (actieve deelnemers en gepensioneerd per 31 december van het verslagjaar) is dit € 41,68 per deelnemer (2015: € 46,38 per deelnemer).

Indien ook de gewezen deelnemers worden meegenomen in deze berekening van kosten per deelnemer en de aanbeveling van de Pensioenfederatie met betrekking tot de "normdeelnemer" wordt toegepast dan bedragen de kosten per deelnemer € 25,17 (2015: € 28,12 per deelnemer).

Bestuur, advies en controle	2016	2015
<i>Bedragen * 1.000</i>		
Accountantskosten	70	59
Controle en advieskosten actuaris	277	280
Kosten adviseurs	590	340
Contributies en bijdragen	272	163
Bestuurskosten	447	372
Overig	25	53
Totaal	1.681	1.367
Administratie	2016	2015
Kosten deelnemers en pensioengerechtigden	6.519	6.528
Kosten werkgevers	2.441	2.884
Kosten financieel beheer en bestuursondersteuning	2.187	2.000
Handhavingskosten	302	358
Vergoeding administratiekosten en boetes werkgevers	-/- 432	-/- 565
Communicatiekosten	336	343
Totaal	11.353	11.547
Totaal pensioenbeheerkosten	13.034	12.914
Actieve deelnemers	313.790	281.223
Gepensioneerd	2.082	1.696
Totaal	315.872	282.919
Pensioenbeheerkosten in euro per deelnemer *	41,68	46,38

* De pensioenbeheerkosten per deelnemer zijn exclusief de handhavingskosten en de vergoeding administratiekosten en boetes werkgevers.

1.9.2 Toelichting bij kosten uitvoering pensioenbeheer

Bestuur, advies en controle

Het grootste deel van de stijging wordt veroorzaakt door de selectie van de nieuwe pensioenuitvoerder en de bijbehorende inrichting van de proof op practice. De stijging van de bestuurskosten is reeds toegelicht in hoofdstuk 1.4. De verhoging van de advieskosten hangen verder samen met de extra inhuur van advocaten als gevolg van onder andere de zaak bij de Hoge Raad en de afhandeling daarvan.

Administratie

Kosten deelnemer en pensioengerechtigden:

Deze kosten hebben betrekking op alle werkzaamheden die de administrateur van het fonds verricht om de pensioenen te administreren, de uitkeringen van de pensioengerechtigden te verzorgen en alle deelnemers en gerechtigden te informeren. Te denken valt hierbij aan het verwerken van waardeoverdrachten, het afkopen van kleine pensioenen, het toekennen van pensioenen en de communicatie met alle doelgroepen (helpdesk, website, pensioenplanner, nieuwsbrief, Uniform Pensioenoverzicht, start- en stopbrief enzovoorts).

Deze kosten zijn absoluut gezien hoger dan vorig jaar door een stijging van het aantal deelnemers en aantal mutaties in de administratie. De relatieve toename van de kosten wordt veroorzaakt doordat gedurende het verslagjaar door het fonds aanzienlijke investeringen zijn gedaan in nieuwe ontwikkelingen in de administratie en informatievoorziening.

Kosten werkgever:

Deze kosten hebben betrekking op alle activiteiten die voortvloeien uit het beheer van het bestand van aangesloten werkgevers, de aanlevering en verwerking van de werknemersgegevens, het opleggen en innen van de pensioenpremies en het onderhouden van de contacten met die werkgevers. Deze kosten zijn in 2016 licht gedaald ten opzichte van 2015.

Kosten financieel beheer en bestuursondersteuning:

Deze kosten hebben betrekking op het voeren van het secretariaat ten behoeve van bestuur, Raad van Toezicht en Verantwoordingsorgaan, het opstellen van het jaarverslag en het samenstellen van financiële rapportages en de advies- en controlekosten door Syntrus Achmea Pensioenbeheer. Deze kosten zijn in 2016 met 9% gestegen ten opzichte van het voorgaande verslagjaar.

Handhavingskosten

De kosten voor handhaving ten bedrage van € 302.000 zien op de kosten van de controles van werkgevers verricht door SNCU. Het fonds kent echter meer handhavingskosten. Deze zijn opgenomen in de post 'werkgevers' en bedragen in 2016 bij benadering € 1,4 miljoen. Deze kosten bestaan uit bezoeken van de werkgevers, juridische kosten, kosten van de behandeling van vrijstellingsverzoeken en het voeren van kort gedingen en gerechtelijk procedures.

1.9.3 Kosten onderzoeken toezichthouders

De toezichtsbijdragen die het fonds betaalt aan de toezichthouders zijn in 2016 licht gestegen ten opzichte van voorgaand verslagjaar.

Jaar	Kosten DNB (x 1.000 euro)	Kosten AFM (x 1.000 euro)
2012	127	7
2013	23	44
2014	31	41
2015	37	52
2016	48	55

Vanaf 2013 hanteert DNB een gewijzigde heffingsgrondslag voor de berekening van de toezichtskosten. Dit leidt voor het pensioenfonds tot lagere toezichtskosten ten opzichte van de jaren daarvoor. De AFM hanteert vanaf 2013 juist hogere tarieven per actieve deelnemer voor de berekening van de toezichtskosten. Dit leidt voor het pensioenfonds tot hogere toezichtskosten ten opzichte van de jaren daarvoor.

1.9.4 Oordeel bestuur over de bestuurs- en administratiekosten

Het bestuur is van mening dat de kosten voor bestuur en administratie, gegeven de kenmerken van het fonds, acceptabel zijn. Vergelijkingen met andere fondsen met grote aantallen deelnemers hebben uitgewezen dat de kosten die per deelnemer voor administratie en bestuur gemaakt worden, de laagste zijn van alle bedrijfstak-pensioenfondsen. Dat is inherent aan de aard van de regeling en de kostenbewuste aanpak van het bestuur.

Ondanks de daling van de kosten per deelnemer blijft het bestuur bezorgd over de uitvoerbaarheid van de regeling. De zorg van het bestuur is gelegen in de relatieve verhouding tussen de uitvoeringskosten van het fonds ten opzichte van de ontvangen premies. Deze verhouding is bij StiPP aanzienlijk slechter dan bij pensioenfondsen van vergelijkbare omvang. Dit probleem wordt met name veroorzaakt door de geringe hoogte van de premies en de korte gemiddelde periode van deelname aan de regeling. Eerder in dit verslag werd nader ingegaan op deze problematiek.

Gedurende 2017 wordt de transitie van de pensioenadministratie naar PGGM voorbereid. De totale out of de pocket kosten voor het fonds zijn gedurende de transitie periode op ruim 2,5 miljoen euro begroot. Het grootste deel van deze kosten zijn kosten die Syntrus Achmea bij het fonds in rekening brengt voor extra werkzaamheden.

1.9.5 Uitvoeringskostenvermogensbeheer

De op de volgende pagina vermelde kosten vermogensbeheer zijn geen onderdeel van de eerder genoemde uitvoeringskosten. De beleggingsadvieskosten worden feitelijk aan de kosten van het vermogensbeheer toegerekend, zoals dit in onderstaande weergave zichtbaar wordt gemaakt.

x EUR 1.000 2016	Beheer- kosten	Performance gerelateerde kosten	Transactiekosten		Totaal
			Transactiekosten exclusief aan- en verkoopkosten	Aan- en verkoop- kosten	
Kosten per beleggingscategorie					
Vastgoed	147	-	280	6	433
Aandelen	530	-	42	63	635
Vastrentende waarden	967	-	87	774	1.828
Overige beleggingen	81	-	2	-	83
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën	1.725	-	411	843	2.979
Overige vermogensbeheerkosten					
Kosten fiduciair beheer	1.587				1.587
Custodian	219				219
Advieskosten vermogensbeheer	83				83
Overige kosten	13				13
Totaal overige vermogensbeheerkosten	1.902				1.902
Totaal kosten vermogensbeheer	3.627				4.881

x EUR 1.000 2015	Beheer- kosten	Performance gerelateerde kosten	Transactiekosten		Totaal
			Transactiekosten exclusief aan- en verkoopkosten	Aan- en verkoop- kosten	
Kosten per beleggingscategorie					
Vastgoed	154	-	119	43	316
Aandelen	409	-	146	62	617
Vastrentende waarden	863	-	417	601	1.881
Overige beleggingen	57	-	-	-	57
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën	1.483	-	682	706	2.871
Overige vermogensbeheerkosten					
Kosten fiduciair beheer	1.451				1.451
Custodian	173				173
Advieskosten vermogensbeheer	168				168
Overige kosten	7				7
Totaal overige vermogensbeheerkosten	1.799				1.799
Totaal kosten vermogensbeheer	3.282				4.670

1.9.6 Toelichting kosten vermogensbeheer

De totale kosten voor de uitvoering van het vermogensbeheer over 2016 bedragen € 4,88 mln (2015: € 4,67 mln). Dit bedrag bestaat uit zowel directe kosten ('zichtbare' kosten, die het fonds op factuurbasis betaalt) als uit indirecte kosten ('niet zichtbare' kosten voor vermogensbeheer of transacties die verwerkt zijn in het rendement van het fonds). Hoewel de kosten in absolute zin zijn gestegen ten opzichte van 2015 zijn deze uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen sterk gedaald: van 0,49% in 2015 naar 0,43% in 2016.

	2016	2015
Gemiddeld belegd vermogen (euro, mln)	1.128	960
Beheerkosten	0,15%	0,16%
Transactiekosten	0,11%	0,14%
Overige kosten	0,17%	0,18%
Totale kosten	0,43%	0,48%

De veranderingen in de kosten hangen samen met het volgende:

- De beheerkosten zijn per saldo gedaald ten opzichte van 2015. Kostenverlagend was vooral de vervanging van een vastgoedfonds ten gunste van een goedkoper alternatief. Er is echter ook een hogere allocatie naar hypotheek opgenomen wat hogere beheerkosten kent. Het pensioenfonds blijft in grote mate passief beleggen om de beheerskosten te beperken
- Er is in 2016, net als vorig jaar niet belegd in fondsen of beheerders met een performance gerelateerde vergoeding
- De transactiekosten zijn duidelijk gedaald nadat deze in 2015 eenmalig hoger waren bij de invoering van het Risico Afbouw Model. In 2016 is er minder noodzaak geweest om transacties uit te voeren. Wel zijn er eenmalig kosten gemaakt voor de eerder genoemde aanpassing van de invulling binnen vastgoed
- De overige kosten bestaan uit kosten voor de accountant, adviseur, fiduciair en custodian. Omdat deze niet gelijkmatig toenemen met de groei van het vermogen is deze als percentage van het gemiddeld belegd vermogen gedaald

De kosten per beleggingscategorie, waarbij algemene beheerkosten naar rato van belegd vermogen over de beleggingscategorieën zijn verdeeld, zijn als volgt (x1000):

Categorie	Beheerkosten	Transactiekosten	Totaal
Vastgoed	147	286	433
Aandelen	530	104	635
Vastrentende waarden	967	161	1.829
Overige beleggingen	81	2	82
<i>Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën</i>	<i>1.725</i>	<i>1.254</i>	<i>2.979</i>
Overige vermogensbeheerkosten	1.902	-	1.902
Totaal kosten	3.627	1.254	4.881

Bij het vaststellen van deze kosten wordt evenals in voorgaande jaren gebruik gemaakt van de volgende schattingen.

- De indirecte beheerkosten worden geschat op basis van de Ongoing Charges Figures (OCFs) of Total Expense Ratio's (TERs) van de beleggingsfondsen in de portefeuille of andere contractuele afspraken vermenigvuldigd met het gemiddeld belegd vermogen per beleggingsfonds.

- Voor de indirecte transactiekosten wordt gebruik gemaakt van opgaves van vermogensbeheerders over kosten van transacties en schattingen op basis van het transactievolume per beleggingscategorie, de gemiddelde transactiekosten en marktimpact van de betreffende categorie.

1.9.7 Oordeel bestuur over de kosten vermogensbeheer

Per saldo vindt het bestuur het huidige kostenniveau van de beleggingsportefeuille passen bij het verwachte rendement en risico van de portefeuille. Wel heeft de ontwikkeling van de relatieve kosten van vermogensbeheer de doorlopende aandacht van het bestuur. In dit kader heeft het bestuur in het voorjaar van 2017 besloten de kosten van het vermogensbeheer te willen benchmarken met vergelijkbare regelingen.

1.10 Risicomanagement

1.10.1 Algemeen

Het risicomanagement maakt integraal onderdeel uit van het besturen van het pensioenfonds. Hierbij volgt StiPP continu een cyclus van vaststellen risicoprofiel, formuleren en implementeren beheersmaatregelen, beheren van het risicomanagement en het verwerken van bevindingen. Dit leidt weer tot het vaststellen van een nieuw risicoprofiel. De bevindingen van het bestuur hieromtrent worden vastgelegd in de notulen van de bestuursvergaderingen. In 2014 zijn de belangrijkste risico's en beheersmaatregelen van het fonds door het bestuur vastgesteld. In april 2016 heeft het bestuur een risico-beleids sessie gehad waarin de risico's zijn geüpdatet. Gedurende het verslagjaar vindt er voortdurend een update plaats van de risicomanagement-rapportage en is er bekeken of er nog aanvullende maatregelen getroffen moesten worden. Hiertoe zijn per vergadercyclus zogenaamde One Pagers per risico opgesteld en beoordeeld. Deze periodieke beoordelingen hebben geholpen in een verhoging van de bewustwording van de risico's voor het fonds.

1.10.2 Beheersmaatregelen en restrisico's

Het bestuur heeft eerder tijdens workshops de risico's geïnventariseerd. De risico's zijn vervolgens beoordeeld aan de hand van de ingeschatte kans dat een risico zich voordoet en de gevolgen (impact) van het risico als het zich daadwerkelijk voordoet. Om de risico's te mitigeren heeft het bestuur beheersmaatregelen genomen op alle gedefinieerde risico's. Ook heeft het bestuur per risico een restrisico bepaald. Dit heeft geresulteerd in de volgende top 5 risico's:

1. Risico (omgevingsrisico): *Het risico dat als gevolg van de, in verhouding tot de kapitaalopbouw, hoge uitvoeringskosten, de Basisregeling niet uitlegbaar is aan de stakeholders, waardoor er onvoldoende draagvlak bestaat voor de regeling en daarmee het bestaansrecht van het pensioenfonds in gevaar komt.*

Beheersmaatregelen:

- StiPP probeert de kosten zo laag mogelijk te houden door bij elke beslissing een duidelijke kosten en batenafweging te maken.
- StiPP vergelijkt de kosten van de uitvoering van de regeling met de kosten van overige fondsen. StiPP heeft hierbij vergeleken een absoluut gezien positieve positie. Relatieve kosten blijven hoog.
- StiPP heeft met de pensioenuitvoerder goede prijsafspraken gemaakt over de pensioenuitvoeringskosten.
- StiPP kijkt naar mogelijkheden om de kosten die gemaakt moeten worden te reduceren door de discussie aan te gaan met de politiek over bepaalde wettelijke verplichtingen die voor StiPP, gezien de korte verblijfstijd in de regeling, relatief duur zijn voor het fonds.
- StiPP is transparant over de kosten die het fonds maakt voor de uitvoering van de regeling naar alle stakeholders o.a. middels het jaarverslag en de brochures.
- StiPP onderhoudt goed contact met alle cao-partijen en betreft deze indien nodig bij communicatie over de regeling en de uitvoering.
- StiPP creëert bewustzijn bij de cao-partijen t.a.v. kosten uitvoerbaarheid van de regeling door actief te communiceren richting cao-partijen.
- StiPP blijft de problematiek onder de aandacht brengen bij SZW.

Restrisico: Het risico dat sociale partners de (basis)regeling niet aanpassen, de kosten hoog zijn of blijven en de kosten van de regeling moeilijk uitlegbaar zijn

Risico in 2016: Dit risico ziet voornamelijk op de basisregeling en heeft zich ook in 2015 voorgedaan. Belangrijke stap die in 2015 is gezet, is de opdrachtaanvaarding tussen StiPP en cao-partijen. Naar aanleiding hiervan zijn in 2015 gesprekken gestart en in 2016 heeft onverminderd overleg plaatsgevonden met Cao-Partijen over de toekomst van de basisregeling. Ook is de problematiek onder de aandacht gebracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Het restrisico is in 2016 nog van toepassing.

2. Risico (verzekeringstechnisch risico): *Het risico dat door het afschaffen van de pensioenregeling door sociale partners de afwikkeling van bestaande verplichtingen van het fonds in gevaar komt.*

Beheersmaatregelen:

- StiPP blijft actief aangesloten bij de discussie over de pensioenregeling zodat er waar nodig proactief gehandeld kan worden.
- StiPP heeft een scenario-analyse uit laten voeren voor als de regeling(en) van StiPP worden afgeschaft. Hierbij zijn 4 mogelijke opties gedefinieerd te weten de volgende:
 - * het pensioenfonds blijft in zijn huidige vorm bestaan;
 - * de pensioenen worden overgedragen aan een ander pensioenfonds;
 - * de pensioenen en spaarkapitalen worden ondergebracht bij een verzekeraar;
 - * de spaarkapitalen worden ondergebracht bij een PPI, pensioenen bij een verzekeraar.

Van elke optie zijn de voordelen en nadelen in kaart gebracht en het memo van de scenario analyse is gedeeld met sociale partners.

Restrisico: Het mogelijke restrisico is dat de portefeuille niet interessant genoeg is voor een verzekeraar of PPI. De mogelijkheden tot overname van de portefeuille door PPI's worden daarom structureel gemonitord

Risico in 2016: Dit risico heeft zich niet voorgedaan in 2016.

3. Risico (marktrisico): *Het risico van veranderingen in de waarde van het pensioenkapitaal van de individuele deelnemer als gevolg van wijzigingen in marktprijzen.*

Beheersmaatregel:

- Door het uitvoeren van een ALM-studie is inzichtelijk gemaakt wat de eventuele marktrisico's zijn binnen de huidige portefeuille van StiPP.
- Het marktrisico betreft voornamelijk het risico dat StiPP loopt als gevolg van een waardedaling van de beleggingen in aandelen en vastgoed. Om dit risico te beheersen heeft StiPP de volgende beheersmaatregelen getroffen:
- Gedurende de opbouwfase heeft een deelnemer exposure naar zakelijke waarden. De allocatie naar zakelijke waarden is op hoofdlijnen in de ALM studie en aanvullende analyses onderbouwd. In het jaarlijkse beleggingsplan vindt de verdere invulling plaats.
- Bij de afweging van de allocatie naar categorieën binnen vastrentende waarden wordt rekening gehouden met het vermogensrisico. Dit risico ontstaat bij afkopen waarbij het afkoopbedrag lager is dan de inleg. De allocatie naar zakelijke waarden wordt afgebouwd naarmate de beleggingshorizon korter wordt.
- Het fonds hanteert strikte bandbreedtes waarbinnen de allocatie naar zakelijke waarden en categorieën daarbinnen worden gehouden. Maandelijks worden wegingen tussen vastrentende en zakelijke waarden en binnen zakelijke waarden naar de normallocatie gerebalanced. Het fonds voert geen actief tactisch beleid. De wegingen zullen daarom slechts beperkt van de strategische wegingen af kunnen wijken.
- Risicovollere vastrentende beleggingen in hoogrentende bedrijfsobligaties en schuld papier van opkomende landen worden in de bepaling van de strategische allocatie binnen de zakelijke waarden beschouwd. Een

allocatie gaat daardoor ten koste van andere zakelijke waarden categorieën, zoals aandelen. Hierdoor wordt een onderschatting van het risico voorkomen. Op dit moment belegt Stipp echter niet in deze categorieën. Momenteel bestaat de allocatie binnen zakelijke waarden uitsluitend uit aandelen ontwikkelde landen en opkomende landen, indirect onroerend goed en niet-genoteerd onroerend goed.

- In de maandrapportages van de vermogensbeheerder wordt het kapitaalrisico en het inkooprisico gerapporteerd. Deze rapportages worden besproken in de beleggingscommissie. Daarnaast wordt de informatie aangeleverd op basis van het 'look through' principe, waarmee inzicht wordt verkregen in de gehele portefeuille op regelniveau.
- De risico's van zakelijke waarden spreidt StiPP door te beleggen in verschillende beleggingsklassen, regio's, categorieën en sectoren. Tevens spreidt StiPP het risico verder door te investeren in een mix van ondernemingen. Hiermee reduceert het fonds de blootstelling aan specifieke risico's, maar blijft het (bewust) blootgesteld aan systematisch risico.
- Het fonds is terughoudend in het gebruik van actieve strategieën, dit volgt uit de investment beliefs. Derhalve is een bescheiden tracking error budget van 1,2% ten opzichte van de benchmark vastgesteld. Het actieve risico moet hier binnen blijven. Dit wordt doorlopend gemonitord en op maandbasis gerapporteerd.
- Wanneer actief beheer is toegestaan worden door het fonds afspraken gemaakt over de toegestane mate van actief beheer (hoge of lage tracking error) en de monitoring.
- De beleggingsfondsen in portefeuille worden periodiek in de Beleggingscommissie in zogenaamde 'one-pagers' geëvalueerd, hierbij wordt expliciet stil gestaan bij de actieve ruimte die strategieën hebben en gebruiken.
- In het beleggingsplan is een signaleringsniveau opgenomen voor het absoluut risico per pool, uitgedrukt in de standaard deviatie (volatiliteit) van de beleggingen. Indien het daadwerkelijke risico hoger is wordt door KCM een voorstel gedaan voor aanpassing van de portefeuille.

Restrisico: De markt is niet te voorspellen, hierdoor blijft er altijd een beleggingsrisico bestaan. Dit is inherent aan het karakter van de regeling. Het restrisico wordt bewust geaccepteerd door het bestuur. Het beleggingsbeleid in de opbouwfase is primair gericht op het behalen van rendement (fase 1) en het afbouwen van risico naar de pensioendatum (fase 2). Voor het behalen van voldoende rendement in de opbouwfase is het noodzakelijk beleggingsrisico's te nemen. De risico's zijn weloverwogen genomen conform de beleggingsrichtlijnen en het beleggingsplan. Om rendement te maken is het noodzakelijk risico's te nemen.

Risico in 2016: In 2015 is het risico afbouw model geïmplementeerd. Dit model sluit beter aan bij de verschillende groepen deelnemers in het fonds. Afhankelijk van de beleggingshorizon wordt een verschillend beleggingsbeleid gevoerd. Het restrisico blijft evenwel bestaan. In 2017 zal het bestuur wederom een ALM-studie uitvoeren, waarbij onderzoek wordt gedaan naar een optimalisatie van de bestaande lif-cycle.

4. Risico (omgevingsrisico): *Het risico dat een werknemer een beroep doet op pensioen waarbij wel of geen verhaal op de werkgever mogelijk is. Er is geen verhaal mogelijk (zogenaamde echte "Geen Premie Wel Recht" dossiers) in het geval de werkgever bijvoorbeeld failliet is en / of niet meer bestaat. Indien wel verhaal mogelijk is gaat het veelal om werkgevers die de gegevens van de deelnemers niet of niet juist hebben aangeleverd, maar nog wel bestaan.*

Beheersmaatregelen: StiPP heeft de volgende maatregelen genomen om dit risico te reduceren:

- StiPP ontvangt wekelijks een lijst met SBI-codes van de Kamer van Koophandel om te kijken of er nieuwe bedrijven zijn ingeschreven die onder de verplichtstelling vallen. Deze aansluiting wordt ook gemaakt met de ledenlijsten van de ABU en de NBBU. De werkgever wordt alleen aangesloten als er ook een verloningssignaal is binnengekomen vanuit het UWV (Maandelijks).

- StiPP herinnert de werkgevers die zijn aangesloten maar niet tijdig aanleveren minimaal 2 keer. Er wordt gerappelleerd tot er wordt aangeleverd. Als werkgevers niet tijdig aanleveren streeft het bestuur ernaar een boete conform uitvoeringsreglement op te leggen. Als er niet tijdig wordt aangeleverd kan/wordt er een kort geding gestart of een ambtshalve nota vastgesteld. StiPP voert kort gedingen tegen werkgevers die wel onder de verplichtstelling vallen maar niet aanleveren om de gegevens van werkgevers te verkrijgen.
- StiPP benadert de werkgevers proactief die onder de verplichtstelling vallen maar zich niet vrijwillig aansluiten (buitengebied) door ze te bellen of een vragenformulier toe te sturen. StiPP benadert de werkgevers die niet op de reguliere UWW/KVK wijze zijn binnengekomen ook proactief.
- StiPP doet onderzoek of de werkgevers die zich in het buitengebied bevinden binnen de verplichtstelling vallen. Deze toetsing vindt plaats op basis van deelnamecriteria die door StiPP zijn opgesteld gebaseerd op de regeling van StiPP.
- StiPP heeft buitendienstmedewerkers die bezoeken bij de werkgevers afleggen om vast te stellen of ze onder de verplichtstelling vallen. Deze werkingsfeeronderzoeken vinden alleen plaats als er onduidelijkheid is of een werkgever wel of niet binnen de verplichtstelling valt.
- De SNCU voert in opdracht van StiPP looncontroles uit voor werkgevers die:
 - geen gegevens hebben aangeleverd;
 - een twijfelachtige 0-levering hebben gedaan;
 - of geen betrouwbare gegevens aanleveren en wel zijn aangesloten.
- Eventueel voert de StiPP aanvullend een werkingsfeeronderzoek uit.
- StiPP sluit ambtshalve werkgevers aan die niet reageren op herinneringen van StiPP om een vragenformulier aan te leveren over de activiteiten die de werkgevers uitvoeren. Dit betreffen werkgevers uit het buitengebied, waar een onderzoek naar wordt gedaan middels een vragenformulier. Tevens geldt dit voor werkgevers die voortkomen uit de controle bij bullet 1. Als hier niet op wordt gereageerd stuurt StiPP een rappel en wordt er telefonisch gerappelleerd. Mocht er dan nog steeds geen reactie zijn dan sluit StiPP deze ambtshalve aan. StiPP schrijft ieder jaar de werkgevers aan die aangegeven hebben geen flexkrachten te verlonen aan om te controleren of dat nog steeds het geval is.
- Er is een buffer opgenomen voor het risico 'geen premie, wel aanspraak'. In de premie voor zowel de Basis als de Plusregeling is een opslag voor algemene risico's opgenomen ter grootte van 3,9% (2015) van de netto premie. Bij algemene risico's kan gedacht worden aan de risico's van 'geen premie, wel aanspraak' en een onverwachte toename van de kosten gedurende het boekjaar.
- Werkgevers die sinds 1/1/2008 zijn aangesloten en daarvoor ook onder de verplichtstelling vielen en een tijdige eigen regeling hebben tekenen een vrijwaringverklaring om eventuele claims, t.a.v. de periode gedurende welke zij geen premie hebben afgedragen aan StiPP, te voorkomen.
- Er is een artikel afgestemd met DNB over 'geen premie, geen pensioen' dat is opgenomen in de reglementen. Voor het volledige artikel verwijzen we naar het reglement.
- StiPP heeft haar boetebepalingen in het uitvoeringsreglement aangescherpt. De boetebepaling volgt de lijn van de belastingdienst. Voor nadere toelichting van het boetebeleid verwijzen we naar het memo boetebeleid.
- StiPP krijgt op maandelijkse basis de loongegevens van het UWW toegestuurd van alle werkgevers die binnen categorie 1,2 en 3 (categorie 2 en 3 indien de werkgevers SNA gecertificeerd zijn) vallen. Op basis van deze gegevens kan de pensioenuitvoerder verifiëren of de gedane aangiften door de werkgevers correct zijn en als men niet levert controleren of dit ten rechte of ten onrechte is. De pensioenuitvoerder stelt ambtshalve nota's vast op basis van de UWW-gegevens. De werkgevers die niet aanleveren bij het UWW en niet bij StiPP worden 2 maanden gevolgd en gecontroleerd via de UWW controle. Als er binnen 2 maanden nog steeds geen loonaangifte wordt gedaan, zal de eventuele aansluiting van de werkgever bij StiPP worden gearkeerd. Indien de werkgever 'status gearkeerd' heeft gekregen, zal deze jaarlijks worden gevraagd om een 'Verklaring geen personeel' in te sturen.

- StiPP checkt of ondernemingen geregistreerd staan in het NEN-register van de Stichting Normering Arbeid (hierna SNA). Het SNA controleert of een uitzendonderneming afdracht van pensioenpremies doet aan het StiPP.
- StiPP vraagt bij ondernemingen waar twijfel is over het 50-procent-criterium een verklaring op van een accountant dat deze ook daadwerkelijk onder de 50% uitzenden.
- StiPP maakt gebruik van het maximum uurloon. Er wordt middels plausibiliteitscontroles een juistheid controle uitgevoerd.
- StiPP heeft een handhavings- en vrijstellingsbeleid opgesteld. De handhavings- en vrijstellingscommissies adviseert het bestuur hieromtrent.
- StiPP laat werkgevers een vrijstellingsverklaring tekenen.
- StiPP heeft als beleid vastgesteld overige werknemers bij de werkgever waar een GPWR verzoek wordt toegekend eveneens aan te schrijven indien volkomen duidelijk is dat deze recht op pensioen hebben.

Restrisico: Het bestuur heeft 3 restrisico's gedefinieerd.

1. Het risico dat de opslag in de premie voor algemene risico's niet voldoende is om het risico geen premie wel aanspraak te dekken.
2. StiPP belandt in veel rechtszaken.
3. In de grondslagen financiële en actuariële gelijkwaardigheid is opgenomen dat StiPP de werkgever de gelegenheid biedt de gelijkwaardigheidsberekening (bij vrijstellingsverzoeken) uit te voeren op het deelnemersbestand van de werkgever of op het modelbestand van StiPP. Bij toetsing aan het modelbestand bestaat een groter risico dat werknemers met bijvoorbeeld een in verhouding tot het modelbestand hoog salaris te weinig pensioen opbouwen en een beroep op (meer) pensioen bij het fonds zullen doen.

StiPP heeft de juridische kosten zien stijgen en dient continue een kosten-batenafweging te maken voor het handhavingsbeleid en de daarmee gepaard gaande kosten.

Onderdeel van het handhavingsrisico is het claimrisico. Dit betreft het risico dat werknemers pensioen claimen bij StiPP voor bijvoorbeeld een periode dat de werkgever niet aangesloten was maar toch aangesloten hadden moeten zijn dan wel het risico dat de werknemers te laat zijn aangemeld door de werkgever dan wel onjuiste loongegevens worden doorgegeven.

Risico in 2016: De maatregelen zijn effectief, echter niet efficiënt. De kosten voor de behandeling van een GPWR verzoek zijn relatief hoog, omdat er veel uren mee gemoeid zijn voor een enkele deelnemer en het veelal kleine kapitalen betreft. Het bestuur van StiPP heeft besloten dat de overige werknemers bij de werkgever waar een GPWR verzoek wordt toegekend eveneens aangeschreven dienen te worden indien volkomen duidelijk is dat zij ook recht hebben op pensioen bij deze werkgever. In de praktijk is gebleken dat de uitvoering van dit besluit tot irreëel hoge kosten leidt. Een nieuw voorstel ten behoeve van uitvoering van dit deel van het beleid ligt in 2017 ter heroverweging / besluit bij het bestuur.

5. Risico (operationeel risico): *Het risico dat als gevolg van ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende processen op het gebied van pensioenadministratie, financiële administratie en vermogensbeheer, het pensioenfonds financiële of reputatieschade ondervindt.*

Beheersmaatregelen:

- StiPP ontvangt jaarlijks een ISAE 3402-rapportage van de vermogensbeheerder, de pensioenuitvoerder en de custodian waarin getoetst wordt of de processen juist, tijdig en volledig worden uitgevoerd. Tevens is hier opgenomen hoe de continuïteit van de systemen wordt gewaarborgd.

- StiPP beoordeelt jaarlijks het ISAE 3402 –rapport van de vermogensbeheerder, de pensioenuitvoerder en de custodian en gaat naar aanleiding van de rapporten in gesprek met de partijen.
- StiPP heeft 1 keer per 2 maanden een AO/IC-vergadering waarin de gang van zaken bij de pensioenuitvoerder wordt besproken zodat indien nodig kan worden bijgestuurd.
- StiPP beoordeelt en bespreekt op kwartaalbasis de SLA-rapportage met de pensioenuitvoerder en de externe communicatiepartij.
- De processen die voor StiPP worden uitgevoerd zijn door de vermogensbeheerder, de pensioenuitvoerder en de custodian vastgelegd en vertaald in werkinstructies voor de medewerkers.
- StiPP heeft een dedicated team bij de pensioenuitvoerder. De continuïteit van de dienstverlening aan StiPP is gewaarborgd doordat er meerdere mensen in het team zitten die dezelfde functie uitvoeren en elkaar indien nodig kunnen vervangen. De vermogensbeheerder beschikt over meerdere managers die op de hoogte zijn van de uitvoering van het vermogensbeheer van StiPP zodat de continuïteit gewaarborgd is.
- Het bestuur heeft persoonlijk contact met het dedicated team van de pensioenuitvoerder dat er vaak direct contact wordt gezocht met het bestuur als er problemen of vragen zijn.
- Voor de processen van de de vermogensbeheerder, de pensioenuitvoerder en de custodian waar de kans op fouten groot is geldt het 4 ogen principe. Voor welke processen dit geldt verwijst StiPP naar de ISAE 3402-rapportage van beide partijen.
- De vermogensbeheerder, de pensioenuitvoerder en de custodian hebben een ‘back up’ en ‘recovery’ procedures in geval dat systemen uitvallen of de server uitvalt.
- StiPP heeft vastgelegd in de SLA met de pensioenuitvoerder dat de medewerkers van het dedicated team minimaal een SPO I opleiding dienen te hebben.
- De vermogensbeheerder stelt functieprofielen vast waarin de eisen t.a.v. het opleidingsniveau per functie zijn bepaald.
- StiPP heeft een Quinto P ‘Light’ onderzoek uitvoeren waarin de kwaliteit van de administratie wordt getoetst.

Specifiek benoemd door het bestuur in een later stadium is het risico dat de continuïteit van de pensioenuitvoerder in gevaar komt. De volgende maatregelen heeft StiPP genomen om dit risico te mitigeren: StiPP heeft daartoe

- een contract dat jaarlijks opzegbaar is.
- een artikel opgenomen over mogelijk tussentijdse beëindiging.
- duidelijke exit bepalingen opgenomen in haar contract.
- de overdracht van gegevens vastgelegd in het contract.
- aan artikel opgenomen t.a.v. het eigendom van de domeinnaam en de gegevens van de website.
- clausules opgenomen t.a.v. de continuïteit van het dedicated team dat voor StiPP werkt.

Restrisico: Een restrisico is dat de continuïteit van de dienstverlening niet gewaarborgd kan worden als de continuïteit van de uitvoerder in gevaar komt.

Risico in 2016: In 2016 hebben zich geen calamiteiten in processen, systemen en/of door mensen voorgedaan waardoor de bedrijfsvoering in gevaar is gekomen.

6. Overige risico's

Daarnaast is het bestuur conform de richtlijnen jaarverslaglegging gehouden aan het weergeven in dit verslag van het kredietrisico en liquiditeits- / kasstroomrisico.

Kredietrisico

Gezien de doelstelling van de Vastrentend lang portefeuille en Uitkeringsportefeuille is gekozen voor een laag kredietrisico. Om het kredietrisico op deze beleggingen te beperken, zijn onderstaande restricties opgesteld. De beleggingen dienen te voldoen aan een van de volgende restricties:

- Vastrentende waarden in Euro's uitgegeven door centrale of lagere overheden, of expliciet gegarandeerd door een van deze centrale of lagere overheden, van de volgende landen:
 - Nederland
 - Duitsland
 - Frankrijk
 - Finland
 - Oostenrijk
- Vastrentende waarden in Euro's uitgegeven door Europese supranationale overheidsinstellingen die op het moment van aankoop een AA rating of hoger hebben.
- Vastrentende waarden uitgegeven door centrale of lagere overheden, of expliciet gegarandeerd door een van deze centrale of lagere overheden, die op het moment van aankoop een AA rating of hoger hebben.

Voor individuele vastrentende waarden geldt het interne Kempen rating model ter bepaling van de rating. KCM hanteert als uitgangspunt de Bloomberg Composite rating (een gelijk gewogen combinatie van MOODY'S, S&P, FITCH, en DBRS ratings).

Voor indirecte beleggingen via beleggingsinstellingen - dat wil zeggen: indien StiPP deelnemingsrechten in een beleggingsinstelling verwerft - geldt de methodiek van de betreffende beleggingsinstelling.

Liquiditeitsrisico

Het risico dat het pensioenfonds onvoldoende liquide middelen beschikbaar heeft en beleggingen niet snel dan wel niet tegen acceptabele prijzen kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds niet aan zijn betalingsverplichtingen, waaronder uitkeringen, kan voldoen.

Beheersmaatregelen:

- In het beleggingsplan is onderzocht in welke mate het fonds een tolerantie heeft voor illiquide beleggingen. Hierbij is rekening gehouden met de toestroom van nieuw kapitaal, uitstroom door pensioen of afkoop en geleidelijke verandering van de (leeftijds)samenstelling van de deelnemers. Op basis van deze analyse wordt een vastgesteld percentage naar illiquide instrumenten als passend beoordeeld.
- Voor illiquide beleggingen vereist het fonds een extra vergoeding (in termen van verwacht rendement ten opzichte van beursgenoteerde aandelen en vastgoedfondsen).
- De huidige illiquide beleggingen zijn beperkt tot Hypotheken (particulier en zakelijk) en niet genoteerd onroerend goed.
- Door het beleggen in diverse beleggingscategorieën en het spreiden van de beleggingen over verschillende regio's en sectoren wordt geprobeerd het concentratierisico zo klein mogelijk te houden.
- Er vinden proactief analyses plaats op concentratierisico's en de liquiditeitsrisico's in de portefeuille. De analyses worden vervolgens gebruikt om het beleid te toetsen aan de doelstellingen en waar nodig bij te sturen.
- Alle fondsen waarin belegd wordt, zijn voor de eerste keer geëvalueerd om te weten wat de echte karakteristieken van het fonds zijn door middel van one pagers. Dit proces wordt doorlopend toegepast op de fondsen in portefeuille. Deze one pagers worden opgesteld door de externe beleggingsadviseur en besproken in de beleggingscommissie en daarna gaan ze ter kennisname naar het bestuur.

1.10.3 Risicobeheersingsmodel

Het bestuur ziet het risicobeheersingsmodel als een periodieke cyclus omdat risico's en de bijbehorende beheersmaatregelen kunnen veranderen door interne en externe ontwikkelingen, maar ook door nieuwe inzichten. Het risicobeheersingsmodel wordt daarom door het bestuur van StIPp periodiek geëvalueerd. De totale risico-inventarisatie zal worden heroverwogen in 2017. Dan worden ook de voornaamste risico's opnieuw bepaald.

1.11 StiPP in 2017

In 2016 hebben zich een aantal ontwikkelingen voorgedaan die een vervolg krijgen in 2017. Elk jaar stelt het bestuur een beleidsplan vast waarin speerpunten voor dat jaar zijn benoemd. Ook wordt hierin aangegeven op welke onderdelen het bestuur extra focus zal leggen dat jaar.

In 2017 verwacht het bestuur geen wijzigingen met betrekking tot de investeringen, financiering en personeelsbezetting van het fonds. Ook ziet het bestuur in 2017 geen omstandigheden die invloed kunnen hebben op de ontwikkeling en de rentabiliteit van het fonds.

Voor 2017 heeft het bestuur de volgende speerpunten vastgesteld:

- Toekomst van het pensioenfonds;
- Pensioenuitvoeringsorganisatie;
- Bestuursmodel.

Alle drie de speerpunten hebben een grote impact op het fonds. Bij het vaststellen van het beleidsplan heeft het bestuur ernaar gestreefd het aantal speerpunten beperkt te houden omdat genoemde drie speerpunten al ambitieus zijn om beheerst uit te voeren.

1.11.1 Visie op de toekomst van het pensioenfonds

StiPP bevindt zich in een omgeving waarin verschillende factoren van invloed zijn op de toekomst van het pensioenfonds.

Basisregeling

Het bestuur van StiPP is al gedurende een aantal jaren intensief in overleg met Cao-partijen over de uitvoering van de basisregeling. Dit omdat de basisregeling in de huidige vorm steeds moeilijker administratief en communicatief uitvoerbaar is, mede vanwege de beperkte omvang van de opgebouwde pensioenkapitalen en de relatief hoge uitvoeringskosten die met de uitvoering gepaard gaan. Het bestuur heeft Cao-partijen in 2015 laten weten de basisregeling tijdelijk te aanvaarden tot 31 december 2016. Medio 2016 hebben Cao-partijen laten weten geen alternatief voor de basisregeling te kunnen realiseren per 1 januari 2017. Hierbij hebben Cao-partijen het bestuur verzocht om de huidige basisregeling te blijven uitvoeren. Het bestuur heeft besloten deze opdracht tijdelijk te aanvaarden tot 31 december 2017. Dit is gecommuniceerd aan Cao-partijen met hierbij het verzoek een alternatief voor de basisregeling aan te reiken voor 30 juni 2017.

Dit betekent dat de toekomst en de uitvoering van de basisregeling in 2017 opnieuw een belangrijk thema aan de bestuurstafel is. Er zal in dit kader nauw worden samengewerkt met Cao-partijen, waarbij partijen over en weer elkaars rollen en bevoegdheden onderkennen en respecteren.

Perspectiefnota SZW

In juli 2016 is de perspectiefnota van het ministerie van SZW verschenen. In deze nota wordt een schets gegeven van de mogelijke toekomstige ontwikkeling van het Nederlandse pensioenstelsel. Ook worden er concrete oplossingsrichtingen voorgesteld voor de pensioenproblematiek van flexwerkers. Logischerwijs wordt StiPP als verplichtgesteld pensioenfonds in de flexbranche door alle oplossingsrichtingen geraakt.

In 2017 zal de perspectiefnota door SZW verder worden uitgewerkt. StiPP vindt het van belang nauw betrokken te zijn en blijven bij deze ontwikkelingen. Waar nodig en mogelijk en met inachtneming van de

verantwoordelijkheidsverdeling tussen cao partijen en het pensioenfondsbestuur, zal StiPP haar bijdrage leveren en SZW van input voorzien.

De staatsecretaris streeft ernaar om in deze kabinetsperiode het wetvoorstel voor automatische waarde overdracht in de wet te verankeren. Dit heeft naar verwachting grote invloed op het fonds. Enerzijds omdat het bijdraagt aan het verkleinen van (de aangroei van) het “stuwmeer” aan slapers. Anderzijds is het voor het fonds van belang, gezien het grote aantal niet Nederlands ingezetenen, dat afkoop ook mogelijk blijft. Ook hier acht het fonds van groot belang nauw aangesloten te blijven op de uiteindelijke wetsvoorstellen. Overigens lijkt met het wetvoorstel ook een lang gekoesterde wens van het fonds in vervulling te gaan ten aanzien van het vrij laten vallen van pensioenkapitalen onder de 14 euro ten bate van de overige deelnemers.

1.11.2 Pensioenuitvoeringsorganisatie

In 2016 heeft het bestuur een tendertraject doorlopen voor de toekomstige pensioenuitvoeringsorganisatie (PUO). Besluitvorming hierover heeft in het derde kwartaal van 2016 plaatsgevonden. Het besluit behelst een transitie van de administratie naar PGGM. Met de keuze voor PGGM wordt mede het hele uitbestedingsbeleid (behoudens vermogensbeheer) heroverwogen. Bijvoorbeeld op het gebied van bestuurs- en beleids-ondersteuning, handhaving, actuariële ondersteuning / advisering als ook communicatie.

In paragraaf 1.5.3 van dit jaarverslag is reeds uitvoeriger ingegaan op de besluitvorming van het bestuur om over te gaan naar een andere pensioenuitvoeringsorganisatie.

1.11.3 Bestuursmodel

In 2016 heeft het bestuur twee beleidssessies gewijd aan het toekomstige bestuursmodel. Naar aanleiding van deze sessies is besloten om twee varianten verder uit te werken. De eerste variant betreft een paritair model, eventueel aangevuld met twee onafhankelijke bestuurders en een sterk onafhankelijk bestuursbureau. De tweede variant betreft een bestuursmodel met uitvoerende bestuursleden in combinatie met intern toezicht. Het zogenaamde one tier board: omgekeerd gemengd model. In 2017 buigt het bestuur zich verder over deze varianten en zal de voor- en nadelen van deze modellen verdere behandeling en invulling geven. Het bestuur is voornemens om in 2017 over te gaan tot een keuzebepaling. In de tweede helft van 2017 gaat het bestuur draagvlak creëren voor de gemaakte keuze bij Cao-partijen en de juridische implementatie van het bestuursmodel voorbereiden. Na overgang naar de nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie per 1 januari 2018 (zie paragraaf 1.5.13) zal het bestuur overgaan tot de implementatie van het nieuw gekozen bestuursmodel.

2017 zal in het teken staan van verdere besluitvorming over het toekomstige bestuursmodel en het treffen van voorbereidingen voor implementatie. In de besluitvorming wordt ook het bereiken van de maximale zittingsduur van een drietal bestuursleden eind 2019/begin 2020 betrokken.

2. Toezicht en medezeggenschap

2.1 Verslag van de raad van toezicht

Inleiding

In dit verslag presenteert de raad van toezicht (hierna: de Raad) haar bevindingen over het jaar 2016. Bij het verslag is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van het normenkader zoals vastgesteld in de VITP-toezichtscade.

Werkwijze raad van toezicht

Door de Raad zijn bij de start enkele aandachtsgebieden vastgesteld, te weten: organisatie balans- en vermogensbeheer, wet- en regelgeving, evenwichtige belangenbehartiging, handhavingproblematiek, risico-beheersing, kwaliteit en continuïteit van het bestuur en toekomstperspectief. Deze aandachtsgebieden zijn verdeeld onder de leden van Raad. De oordeelsvorming omtrent de genoemde aandachtsgebieden vindt steeds plaats in de volledige Raad.

De Raad is in 2016 driemaal bijeen geweest en heeft daarnaast een vergadering van het dagelijks bestuur, het algemeen bestuur en meerdere beleidsessies van het bestuur bijgewoond. Daarnaast heeft een overleg plaatsgevonden tussen de voorzitter(s) van het verantwoordingsorgaan, de Raad en het bestuur. Veel van de vergaderingen stonden in het teken van de aandachtsgebieden die de Raad voor 2016 heeft benoemd.

De Raad informeert het bestuur schriftelijk over zijn werkwijze en stelt een jaarlijkse rapportage op over het functioneren van het bestuur, het fonds en zijn eigen werkzaamheden. Voorts informeren de voorzitters van de Raad en het Bestuur – indien daartoe aanleiding bestaat – elkaar mondeling en/of schriftelijk.

Aandachtspunten 2016

Voor het jaar 2016 heeft de Raad vooraf een aantal aandachtspunten vastgesteld, te weten:

1. Toekomstvisie van het fonds en de wijze waarop hier handen en voeten aan wordt gegeven door het bestuur. Hieronder vallen in ieder geval de onderwerpen 'risico analyse wegvallen van de verplichtstelling', kostenproblematiek i.v.m. aantallen kleine pensioenen in combinatie met afkoop, toekomst basisregeling, consequenties van nieuwe wetgeving voor uitvoering pensioen en handhaving en de uitspraak door de Hoge Raad als het gaat om de allocatiefunctie (zaak StiPP versus Care4care).
2. Pensioenuitvoerder en de wijze waarop gevolg gegeven wordt aan de besluiten uit 2015 daaromtrent.
3. Bestuursmodel en continuïteit (met bijzondere aandacht voor invulling van bestuurszetels).

Nadat de hiervoor benoemde aandachtspunten zijn besproken licht de Raad de overige bevindingen uit 2016 toe.

1. Toekomstvisie

Norm: De Raad houdt toezicht op het beleid van het bestuur en op de algemene zaken in het pensioenfonds en staat het bestuur met raad ter zijde.

De Raad heeft gedurende het verslagjaar toezicht gehouden op de ontwikkelingen binnen het fonds die betrekking hebben op de toekomstvisie en de wijze waarop hier handen en voeten aan wordt gegeven door het bestuur. Wanneer gesproken wordt over de toekomst van het fonds zijn er twee specifieke punten die veel aandacht hebben gekregen van het bestuur. Dit betreft enerzijds de opdrachtaanvaarding richting sociale partners met betrekking tot de basisregeling en anderzijds de

risico-analyse van het scenario dat de verplichtstelling wegvalt. Hierbij is onder meer aandacht besteed aan de onderwerpen kostenproblematiek i.v.m. aantallen kleine pensioenen in combinatie met afkoop en de uitspraak van de Hoge Raad inzake de allocatiefunctie (zaak StiPP versus Care4care). De Raad constateert dat bij de mogelijke scenario's op lange termijn door het bestuur wordt getoetst in hoeverre er sprake is van invloed op de toekomst van het fonds.

De Raad heeft geconstateerd dat de onderwerpen die verband houden met de toekomst van het fonds een plek hadden op de beleidsagenda in 2016 en door de verschillende commissies zijn voorbereid voordat deze zaken in het bestuur werden besproken. De Hoge Raad heeft eind 2016 een duidelijke uitspraak gedaan in de zaak Care4Care en heeft StiPP gesteund in haar aansluitvisie (allocatie-element). De Raad is verheugd dat de koers die tot nu toe gevolgd is, kan worden voortgezet.

2. Pensioenuitvoerder

Norm: De Raad beoordeelt altijd of de risicobeheersing adequaat is.

In 2015 was de kwaliteit van de pensioenuitvoering een belangrijk aandachtspunt voor het bestuur en in 2016 is de keuze voor een nieuwe pensioenuitvoerder door het bestuur gemaakt. Dit heeft de nodige aandacht van het bestuur geleverd. Er zijn, onder externe begeleiding, verschillende partijen uitgenodigd een offerte uit te brengen voor de pensioenuitvoering van StiPP. De uiteindelijke keuze is naar de mening van de Raad na een gedegen besluitvormingstraject door het bestuur genomen waarbij alle stakeholders voldoende zijn betrokken. De Raad ziet in 2017 toe op de transitie en de wijze waarop de risico's hiervan worden beheerst. Vooral nog is het beeld dat vanuit de overdragende uitvoerder voldoende aandacht en prioriteit wordt gegeven aan het dossier/transitie StiPP. De Raad zal ook in 2017 vinger aan de pols houden. Dit mede aan de hand van de duidelijke en gedetailleerde transitie protocollen welke hiervoor ontwikkeld zijn.

3. Bestuursmodel en continuïteit

Norm: De Raad vormt zich een oordeel over het functioneren van de governance bij het fonds en heeft daarbij oog voor cultuur en gedrag.

In 2016 heeft de Raad verschillende (her)benoemingen getoetst aan het bestuurdersprofiel en van positief advies voorzien. Daarbij is door de Raad aangegeven dat de Raad in het licht van continuïteit hecht aan getrapt aftreden. Ten aanzien van één herbenoeming is door het bestuur desgevraagd een nadere onderbouwing gegeven met betrekking tot een tijdelijke overschrijding van de VTE norm.

De heer Raaijmakers heeft na een bewuste heroverweging besloten zijn positie als bestuurslid binnen StiPP op te geven. De Raad heeft haar zorgen geuit over deze ontwikkeling en het bestuur verzocht een analyse te maken van de gebeurtenissen. De zogenaamde 'board room dynamics' (cultuur en gedrag aan de bestuurstafel), welke een belangrijke factor zijn in het goede functioneren van de governance binnen een fonds, zijn daarna door het bestuur nader onder de loep genomen. Daarbij is de Raad op gepaste wijze betrokken.

De Raad heeft de verwachting dat dit leermoment door het bestuur als geheel wordt gedragen en wordt meegenomen in het toekomstig functioneren.

In 2016 heeft de Raad overleg gehad met het bestuur over de bestuurlijke vergoedingssystematiek. Bij de omvang van het fonds en daarmee samenhangende verantwoordelijkheid en vergaderintensiteit past eerder een vaste bestuursvergoeding dan een variabele vergoeding in de vorm van vacatiegelden. Dit draagt tevens bij

tot een betere beheersbaarheid van de hoogte van de bestuursvergoeding. Het bestuur is in 2016 gekomen tot een nieuw en meer beheerst beloningsbeleid met vaste vergoedingen per 1 januari 2017. De Raad heeft goedkeuring gegeven aan dit beloningsbeleid.

Overige bevindingen 2016

Samenloop diverse dossiers

Norm: De Raad beoordeelt of de algemene gang van zaken in het fonds voldoet aan de eisen van een beheerste en integere bedrijfsvoering.

De Raad heeft ook dit jaar aandacht besteed aan de voorbereiding van bestuursvergaderingen, het verloop van de bestuursvergaderingen, de afweging en kwaliteit van de besluitvorming, de vastlegging van de afweging en de besluitvorming en de followup van de besluitvorming.

In het kader van de toekomst van het fonds beziet de Raad ook of de stuurvariabelen die het bestuur hanteert, passen bij de strategie en het beleid van het fonds.

Er is mede naar aanleiding van de begeleiding van de zelfevaluatie van het bestuur eind 2015 voor de Raad meer inzicht gekomen over de complexiteit van het fonds en de diverse trajecten die er lopen. Het traject digitale communicatie is daarbij een voorbeeld van hoe verschillende onderwerpen binnen het fonds elkaar raken. Naar de mening van de Raad kwamen in dit traject zowel de bestuurlijke druk, de kwaliteit van de pensioenuitvoerder (daadkracht en mandaat), vereisten vanuit compliance en integriteit in het algemeen en communicatie samen, die het traject moeizaam maakten.

De Raad heeft mede daarom medio 2016 aandacht gevraagd voor de hoeveelheid dossiers, de bestuurlijke controle over en de samenhang tussen de dossiers. De Raad heeft geconstateerd dat het bestuur de zorgvraag van de Raad voortvarend heeft opgepakt. Er is een duidelijke overview gemaakt en gepresenteerd, waarbij de samenhang tussen de dossiers en tijdslijnen te zien zijn. De Raad spreekt de verwachting uit dat deze constructieve lijn wordt doorgezet en ook wordt gebruikt in de toekomst.

Premiestelling 2017

Norm: De Raad beoordeelt altijd of de belangenafweging evenwichtig is.

Het bestuur heeft bij het vaststellen van de premie voor 2017 het stopzetten van de subsidiering van de kosten tussen de basis- en de plusregeling en het treffen van een toekomstige kostenvoorziening overwogen.

De Raad is van mening dat het bestuur voldoende heeft toegelicht en onderbouwd dat er op dit moment geen mogelijkheden zijn om de subsidiering tussen de regelingen te stoppen en/of een toekomstige kostenvoorziening te treffen en heeft het voorgenomen besluit van het bestuur om de huidige premiesystematiek (inclusief subsidiering van de kosten tussen de regelingen) voor 2017 in stand te houden, onderschreven.

Een dergelijke proces verloopt uitermate soepel en geeft aan dat het bestuur in staat is complexe materie te doorgronden en argumenten ten behoeve van een besluit evenwichtig te kunnen wegen.

Belangenverstrengeling en integriteit

Norm: het fonds is zich bewust van het risico van belangenverstrengeling en treft afdoende beheersmaatregelen met betrekking tot dit risico.

De Raad heeft geconstateerd dat het bestuur in 2016 een nieuwe externe compliance officer heeft aangesteld. De Raad spreekt de verwachting uit dat belangenverstrengeling en integriteit doorlopend worden meegenomen in de bespreking en besluitvorming met betrekking tot de verschillende onderwerpen. Daarbij is het van belang dat de verschillende bestuursleden elkaar scherp houden op mogelijke belangenverstrengeling.

Risico-analyse van het fonds

Norm: De Raad beoordeelt altijd of de risicobeheersing adequaat is.

De Raad is meegenomen door het bestuur in de risico-analyse van het fonds die in 2016 is uitgevoerd. In deze analyse zijn de risico's opnieuw geclassificeerd en is het beheersingsniveau getoetst. De Raad constateert dat het bestuur een goed beeld heeft van de grootste risico's van het fonds en constateert ook dat waar nodig extra beheersingsmaatregelen zijn genomen.

Aanbevelingen accountant en actuaris

De Raad heeft een toelichting ontvangen van de certificerende actuaris en accountant op de jaarstukken 2016. De Raad gaat er van uit dat de aanbevelingen van beide certificeerders serieus worden besproken door het bestuur.

Bijzondere aandachtspunten voor 2017

De aandachtspunten die zijn vastgesteld voor 2016 zijn onverminderd van kracht in 2017. De Raad sluit zich voor wat betreft de aandachtspunten voor 2017 in eerste instantie aan bij de speerpunten van het bestuur, te weten:

- Toekomst fonds
- Transitieproces pensioenuitvoerder
- Ontwikkeling bestuursmodel

De Raad heeft daarbij aangegeven in 2017 ten minste twee keer met het gehele bestuur van gedachten te wisselen over strategische thema's. Met betrekking tot het transitieproces blijft de Raad graag nauw aangesloten en gaat de Raad ervan uit dat tijdig een kennismaking met de nieuwe pensioenuitvoerder plaatsvindt.

De Raad betreft de aandachtspunten die DNB voor 2017 heeft gepubliceerd (waaronder correcte en heldere informatievoorziening ten behoeve van duidelijke verwachtingen, verandervermogen en robuuste pensioenadministraties) ook in 2017 bij de uitoefening van het toezicht. Het in 2016 plaatsgevonden reguliere overleg met de DNB is door de Raad als zinvol ervaren en is wat de Raad betreft in 2017 voor herhaling vatbaar.

Ten slotte blijft voor de Raad de samenwerking met het verantwoordingsorgaan een aandachtspunt en de Raad is voornemens de relatie van het bestuur met sociale partners met bijzondere belangstelling te volgen.

Samenvattend

De Raad kijkt terug op een jaar waarin het fonds en het bestuur veel (grote) ontwikkelingen heeft gekend die bovendien impact kunnen hebben op de toekomst van het fonds. De samenwerking en het overleg met het bestuur heeft de Raad als constructief ervaren. De Raad is tijdens de beleidssessies van het bestuur meegenomen in de meer strategische en lange termijn afwegingen van het bestuur. Het jaar 2016 kenmerkt zich door de vele verschillende en allen heel belangrijke dossiers die op de bestuurstafel lagen en voor een groot deel nog steeds liggen. De Raad constateert dat het bestuur in de loop van 2016 in staat is gebleken de prioriteiten helder te krijgen en een duidelijk tijdlijn vast te stellen voor de verschillende onderwerpen. De Raad gaat ervan uit dat een dergelijke structurering zowel het bestuur, de commissies en het verantwoordingsorgaan

inzicht geeft in de te nemen stappen, zoals dit voor de Raad zeker het geval is. De druk op bestuursleden (zowel in geschiktheid als in tijd) blijft onverminderd en de Raad juicht het toe dat het bestuur deze ontwikkeling gebruikt om de discussie over het toekomstige bestuursmodel te voeren. De Raad geeft in overweging bij de besluitvorming omtrent het bestuursmodel echter niet alleen te kijken naar de druk op bestuursleden maar ook de andere factoren zoals achterban, aard van de regeling, toekomstig pensioenuitvoerder, marktomgeving en toekomstige (verwachte) wet- en regelgeving in ogenschouw te nemen.

Goedkeuring jaarverslag en jaarrekening

De Raad constateert dat het proces van totstandkoming van het besluit van het bestuur tot vaststelling van onderhavig het jaarverslag en de jaarrekening zorgvuldig is geweest en het bestuur heeft naar de mening van de Raad voldoende blijk gegeven van een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging bij de uitoefening van zijn taak en bij het opstellen van dit besluit en de onderliggende stukken. De raad van toezicht verleent goedkeuring aan de vaststelling van het jaarverslag en de jaarrekening 2016.

Reactie bestuur op verslag van de raad van toezicht

Het bestuur heeft kennis genomen van de bevindingen en conclusie van de raad van toezicht.

Vanaf 1 juli 2014 berust het interne toezicht van het fonds bij de raad van toezicht. Het bestuur bedankt de raad van toezicht voor de kritische en onafhankelijke wijze waarop zij ook in 2016 haar taak heeft vervuld. Het bestuur heeft de bijdragen van de raad van toezicht ervaren als een toegevoegde waarde voor het bestuur. Door haar grondige aanpak heeft de raad van toezicht bijgedragen aan een duidelijke en inhoudelijke versterking van de governance van het pensioenfonds.

Het bestuur heeft kennis genomen van de bevindingen en aanbevelingen van de raad van toezicht, inclusief de aanbevelingen van de certificerende actuaris en de onafhankelijk accountant. Deze bevindingen en aanbevelingen zal het bestuur ter harte nemen en in de tweede helft van 2017 inhoudelijk behandelen.

2.2 Verslag van het verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan (VO) is voortdurend bezig het functioneren van het fonds te monitoren, te verbeteren en inzichtelijker te maken. Onze deelnemers moeten er vertrouwen in hebben dat het aan het fonds toevertrouwde geld goed beheerd wordt en alle belangen van alle betrokkenen evenwichtig worden afgewogen.

Samenstelling

Het VO is in 2016 van samenstelling gewijzigd. Medio 2016 zijn twee leden teruggetreden. De heer Sijpestijn is als werkgeverslid van het VO teruggetreden en opgevolgd door de heer Landman. De heer Lootsma is ook gestopt als lid van het VO. Namens de gepensioneerden is deze vacature nog niet ingevuld.

Vergaderingen

Het VO heeft naast de bespreking van het jaarwerk, vier keer vergaderd. Bij twee vergaderingen was het dagelijks bestuur aanwezig voor een toelichting op de actualiteiten. Daarnaast heeft het VO in april 2016 een sessie van het bestuur bijgewoond in het kader van een evaluatie over de invulling van de aandelenportefeuille van StiPP en het beleggingsbeleid van de reservepool. In oktober 2016 is een sessie bijgewoond over compliance met aanwezigheid van de compliance officer van NCI. Leden van het VO zijn namelijk volgens de gedragscode StiPP aangemerkt als verbonden personen. Eén keer is gezamenlijk met de raad van toezicht gesproken over diverse onderwerpen zoals het bestuursmodel, de toekomst van het pensioenstelsel en de specifieke karakteristieken van de uitzendbranche.

Opleidingen

In 2016 heeft een lid de opleiding Pensioenexecutive aan de Erasmus Universiteit gevolgd en in 2017 afgerond. Daarnaast is door een lid de SPO-Module "Niet-financiële deskundigheidsgebieden" en is door een lid de SPO-Module "Besturen, verantwoording & toezicht" gevolgd. Het VO zal ook de komende jaren passende opleidingen volgen.

Countervailing power Verantwoordingsorgaan nieuwe stijl

Het VO heeft begin 2016 het rapport "Onderzoek naar countervailing power Verantwoordingsorgaan nieuwe stijl" van d'Hooghe Siegman besproken. Er zijn diverse aanbevelingen overgenomen. Daarnaast wordt opgemerkt dat het VO door het bestuur tijdig wordt meegenomen in op handen zijnde afwegingen en besluitvorming. Het bijwonen van beleidssessies van het bestuur geeft inzage in de verschillende processen en het wordt als plezierig ervaren. Daarbij wordt aangetekend dat dit wordt gedaan vanuit de eigen, in de reglementen opgenomen rol. Ook het jaarlijks overleg tussen de voorzitters van het dagelijks bestuur, de voorzitter van de raad van toezicht en de voorzitter van het VO zorgt voor de juiste onderlinge afstemming.

Adviezen

In 2016 is een beperkt aantal adviesaanvragen van het bestuur behandeld. Het gaat om de volgende adviezen:

Herbenoeming lid van de raad van toezicht

Medio 2016 is tijdens een gezamenlijke sessie met de raad van toezicht kennisgemaakt met de heer Smit en heeft het VO zijn overwegingen aangehoord om zitting te blijven nemen. De heer Smit heeft als aandachtgebied beleggingen en risicomanagement. Gezien zijn kennis en achtergrond heeft het VO een positief advies gegeven over de herbenoeming van de heer Smit als lid van de raad van toezicht.

Haalbaarheidstoets 2016 en risicohouding fonds

In 2015 is door het bestuur een ALM-studie uitgevoerd. Er zijn toen ondergrenzen vastgesteld. Uit de haalbaarheidstoets 2016 werd duidelijk dat niet alle ondergrenzen haalbaar bleken. Na een toelichting op de redenen heeft het VO positief geadviseerd om twee ondergrenzen ruimer vast te stellen.

Bestuursvergoeding 2016

Nu StiPP is aangemerkt als een T3-fonds achtte het bestuur het passend om per 1 juli 2016 ook de vacatievergoeding hier op aan te laten sluiten. Dit conform de richtlijn uit 2012 van de Pensioenfederatie met betrekking tot een middelgroot bedrijfstakfonds (€ 125.000 per VTE op jaarbasis). Voor een klein bedrijfstakfonds wordt namelijk als richtlijn € 100.000 per VTE op jaarbasis gehanteerd.

Het bestuur herrekent het bedrag naar een systematiek met een vergoeding per vergadering, omdat de werkverdeling van het bestuur over de commissies een individueel verschillende werkdruk met zich meebrengt.

Het bestuur heeft op basis van het voorgenomen besluit het totale budget voor bestuurskosten op jaarbasis verhoogt naar € 400.000 (was € 275.000) inclusief een stelpost van € 75.000. De systematiek (vergoeding per vergadering) bleef ongewijzigd.

Het VO heeft een positief advies uitgebracht om conform de richtlijn uit 2012 van de Pensioenfederatie met betrekking tot een middelgroot bedrijfstakfonds € 125.000 per VTE op jaarbasis te hanteren, zonder toeslagen. Het VO heeft negatief geadviseerd met betrekking tot het opnemen van een stelpost. Het bestuur heeft dit advies niet overgenomen, maar heeft wel besloten om de bestuursvergoeding per 2017 anders in te richten.

Bestuursvergoeding 2017

Voor het jaar 2017 is een nieuw voorstel uitgewerkt, waarbij rekening is gehouden met de overwegingen van zowel de raad van toezicht als het VO. De vergoedingssystematiek met een vergoeding per vergadering vervalt. Er wordt een jaarlijkse vaste vergoeding gehanteerd voor een bestuurslid (0,3 VTE: € 37.500) en het dagelijks bestuur (0,4 VTE: € 50.000). De vergoeding is exclusief BTW en reiskosten. Het VO heeft positief geadviseerd over de nieuwe vergoedingssystematiek en een aantal aanbevelingen gedaan die door het bestuur zijn overgenomen.

Tactisch communicatiejaarplan 2017

Het VO vond in eerste instantie dat nog te veel zaken in het tactisch communicatieplan onzeker waren. Het bestuur heeft daarna het plan verder uitgewerkt, waarop het VO een positief advies heeft gegeven.

Premienotitie 2017

Voor de Basisregeling is voorgesteld de premie ongewijzigd op 2,6% te houden. Voor de Plusregeling is voorgesteld de doorsneepremie ongewijzigd op 12% te houden met een nog nader vast te stellen uurfranchise. De diverse opslagen zijn toegelicht. De opslagen zijn ongewijzigd met uitzondering van een tweetal opslagen. Door een hoger ingeschatte premiesom is de kostenopslag verlaagd van 7,7% naar 7,3%. In de Plusregeling wordt de opslag voor het vereist eigen vermogen verhoogd van 6,0% naar 6,8%. Voor de deelnemers in de Plusregeling stijgt de netto premie van gemiddeld 9,76% naar 9,92%.

Het VO heeft een positief advies gegeven ten aanzien van de benoemde samenstelling van de premies met de diverse opslagen. Door het bestuur is terecht opgemerkt dat de huidige basisregeling nog niet kostendekkend is en dat nog subsidiëring van kosten tussen de basis- en plusregeling plaatsvindt. Ook een voorziening voor

toekomstige uitvoeringskosten als de instroom van premie mogelijk wegvalt is nog niet aanwezig. Het bestuur heeft aangegeven in de toekomst hier extra aandacht aan te besteden.

Doorbeleggen na pensioendatum

Het VO neemt er kennis van, dat naar aanleiding van het risicobereidheidsonderzoek (zie paragraaf 1.5.11), het streven en beleid gericht is op het doen van nominale en gegarandeerde pensioenuitkeringen.

Oordeel

Het VO heeft de concept jaarrekening, concept jaarverslag 2016 en de bevindingen van de raad van toezicht in haar vergadering van 23 mei 2017 behandeld. Tijdens deze bespreking is een toelichting ontvangen van de adviserend actuaris en de externe accountant. Door de raad van toezicht is tijdens deze bespreking een toelichting gegeven op haar bevindingen en aanbevelingen. Verder zijn door het bestuur onder andere de volgende stukken met het VO gedeeld:

- Notulen van het bestuur;
- Beleidsplan;
- Beleggingsplan en Beleggingsrichtlijnen;
- Actuariële en bedrijfstechnische nota (Abtn);
- Wijzigingen Reglement Basis- en Plusregeling;
- Wijzigingen Reglement vergoedingen.

Uit de stukken blijkt dat het bestuur een grote inspanning heeft verricht om de vele uitdagingen in het fonds op te pakken. De inspanning om de uitvoeringskosten te verlagen door de problematiek van kleine pensioenen en de hoge uitvoeringskosten bij het Ministerie van Sociale Zaken continu onder de aandacht te brengen hebben mede geleid tot een wetsvoorstel waardeoverdracht klein pensioen. Het VO heeft vorig jaar de jaarlijks groeiende uitvoeringskosten als een belangrijk aandachtspunt benoemd en is hoopvol dat de uitvoeringskosten door de nieuwe wet kunnen worden verlaagd, waardoor de netto premie van de deelnemer kan stijgen.

Gelet op de overlegde stukken is het VO van oordeel dat het bestuur een consistent beleid heeft gevoerd, waarbij de belangen van de belanghebbenden naar vermogen zijn behartigd.

De adviezen van de externe accountant, de certificerend actuaris en de Raad van Toezicht worden door het VO onderschreven.

De Meern, 23 mei 2017

Verantwoordingsorgaan Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten,

R.M. van Norel
Voorzitter

Reactie bestuur op verslag van het verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft kennis genomen van de bevindingen en het oordeel van het Verantwoordingsorgaan. Het bestuur heeft kennis genomen van het positieve oordeel van het Verantwoordingsorgaan dat in 2016 een consistent beleid is gevoerd, waarbij de belangen van de hiervoor genoemde belanghebbenden gewogen en geborgd zijn. Tevens heeft het bestuur de reacties op de gevraagde adviezen gedurende het verslagjaar van het verantwoordingsorgaan gewaardeerd.

Het bestuur is het Verantwoordingsorgaan erkentelijk voor de betrokkenheid bij het fonds en de geleverde inspanningen om tot een oordeel te komen. Daarnaast neemt het bestuur de genoemde aandachtspunten door de certificerend actuaire en de accountant ter harte, en zal deze in 2017 en verder inhoudelijk blijven behandelen.

3. Jaarrekening

3.1 Balans per 31 december

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

x € 1.000)		2016	2015
ACTIVA			
Beleggingen voor risico fonds	(1)		
Vastrentende waarden		173.180	141.626
Beleggingen voor risico deelnemers	(2)		
Vastgoedbeleggingen		55.685	54.591
Aandelen		333.781	272.083
Vastrentende waarden		675.345	549.815
Overige beleggingen		-1	-1
Derivaten		713	-
		1.065.523	876.488
Vorderingen en overlopende activa	(3)	41.486	36.554
Overige activa	(4)	12.657	6.963
		1.292.846	1.061.631
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(5)	119.541	102.556
Technische voorzieningen risico fonds	(6)	65.643	54.237
Technische voorziening risico deelnemers	(7)	1.104.617	900.272
Overige schulden en overlopende passiva	(8)	3.045	4.566
		1.292.846	1.061.631

(*) De nummering verwijst naar de toelichting

3.2 Staat van baten en lasten

(x € 1.000)		2016	2015
BATEN			
Premiebijdragen risico deelnemers	(9)	208.806	179.124
Beleggingsresultaten risico fonds	(10)	3.939	-134
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	(11)	66.930	-14.722
Overige baten	(12)	3	158
		279.678	164.426
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(13)	30.612	29.383
Pensioenuitvoeringskosten	(14)	13.034	12.914
<i>Mutatie technische voorzieningen risico fonds</i>	(15)		
Inkoop uit kapitaal / pensionering		5.820	4.311
Rente		-32	80
Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen		-2.114	-1.771
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten		-85	-71
Wijziging marktrente		3.606	1.598
Wijziging actuariële uitgangspunten		-287	-
Overige wijzigingen		4.498	2.131
		11.406	6.278
Mutatie technische voorziening risico deelnemers	(16)	204.345	91.847
Saldo overdrachten van rechten	(17)	3.249	6.893
Overige lasten	(18)	47	-
		262.693	147.315
Saldo van baten en lasten		16.985	17.111

(x € 1.000)		2016	2015
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Mutatie algemene reserve		11.767	13.746
Mutatie vereiste buffer over de Technische Voorzieningen		5.218	3.365
		16.985	17.111

3.3 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

(x € 1.000)	2016	2015
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	205.378	176.145
Saldo waardeoverdrachten	-3.223	-7.069
Betaalde pensioenuitkeringen	-32.846	-28.391
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-14.890	-13.129
Diverse ontvangsten en uitgaven	-44	158
	154.375	127.714
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	420.816	516.923
Betaald inzake aankopen beleggingen	-569.297	-648.496
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	11.317	757
Saldo overige kasstromen uit hoofde van beleggingsactiviteiten *	-9.810	39
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-1.707	-20
	-148.681	-130.797
Mutatie geldmiddelen	5.694	-3.083

* Het saldo overige kasstromen uit hoofde van beleggingsactiviteiten bestaat uit de ontvangen beleggingsvorderingen en betaalde beleggings-schulden, gecorrigeerd voor effecten als gevolg van herrubricering.

Samenstelling geldmiddelen

(x € 1.000)	2016	2015
Geldmiddelen	6.963	10.046
Mutatie geldmiddelen	5.694	-3.083
Geldmiddelen per 31 december	12.657	6.963

3.4 Algemene toelichting

Inleiding

Het doel van de Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (hierna 'het fonds'), ingeschreven in het handelsregister onder nummer 34107294, statutair gevestigd te Amsterdam is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden. Het fonds geeft invulling aan uitvoering van de verplicht gestelde pensioenregeling in de uitzendbranche. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, de uitvoeringsreglement en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van het fonds. Het vestigingsadres van het fonds is Rijnzathe 12, 3454 PV te De Meern.

Verslaggevingsperiode

Deze jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2016, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2016.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand jaar, met uitzondering van de toegepaste schattingswijzigingen zoals opgenomen in de paragraaf "schattingwijzigingen".

Schattingswijzigingen

Prognosetafel

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid.

Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het pensioenfonds. Vanaf boekjaar 2016 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel AG2016 zoals gepubliceerd door het Actuariële Genootschap (AG). De algemene sterftekansen die volgen uit de tafel worden voor het pensioenfonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte. Dit heeft geleid tot een verlaging van de voorziening pensioenverplichting van € 287. De aanvullende verlaging is bepaald per 31 december 2016. Dit resultaat is via de Staat van Baten en Lasten als "Wijziging actuariële uitgangspunten" in het verslagjaar verantwoord.

Presentatiewijziging beleggingen risico fonds en risico deelnemer

Het fonds is gedurende het boekjaar overgestapt naar beleggingsadministrateur KAS BANK (voorheen: BNY Mellon). Op basis van de door KAS BANK gehanteerde rubricering van beleggingen heeft het bestuur besloten de rubricering van diverse beleggingen aan te passen. Deze rubriceringswijzigingen zijn in de toelichting op de beleggingen als "Herrubricering" verwerkt.

Algemene grondslagen

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden frequent beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen

voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Uit de toelichting op de beleggingen voor risico deelnemers blijkt dat voor € 49.017 (4,6%) van de beleggingen van het pensioenfonds de waardering gebaseerd is op onafhankelijke taxaties of nettocontantewaardeberekeningen. Het maken van de schattingen van de marktwaarde van deze beleggingen vergt in meer of mindere mate oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en modellen. De mate van schattingsonzekerheid die hiermee samenhangt is nader toegelicht in de toelichting op de beleggingen voor risico deelnemers.

Wijzigingen in schattingen in de technische voorzieningen risico fonds en de technische voorziening risico deelnemers worden toegelicht onder de betreffende waarderingsgrondslag. Het financieel effect wordt gekwantificeerd vermeld in de toelichting op de jaarrekening.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen e.d., worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31-12-2016	31-12-2015
AUD	1,46	1,49
CAD	1,41	1,51
CHF	1,07	1,09
DKK	7,44	7,46
GBP	0,85	0,74
HKD	8,18	8,42
JPY	123,02	130,68
NOK	9,08	9,62
SEK	9,58	9,16
SGD	1,52	1,54
USD	1,05	1,09

Specifieke grondslagen

Beleggingen voor risico fonds en risico deelnemers

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Overlopende activa en passiva alsmede liquiditeiten vermogensbeheer worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva in het algemeen gering.

Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (look-through benadering). Bij gemengde beleggingsfondsen wordt aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde. Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren opgenomen in de betreffende beleggingscategorie.

Beleggingen voor risico fonds en beleggingen voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Reële waarde

De beleggingen van het fonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Opgemerkt wordt dat schattingen naar hun aard subjectief zijn en dat de geschatte actuele waarden van financiële instrumenten derhalve inherent onderhevig zijn aan onzekerheden en waardeoordelen ten aanzien van volatiliteit, rentestand en kasstromen. Deze schattingen zijn momentopnames, gebaseerd op de marktomstandigheden en de op dat moment beschikbare informatie.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

Aandelen

Aandelen, waaronder tevens converteerbare obligaties zijn begrepen, worden gewaardeerd tegen reële waarde. Van ter beurze genoteerde aandelen is dit de beurswaarde. Voor niet ter beurze genoteerde participaties in aandelenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Private equity beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund-managers, gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. Daarnaast wordt bij de waardering rekening gehouden met eventuele negatieve gevolgen van materiële gebeurtenissen in het verslagjaar na ontvangst van deze rapportages. De managers bepalen de intrinsieke waarde op basis van lokale wet- en regelgeving.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Van ter beurze genoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet ter beurze genoteerde parti-

participaties in vastrentende waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert. Deze waarde wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen (rente, aflossingen en verwachte boeterente bij vervroegde aflossingen) contant te maken op basis van geldende marktrente, waarin opgenomen een opslag voor debiteurenrisico en liquiditeitsrisico.

Deposito's en vorderingen op banken worden gewaardeerd op nominale waarde.

De reële waarde van participaties in beleggingsfondsen die beleggen in hypothecaire leningen is berekend door middel van de "discounted cash flow"-methode (hierna: DCF-model). Bij de waarde berekening is uitgegaan van een aantal parameters c.q. veronderstellingen met betrekking tot de disconteringsvoet en de verwachte kasstroom. De disconteringsvoet bestaat uit een basisrente gelijk aan de euroswapcurve plus opslagen voor type onderpand, soort financiering en risicocategorie. De verwachte kasstroom is de te ontvangen rente en aflossing op basis van het gewogen gemiddelde moment van ontvangst inclusief het vervroegd aflossingsrisico. De gehanteerde parameters in het DCFmodel zijn ultimo boekjaar geactualiseerd.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De waardering hiervan geschiedt tegen de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

Onder meer worden hieronder de liquide middelen opgenomen voor zover dit banktegoeden betreft welke onmiddellijk opeisbaar zijn. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemeen

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de technische voorzieningen voor risico van het fonds en risico deelnemers, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen

Vereiste buffer over Technische Voorzieningen

De benodigde buffer wordt berekend met inachtneming van de regels voor het vereist eigen vermogen als bedoeld in de Pensioenwet. Hierbij heeft het fonds gekozen voor de standaardmethode als bedoeld in het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen. De minimum buffer Technische Voorzieningen wordt berekend volgens de regels voor het minimaal vereist eigen vermogen als bedoeld in de Pensioenwet. Hierbij heeft het fonds er eenvoudigheidshalve voor gekozen de minimum buffer Technische Voorzieningen te stellen op 4% van de Technische voorzieningen risico fonds.

Algemene reserve

Deze reserve is dat deel van het vermogen dat resteert nadat via de resultaatbestemming de Vereiste buffer over de Technische Voorzieningen op het gewenste niveau is gebracht. Er is geen sprake van een maximering van de algemene reserve.

Technische voorzieningen

Technische voorzieningen voor risico fonds

De technische voorzieningen voor risico fonds worden gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag)toezeggingen.

De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de technische voorzieningen voor risico fonds is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Pensioen-aanspraken worden niet geïndexeerd.

Bij de berekening van de technische voorzieningen wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met arbeidsongeschiktheid op basis van de contante waarde van de vrijgestelde premie wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van prudente grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2016:

Overlevingstafels

Bij het waarderen van de technische voorzieningen is uitgegaan van de sterftekansen uit de Prognosetafel AG 2016, zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap, met als startkolom 2017.

De algemene sterftekansen die volgen uit de tafel worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met fondsspecifieke ervaringssterfte, waarbij voor de medeverzekerde dezelfde correctiefactoren toegepast zijn als voor de hoofdverzekerde.

Partnerfrequentie

Bij de vaststelling van de technische voorzieningen voor risico fonds voor het latent partnerpensioen vóór de pensioendatum wordt uitgegaan van het onbepaalde partnersysteem. De gehuwdheidsfrequenties zijn vastgesteld zoals deze zijn weergegeven bij de sterftetafels GBM/V 1985-1990 vermenigvuldigd met een factor van 60%. Met dien verstande dat de gehuwdheidsfrequentie 100% bedraagt op de pensioendatum.

Na de pensioendatum wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem.

Leeftijdsverschil man-vrouw

Voor partnerpensioen is aangenomen dat de partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw.

Voorziening voor toekomstige excassokosten

Kostenopslag ter grootte van 4% van de technische voorziening in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.

Voorzieningen voor arbeidsongeschiktheid

Voorziening voor arbeidsongeschikten

Deze voorziening bestaat uit de contante waarde van toekomstige premies voor de arbeidsongeschikte deelnemers tot aan de pensioendatum. De premievrijstelling voor arbeidsongeschiktheid is conform het pensioenreglement niet staffelvolgend, maar wordt vastgesteld op basis van de leeftijd bij aanvang van de arbeidsongeschiktheid. Bij de vaststelling van de voorziening voor arbeidsongeschikten is geen rekening gehouden met de kans op revalidatie.

Voorziening voor toekomstige arbeidsongeschikten

In de Plusregeling is premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid verzekerd. Voor dit risico wordt een risicopremie gevraagd. De som van de risicopremies over het boekjaar en het jaar voorafgaand aan het boekjaar vormen de voorziening voor toekomstig arbeidsongeschikten. Immers, het risico kan zich pas openbaren, twee jaar nadat de actieve deelnemer ziek geworden is.

Voorziening latent ingegaan partnerpensioenen

De voorziening latent ingegaan partnerpensioenen heeft betrekking op deelnemers die overleden zijn, maar waarvan de partners zich nog niet hebben gemeld.

Technische voorziening voor risico deelnemers

De technische voorziening voor risico deelnemers is gewaardeerd volgens dezelfde grondslagen die gelden voor de waardering van de corresponderende beleggingen risico deelnemers. De technische voorziening voor risico deelnemers is gelijk aan de som van de pensioenkapitalen van deelnemers en gewezen deelnemers (saldi pensioenrekeningen).

Opgebouwde spaarsaldi

De opgebouwde spaarsaldi hebben betrekking op het opgebouwde kapitaal voor de niet ingegane pensioenen. Het kapitaal voor de basisregeling is gelijk aan de som van de voor de (gewezen) deelnemers tijdens de deelneming gefactureerde premies, verminderd met de beheers- en administratiekosten en de bufferbijdrage en vermeerderd dan wel verminderd met het daarop behaalde beleggingsresultaat.

Het kapitaal voor de plusregeling is gelijk aan de som van de voor de (gewezen) deelnemers tijdens de deelneming ingelegde netto premie conform de staffel in de plusregeling, vermeerderd dan wel verminderd met het daarop behaalde beleggingsresultaat.

Het opgebouwde kapitaal dient ter inkoop van pensioenaanspraken.

Beleggingsresultaat en aangroei van het pensioenkapitaal

De door de (gewezen) deelnemers gevormde kapitalen worden door het fonds belegd. Het fonds stelt maandelijks het beleggingsresultaat vast, en verdeelt dat over de deelnemers en gewezen deelnemers op basis van het aantal participaties per deelnemer. Vanaf 2009 wordt maandelijks rendement bijgeschreven. Het pensioenkapitaal wordt periodiek verhoogd dan wel verlaagd met de opbrengsten van de beleggingen, verminderd met de kosten van vermogensbeheer.

Kostenopslag

In de technische voorziening voor risico deelnemers is geen kostenopslag voor toekomstige uitvoeringskosten opgenomen. Toekomstige uitvoeringskosten worden gefinancierd uit de in de premie opgenomen opslag voor kosten. In geval van discontinuïteit van het fonds worden de reserves van het fonds hiervoor aangewend, dan wel vindt financiering van deze kosten plaats vanuit het belegd vermogen voor risico deelnemers.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Dekkingsgraad

De dekkingsgraad risico fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen} + \text{algemene reserve}) / \text{technische voorzieningen risico fonds}) \times 100\%$.

De dekkingsgraad risico deelnemers is als volgt berekend: $100\% + \text{minimaal vereist eigen vermogen in } \%$.

De dekkingsgraad van het totale fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen totale fonds} + \text{algemene reserve}) / (\text{technische voorzieningen risico fonds} + \text{technische voorziening deelnemers})) \times 100\%$.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van het totale fonds van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de technische voorzieningen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen risico deelnemers

Hieronder zijn opgenomen de over het boekjaar in rekening gebrachte en te brengen premies en koopsommen. De premie voor de Basisregeling bedraagt 2,6% van het bruto loon. Van de premies voor de Basisregeling is in 2016 7,7% van de bruto premie bestemd ter dekking van de administratiekosten, 1,0% van de netto premie bestemd als bufferbijdrage en 3,9% van de netto premie bestemd ter dekking van algemene risico's.

De premies voor de plusregeling bedragen 12,0% van de premiegrondslag. Van deze premies is 7,7% van de bruto premie bestemd ter dekking van administratiekosten. Voor het nabestaandenpensioen en het risico van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid wordt 0,6% van de pensioengrondslag ingehouden en gereserveerd. Daarnaast wordt een bufferbijdrage van 6,0% van de risicopremies en 1,0% over de netto beschikbare premie gevormd. Tevens is voor algemene risico's een bijdrage van 3,9% van de netto beschikbare premie berekend.

Beleggingsresultaten

De beleggingsresultaten voor beleggingen voor risico fonds en beleggingen voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze vastgesteld. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de gerealiseerde herwaarderingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen risico fonds

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de jaarlijkse risico-koopsom voor overlijden (partnerpensioen plusregeling).

Inkoop uit kapitaal / pensionering

Onder inkoop uit kapitaal / pensionering is de inkoop van aanspraken van gepensioneerden opgenomen. Financiering vindt plaats vanuit kapitaal opgebouwd door deelnemers uit de Basis- of Plusregeling

Rente

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De rentemutatie wordt tegen de rekenrente primo berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuair berekend en opgenomen in de technische voorzieningen voor risico fonds. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Onttrekking technische voorziening voor pensioenuitvoeringskosten

Jaarlijks wordt 4% van de pensioenopbouw en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorziening ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt 4% van de uitkeringen, afkopen en uitgaande waardeoverdrachten vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt hieronder verantwoord.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de technische voorzieningen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Overige wijzigingen

De onder deze post opgenomen mutaties van de technische voorzieningen hebben betrekking op de kanssystemen.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Mutatie technische voorziening voor risico deelnemers

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen premies, beleggingsresultaten, inkoop uit kapitaal / pensionering, afkopen, overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken en actuariële resultaten.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

Grondslagen kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

3.5 Toelichting op de balans

(x € 1.000)

Activa

1. Beleggingen voor risico fonds

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Vastrentende waarden
Stand per 1 januari 2016	141.626
Herrubricering	-1.540
Aankopen	46.057
Verkopen	-19.228
Mutatie beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	3.757
Waardemutaties	2.508
Stand per 31 december 2016	173.180

Het fonds is gedurende het boekjaar overgestapt naar beleggingsadministrateur KAS BANK (voorheen: BNY Mellon). Op basis van de door KAS BANK gehanteerde rubricering van beleggingen heeft het bestuur besloten de rubricering van diverse beleggingen aan te passen. Deze rubriceringswijzigingen, herrubricering naar beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen, zijn in bovenstaande tabel als "Herrubricering" verwerkt.

	Vastrentende waarden
Stand per 1 januari 2015	113.467
Aankopen	91.585
Verkopen	-63.307
Waardemutaties	-119
Stand per 31 december 2015	141.626

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsvorderingen en -schulden zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de waardering van de beleggingen van het fonds wordt gebruik gemaakt van marktnoteringen.

In onderstaande tabel is de gehanteerde waarderingssystematiek opgenomen.

	Genoteerde marktprijzen
Per 31 december 2016	
Vastrentende waarden	173.180

	Genoteerde marktprijzen
Per 31 december 2015	
Vastrentende waarden	141.626

Opgemerkt wordt dat schattingen naar hun aard subjectief zijn en dat de geschatte actuele waarden van financiële instrumenten derhalve inherent onderhevig zijn aan onzekerheden en waardeoordelen ten aanzien van volatiliteit, rentestand en kasstromen. Deze schattingen zijn momentopnames, gebaseerd op de markt-omstandigheden en de op dat moment beschikbare informatie.

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2016	31-12-2015
Specificatie naar soort:		
Obligatiebeleggingsfondsen	169.424	141.626
Beleggingsdebiteuren	2.657	-
Liquide middelen	6.898	-
Beleggingscrediteuren	-5.799	-
	173.180	141.626

2. Beleggingen voor risico deelnemers

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2016	54.591	272.083	549.815	-	-1	876.488
Aankopen	39.431	143.682	340.127	-	-	523.240
Verkopen	-40.663	-117.741	-245.875	2.691	-	-401.588
Mutatie beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	-91	5.497	31.338	-	-	36.744
Herrubricering	-	-1.681	-29.130	1.716	-56	-29.151
Waardemutaties	2.417	31.941	29.070	-5.020	56	58.464
Stand per 31 december 2016	55.685	333.781	675.345	-613	-1	1.064.197
Bij: Derivaten met een negatieve waarde						1.326
						1.065.523

Het fonds is gedurende het boekjaar overgestapt naar beleggingsadministrateur KAS BANK (voorheen: BNY

Mellon). Op basis van de door KAS BANK gehanteerde rubricering van beleggingen heeft het bestuur besloten de rubricering van diverse beleggingen aan te passen. Deze rubriceringswijzigingen, herrubricering tussen verschillende beleggingscategorieën alsmede naar beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen, zijn in bovenstaande tabel als "Herrubricering" verwerkt.

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrenten- de waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2015	24.495	170.191	594.003	38	788.727
Aankopen	33.536	118.635	404.740	-	556.911
Verkopen	-5.226	-11.546	-436.844	-	-453.616
Mutatie beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	-	-	-	-39	-39
Waardemutaties	1.786	-5.197	-12.084	-	-15.495
Stand per 31 december 2015	54.591	272.083	549.815	-1	876.488

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsvorderingen en -schulden zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de meerderheid van de beleggingen van het fonds wordt gebruik gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van netto contante waarde berekeningen dan wel andere methoden.

- Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen. Hieronder vallen aandelen, obligaties, participaties in hypotheekfondsen en banktegoeden.
- Onafhankelijke taxaties worden toegepast voor de waardering van onroerend goed in bezit van het fonds. Alle vastgoedobjecten worden jaarlijks getaxeerd door externe taxateurs waarvan de onafhankelijkheid ten opzichte van de waardering onbetwist is. De juistheid en volledigheid van de gebruikte informatie voor de taxatie wordt gecontroleerd.
- De netto contante waarde methode wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markttrente. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico. Een deel van de participaties in hypotheekfondsen valt hieronder.
- Intrinsieke waarde: de marktwaarde is ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fundto- fund managers. Beleggingen waarvan de waardering op basis van de intrinsieke waarde plaatsvindt zijn in de tabel onder "Andere methode" opgenomen.
- Andere methode: marktwaardebepaling niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden. Een deel van de participaties in hypotheekfondsen valt hieronder.

Schattingen en veronderstellingen

In de tabel op de volgende pagina is de gehanteerde waarderingssystematiek opgenomen.

	Genoteerde marktprijzen	Onafhanke- lijke taxaties	NCW berekningen	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2016					
Vastgoedbeleggingen	19.044	-	-	36.641	55.685
Aandelen	333.781	-	-	-	333.781
Vastrentende waarden	662.356	-	12.989	-	675.345
Derivaten	-	-	-613	-	-613
Overige beleggingen	-1	-	-	-	-1
Totaal	1.015.180	-	12.376	36.641	1.064.197

	Genoteerde marktprijzen	Onafhanke- lijke taxaties	NCW berekningen	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2015					
Vastgoedbeleggingen	-	-	-	54.591	54.591
Aandelen	272.083	-	-	-	272.083
Vastrentende waarden	536.826	-	12.989	-	549.815
Overige beleggingen	-1	-	-	-	-1
Totaal	808.908	-	12.989	54.591	876.488

Beleggingen in hypotheekfondsen zijn volledig gebaseerd op NCW berekeningen, vergelijkende cijfers zijn hierop aangepast.

Beleggingen in vastgoedfondsen zijn volledig gebaseerd op Andere methoden, vergelijkende cijfers zijn hierop aangepast.

Belegde waarden in vastgoed	31-12-2016	31-12-2015
Indirect vastgoed	55.568	54.383
Beleggingsdebiteuren	117	208
	55.685	54.591

Belegde waarden in aandelen	31-12-2016	31-12-2015
Aandelenbeleggingsfondsen	328.284	272.083
Beleggingsdebiteuren	7.321	-
Liquide middelen	-1.824	-
	333.781	272.083

Belegde waarden in vastrentende waarden	31-12-2016	31-12-2015
Participaties in obligatiebeleggingsfondsen	545.401	502.743
Participaties in hypotheekfondsen	98.185	46.651
Beleggingsdebiteuren	25.235	421
Liquide middelen	8.469	-
Beleggingscrediteuren	-1.945	-
	675.345	549.815

Belegde waarden in derivaten				
Type contract	Contract omvang	Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva	Waarde per saldo
Valutatermijncontracten	208.978	713	1.326	-613
		713	1.326	-613

Belegde waarden in overige beleggingen		31-12-2016	31-12-2015
Liquide middelen		-	-1
Beleggingscrediteuren		-1	-
		-1	-1

3. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2016	31-12-2015
Vorderingen op werkgevers	9.425	10.449
Nog te factureren premie	29.569	25.406
Te vorderen administratiekosten	2.463	659
Uitkeringen	27	40
Overige	2	
	41.486	36.554

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Deze systematiek om de voorziening vast te stellen wordt gerekend tot de statische methode.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Naar aanleiding van door de Stichting Naleving CAO voor Uitzendkrachten (SNCU) uitgevoerde onderzoeken ten behoeve van verplichte aansluiting van werkgevers heeft het SNCU geconcludeerd dat diverse werkgevers voldoen aan de criteria van verplichte aansluiting bij het fonds. Van deze groep werkgevers heeft het fonds geen deelnemersgegevens ontvangen, als gevolg hiervan zijn aan deze werkgevers ambtshalve facturen verstuurd. Ultimo verslagjaar staan ambtshalve vorderingen open ad € 6.677 (ultimo 2015: € 10.383). Aangezien tegenover deze vorderingen geen opgebouwde kapitalen staan zijn deze vorderingen niet tot waardering gebracht in de jaarrekening.

Te vorderen administratiekosten

De vordering administratiekosten bestaat uit een vordering van € 3.356 (2015: € 2.100) inzake door Syntrus Achmea Pensioenbeheer in rekening gebrachte omzetbelasting over de administratiekosten en een schuld inzake te betalen voorschot administratiekosten aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer van € 893 (2015: € 1.441).

Sinds 1 januari 2015 is de zogenoemde koepelvrijstelling voor pensioenfondsen voor de omzetbelasting komen te vervallen. Onder bepaalde voorwaarden kunnen fondsen waar sprake is van het beheer van ter collectieve belegging bijeengebrachte vermogens nog steeds vrijstelling van omzetbelasting claimen. StiPP heeft, bijgestaan door haar adviseurs en in samenspraak met haar leveranciers van uitbestede diensten, overleg gevoerd met de fiscale autoriteiten. Hierbij is overeengekomen dat aanzienlijke delen van de dienstverlening vrijgesteld blijven van omzetbelasting.

Specificatie vorderingen / premiedebiteuren	31-12-2016	31-12-2015
Werkgevers	12.562	13.501
Voorziening dubieuze debiteuren	-3.137	-3.052
	9.425	10.449

In 2016 is een bedrag van € 85 gedoteerd aan de voorziening (2015: € 311 onttrokken). Er werd een bedrag van € 345 aan premie als oninbaar afgeschreven (2015: € 498).

4. Overige activa

	31-12-2016	31-12-2015
Liquide middelen	12.657	6.963

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. Bankrekeningen die beheerd worden door de vermogensbeheerder zijn onder de beleggingen opgenomen.

Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

PASSIVA

5. Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen	Vereiste buffer over TV	Algemene reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2016	30.262	72.294	102.556
Voorstel resultaatbestemming	5.218	11.767	16.985
Stand per 31 december 2016	35.480	84.061	119.541

Mutatieoverzicht eigen vermogen	Vereiste buffer over TV	Algemene reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2015	26.897	58.548	85.445
Voorstel resultaatbestemming	3.365	13.746	17.111
Stand per 31 december 2015	30.262	72.294	102.556

Solvabiliteit	31 december 2016		31 december 2015	
	EUR	%	EUR	%
Aanwezig vermogen inclusief vermogen risico deelnemers	1.289.801		1.057.065	
Af: Technische voorziening risico deelnemers	-1.104.617		-900.272	
Af: Vereiste buffer over TV risico deelnemers	-32.304		-27.008	
Aanwezig vermogen	152.880		129.785	
Minimaal vereist eigen vermogen	2.626	4,0	2.169	4,0
Vereist eigen vermogen	3.176	4,8	3.254	6,0
Dekkingsgraad		232,9		239,3
Risico deelnemers				
Dekkingsgraad		102,9		103,0
Totaal fonds				
Dekkingsgraad		110,2		110,7
Beleidsdekkingsgraad		110,1		109,9

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het fonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder toelichting Risicobeheer en derivaten.

De dekkingsgraad risico fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen} + \text{algemene reserve}) / \text{technische voorzieningen risico fonds})$ in %.

De dekkingsgraad risico deelnemers is als volgt berekend: $100\% + \text{minimaal vereist eigen vermogen}$ in %.

De dekkingsgraad van het totale fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen totale fonds} + \text{algemene reserve}) / (\text{technische voorzieningen risico fonds} + \text{technische voorziening risico deelnemers}))$ in %.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van het totale fonds van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

De vermogenspositie van het fonds kan worden gekarakteriseerd als toereikend.

6. Technische voorzieningen voor risico fonds

Mutatieoverzicht technische voorzieningen voor risico fonds	2016	2015
Stand per 1 januari	54.237	47.959
Inkoop uit kapitaal / pensionering	5.820	4.311
Rente	-32	80
Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen	-2.114	-1.771
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-85	-71
Wijziging marktrente	3.606	1.598
Wijziging actuariële uitgangspunten	-287	-
Overige wijzigingen	4.498	2.131
Stand per 31 december	65.643	54.237

Voor een toelichting op de verschillende posten wordt verwezen naar de toelichting op de verschillende posten uit de staat van baten lasten.

Specificatie technische voorzieningen voor risico fonds naar aard:

	31-12-2016		31-12-2015	
	Aantal	x € 1.000	Aantal	x € 1.000
Ouderdomspensioen	1.751	29.003	1.419	23.688
Partnerpensioen	331	21.299	277	17.309
Voorziening arbeidsongeschikten	375	7.824	302	6.558
Voorziening toekomstige arbeidsongeschikten	-	6.767	-	6.028
Voorziening latent ingegaan partnerpensioen	-	750	-	654
	2.457	65.643	1.998	54.237

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

Het fonds kent twee pensioenregelingen: een Basisregeling en een Plusregeling. Beide regelingen betreffen een beschikbare premieregeling. De Basisregeling geldt voor werknemers die meer dan 26 weken werkzaam zijn in de branche voor personeelsdiensten en de Plusregeling is van toepassing voor werknemers die meer dan 78 weken werkzaam zijn in de branche voor personeelsdiensten. De Plusregeling is uitgebreider dan de Basisregeling. Zo wordt er de mogelijkheid van premievrije deelneming bij arbeidsongeschiktheid geboden en kunnen gehuwde deelnemers en deelnemers met een samenlevingscontract (onder voorwaarden) in aanmerking komen voor nabestaandenpensioen.

7. Technische voorziening risico deelnemers

Specificatie technische voorziening risico deelnemers	2016 EUR	2015 EUR
Stand per 1 januari	900.272	808.425
<i>Mutaties</i>		
Premies	175.305	148.197
Inkoop uit kapitaal/ pensionering	-6.664	-4.749
Rendementstoekening	68.477	-15.520
Inkomende waardeoverdrachten	1.143	1.888
Uitgaande waardeoverdrachten	-4.414	-8.757
Afkopen	-27.264	-27.581
Actuarieel resultaat op sterfte	-1.821	-695
Actuarieel resultaat op sterfte - vrijgevallen kapitalen zonder nabestaanden	-869	-1.223
Actuarieel resultaat op mutaties	452	287
Stand per 31 december	1.104.617	900.272

De in bovenstaande tabel opgenomen rendementstoekening van € 68.477 (2015: € -15.520) wijkt af van het beleggingsresultaat voor risico deelnemers van € 66.930 (2015: € -14.722). Verschillen zijn ontstaan als gevolg van mutaties die met terugwerkende kracht verwerkt zijn. Dit is inherent aan het proces waar aanlevering van deelnemergegevens door werkgevers met minimaal een maand vertraging plaatsvindt.

De technische voorziening risico deelnemers per ultimo boekjaar is niet 1 op 1 aan te sluiten op de beleggingen risico deelnemers en de aan de deelnemers toe te rekenen vorderingen en liquide middelen. Dit wordt veroorzaakt doordat de vorderingen en liquide middelen voor een deel toe te rekenen zijn aan de deelnemers en voor een deel aan het fonds. Het deel van de vorderingen en liquide middelen wat toe te rekenen is aan het fonds bestaat voornamelijk uit de risico opslag voor excassokosten, opslag voor vereist eigen vermogen, risico-premie voor nabestaandenpensioen, opslag voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en een opslag voor algemene risico's.

In onderstaande tabel is toegelicht welk deel van de beleggingen, vorderingen, schulden en liquide middelen toe te rekenen zijn aan de deelnemers en is de aansluiting op de technische voorziening risico deelnemers zichtbaar.

	2016 EUR	2015 EUR
Beleggingen voor risico deelnemer	1.064.197	876.488
Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen op werkgevers	30.041	20.928
Overige activa (liquide middelen)		
Liquide middelen	10.434	5.648
Overige schulden en overlopende passiva		
Afkoop kleine pensioenen	0	-2.431
Waardeoverdrachten	0	-59
Te betalen kosten vermogensbeheer	-55	-302
Totaal	1.104.617	900.272

8. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2016	31-12-2015
Te verrekenen premies	142	431
Derivaten met negatieve waarde	1.326	-
Belastingen en premies sociale verzekeringen	907	723
Afkoop kleine pensioenen	-	2.431
Waardeoverdrachten	85	59
Bestuurskosten	83	122
Te betalen kosten vermogensbeheer	64	351
Te betalen bijdragen (AFM, Pensioenregister)	-	143
Overige schulden	438	306
	3.045	4.566

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

3.6 Risicobeheer en derivaten

In het jaarverslag is ingegaan op de risico's die het fonds loopt en op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beperken. Onderstaand treft u kwantitatieve risico informatie aan. Deze informatie bevat de cumulatieve cijfers voor risico fonds en risico deelnemers.

De vermogensbeheerder heeft de kwantitatieve informatie van de beleggingen aangeleverd op basis van het doorkijkprincipe ("look through"). Als gevolg van het toepassen van het doorkijkprincipe sluiten de beleggingen per beleggingscategorie zoals toegelicht in de risicoparagraaf niet aan op de beleggingen per beleggingscategorie volgens de balans. Ten opzichte van de totale beleggingen betreft het beperkte verschuivingen over de verschillende beleggingscategorieën.

Solvabiliteitsrisico

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de werkgevers en deelnemers moet verhogen. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Het surplus op FTK-grondslagen is als volgt:

in EUR	31-12-2016	31-12-2015
Technische voorzieningen risico pensioenfonds (FTK-waardering)	65.643	54.237
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers	1.104.617	900.272
Buffers:		
S1 Renterisico	646	1.816
S2 Risico zakelijke waarden	-	-
S3 Valutarisico	-	-
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	2.300	1.756
S6 Verzekeringstechnisch risico	2.093	1.826
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	936
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheerisico	-	-
Diversificatie-effect	-1.863	-3.080
Totaal S (vereiste buffers)	3.176	3.254
Solvabiliteit risico deelnemers*	32.304	27.008
Vereist vermogen (artikel 132 Pensioenwet)	1.205.740	984.771
Aanwezig vermogen (totaal activa - schulden)	1.289.801	1.057.065
Surplus	84.061	72.294

* Solvabiliteit risico deelnemers van € 32.304 is gelijk aan de Vereiste buffer over TV van € 35.480 verminderd met het deel van de Vereiste buffer over TV wat toe te rekenen is aan risico fonds van € 3.176.

Aangezien de beleggingen risico pensioenfonds volledig zijn belegd in Europese staatsobligaties is voor S2 Risico zakelijke waarden, S3 Valutarisico, S4 Grondstoffenrisico en S7 Liquiditeitsrisico geen buffer opgenomen.

Het bestuur heeft, op basis van de samenstelling van de beleggingsportefeuille ultimo boekjaar, besloten om niet langer een buffer voor S8 concentratierisico op te nemen.

Het bestuur is van mening dat operationele risico's adequaat beheerst worden, voor S9 Operationeel risico is geen buffer opgenomen.

Aangezien geen actief beheer wordt toegepast is voor S10 Actief Beheerisico geen buffer opgenomen.

Bij de berekening van de buffers past het fonds het standaard model van DNB toe, waarbij uitgegaan wordt van het vereist vermogen in de evenwichtssituatie, gebaseerd op de strategische asset mix.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van ALM studies. Een ALM studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1 - S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het fonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het fonds loopt nader toegelicht.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde van een belegging of verplichting verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2016		31-12-2015	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Duration van de vastrentende waarden risico fonds (voor derivaten)	173.180	5,6	141.626	5,5
Duration van de vastrentende waarden risico fonds (na derivaten)	173.180	5,6	141.626	5,5
Technische voorziening (FTK-waardering)	65.643	13,8	54.237	13,6

Het fonds hanteert ten aanzien van de uitkeringenpool (de ingegane pensioenen) van € 62.027 (2015: € 48.316) een beleid dat gericht is op het minimaliseren van de "duration-mismatch". Dit beleid wordt gerealiseerd door het kopen van langlopende obligaties met een vergelijkbare looptijd als de lopende uitkeringen. Om die reden is er voor de uitkeringspool per jaareinde geen sprake van een "duration-mismatch".

Ten aanzien van de verplichtingen voor risico deelnemers is er geen sprake van een "duration-mismatch" aangezien het fonds over deze verplichtingen geen renterisico loopt.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2016		31-12-2015	
	EUR	%	EUR	%
Resterende looptijd < 1 jaar	169.235	19,9	46.254	6,7
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	199.205	23,5	217.499	31,5
Resterende looptijd > 5 jaar	480.085	56,6	426.893	61,8
	848.525	100,0	690.646	100,0

S2 Risico zakelijke waarden

Het risico zakelijke waarden of prijsrisico is het risico van waardeveranderingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardeveranderingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

Specificatie vastgoed beleggingen naar sector	31-12-2016		31-12-2015	
	(x € 1.000)	In %	(x € 1.000)	In %
Kantoren	721	1,3	1.089	1,7
Winkels	1.035	1,9	1.500	2,4
Woningen	34.768	62,4	1.713	2,7
Participaties in vastgoedmaatschappijen	19.044	34,2	58.442	93,1
Beleggingvorderingen, -schulden en liquide middelen	117	0,2	-	-
	55.685	100,0	62.744	100,0

Specificatie vastgoed beleggingen naar regio	31-12-2016		31-12-2015	
	(x € 1.000)	In %	(x € 1.000)	In %
Europa	39.587	71,1	55.587	88,6
Verenigde Staten	10.814	19,4	1.947	3,1
Azië	5.140	9,2	4.639	7,4
Overige Mature Markets	27	0,1	570	0,9
Beleggingvorderingen, -schulden en liquide middelen	117	0,2	-	-
	55.685	100,0	62.743	100,0

Specificatie aandelen naar sector	31-12-2016		31-12-2015	
	(x € 1.000)	In %	(x € 1.000)	In %
Handel	109.377	32,8	59.496	22,4
Financiële instellingen (waaronder banken en verzekeraars)	78.953	23,7	60.733	22,9
Nijverheid en industrie	34.543	10,2	43.206	16,2
Energie	38.234	11,5	30.187	11,4
Gezondheidszorg	1.267	0,4	23.666	8,9
IT en Telecom	63.488	19,0	48.287	18,2
Overige	2.422	0,7	73	-
Beleggingvorderingen, -schulden en liquide middelen	5.497	1,7	-	-
	333.781	100,0	265.648	100,0

Specificatie aandelen naar regio	31-12-2016		31-12-2015	
	(x € 1.000)	In %	(x € 1.000)	In %
Europa	130.105	38,9	99.125	37,2
Noord Amerika	79.839	23,9	63.654	24,0
Azië	107.838	32,3	93.966	35,4
Overige	10.502	3,2	8.903	3,4
Beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	5.497	1,7	-	-
	333.781	100,0	265.648	100,0

S3 Valutarisico

Het valutarisico is het risico dat de waarde van een financieel instrument zal fluctueren als gevolg van veranderingen in valutawisselkoersen.

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2016 circa € 278.460 (2015: € 244.597). Van dit bedrag is 69,9% (2015: 67,0%) afgedekt naar de euro. Het valutarisico wordt in onderstaande tabel weergegeven.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Positie voor afdekking	Valutaderivaten	Nettopositie na afdekking 2016	Nettopositie na afdekking 2015
EUR	959.530	194.090	1.153.620	937.342
GBP	36.673	-36.856	-183	13
JPY	28.881	-29.220	-339	237
USD	101.795	-128.627	-26.832	-22.423
CHF	13.651	-	13.651	12.564
HKD	26.702	-	26.702	27.686
INR	-	-	-	9.377
SEK	5.130	-	5.130	6.407
CAD	540	-	540	9.541
DKK	2.335	-	2.335	-
NOK	1.772	-	1.772	-
SGD	2.460	-	2.460	-
AUD	1.165	-	1.165	-
Overige	57.356	-	57.356	37.370
	1.237.990	-613	1.237.377	1.018.114

Het beleid van het bestuur is om posities in Amerikaanse Dollar (USD), en daaraan gekoppelde posities, het Britse Pond (GBP) en Japanse Yen (JPY) volledig af te dekken. Ten aanzien van het afdekken van posities in USD wordt tevens de daaraan gekoppelde positie in HKD meegenomen. De nettopositie na afdekking 2016 bedraagt voor USD en HKD tezamen € 130 (2015: € 5.263).

S5 Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het fonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen.

Specificatie vastrentende waarden naar sector	31-12-2016		31-12-2015	
	(x € 1.000)	In %	(x € 1.000)	In %
Overheidsinstellingen	351.145	41,3	328.890	47,6
Financiële instellingen (waaronder banken en verzekeraars)	61.634	7,3	26.501	3,8
Bedrijfsobligaties	301.779	35,6	321.727	46,6
Hypotheke	98.452	11,6	13.528	2,0
Balansposten	35.515	4,2	-	-
	848.525	100,0	690.646	100,0

Specificatie vastrentende waarden naar regio	31-12-2016		31-12-2015	
	(x € 1.000)	In %	(x € 1.000)	In %
Mature Markets	839.826	99,0	679.761	98,4
Andere	8.699	1,0	10.885	1,6
	848.525	100,0	690.646	100,0

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2016		31-12-2015	
	(x € 1.000)	In %	(x € 1.000)	In %
AAA	241.103	28,4	224.588	32,5
AA	206.085	24,3	141.017	20,4
A	111.746	13,2	129.869	18,8
BBB	139.630	16,5	135.183	19,6
<BBB	13.108	1,5	11.384	1,7
Not rated *	101.338	11,9	48.605	7,0
Balansposten	35.515	4,2	-	-
	848.525	100,0	690.646	100,0

* Dit betreft voornamelijk participaties in Nederlandse Hypotheekfondsen.

S6 Verzekeringstechnisch risico

Langlevenrisico

Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van Prognose tafel AG2016 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien. Het beleid van het fonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeran.

Toeslagrisico

Het bestuur van het fonds heeft geen ambitie om het pensioen te indexeren.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het fonds in haar beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

S8 Concentratierisico

Om te bepalen in welke mate sprake is van concentratierisico moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij.

Dit betreft per 31 december 2016 de volgende posten:

in EUR	31-12-2016	31-12-2015
Vastgoed:		
Kempen Eur Property Fundamental Index Fund	-	39.282
Altera Vastgoed Woningen	34.768	-
Hypotheken:		
AEAM Dutch Mortgage Fund	85.487	33.992
Obligaties:		
Nederland (staatsobligaties)	103.956	91.353
Duitsland (staatsobligaties)	88.808	90.437
Frankrijk (staatsobligaties)	107.987	98.051
JPMorgan Liquidity Funds - Euro Liquidity Fund	63.482	21.707
Blackrock Euro Investment Grade Corporate Bond Index Fund	123.364	120.463
Kempen Lux Euro Credit Fund-I	92.898	78.341
Standard Life-EU Corporate Bond-D	91.478	77.653
Aandelen:		
Vanguard Developed Markets Index Fund	-	49.277
Vanguard Institutional Index Fund	41.370	34.502
Vanguard European Stock Index Fund	60.728	-
Vanguard Investment Series - Japan Stock Index	26.767	-
Vanguard Emerging Markets Stock Index Fund	32.252	32.745
Northern Trust All Country Asia ex Japan Equity Index Fund Euro	35.420	30.471
Northern Trust EUR Fundamental Index Fund-A	-	48.951
Northern Trust US Fundamental Index Fund-A	-	34.108
Northern Trust UCITS Common Contractual Fund – US	42.541	-
Northern Trust UCITS Common Contractual Fund – Eur	60.250	-

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van beleggingen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Het bestuur heeft, op basis van de samenstelling van de beleggingsportefeuille ultimo boekjaar, besloten geen buffer meer voor concentratierisico aan te houden.

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij Kempen Capital Management. Met deze partij is een overeenkomst en service level agreement gesloten. De afhankelijkheid van deze partij wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille is ondergebracht bij KAS BANK (2015: BNY Mellon).

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer. Met Syntrus Achmea Pensioenbeheer zijn een uitvoeringsovereenkomst en een service level agreement (SLA) gesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste internebeheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Actief beheerrisico

Onder het FTK is het actief beheerrisico toegevoegd aan de methodiek voor het vaststellen van het vereist vermogen. Eind 2016 is geen sprake van actief beheer, derhalve is geen buffer aangehouden voor het actief beheer risico.

Verbonden partijen

Transacties met bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de pensioenuitvoeringskosten. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Ambtshalve vorderingen

Naar aanleiding van door het SNCU uitgevoerde onderzoeken ten behoeve van verplichte aansluiting van werkgevers heeft het SNCU geconcludeerd dat diverse werkgevers voldoen aan de criteria van verplichte aansluiting bij het fonds. Van deze groep werkgevers heeft het fonds, na herhaalde verzoeken daartoe, geen deelnemergegevens ontvangen. In plaats hiervan zijn aan deze werkgevers ambtshalve facturen verstuurd. Ultimo verslagjaar staan ambtshalve vorderingen open ad € 6.677 (ultimo 2015: € 10.383). Aangezien tegenover deze vorderingen geen opgebouwde kapitalen staan zijn deze vorderingen niet verwerkt in de jaarrekening.

Langlopende contractuele verplichtingen

Administratiekosten

Het fonds heeft een uitbestedingsovereenkomst afgesloten met Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. Het contract met Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. loopt tot en met 31 december 2017 en is jaarlijks opzegbaar met een opzegtermijn van een jaar. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingensystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten. De vergoeding voor 2016 bedraagt circa € 11.147. Vanaf 1 januari 2018 wordt de uitvoering uitbesteed aan PGGM.

Vermogensbeheerkosten

Met de vermogensbeheerder Kempen Capital Management NV is een beheerovereenkomst aangegaan voor onbepaalde tijd, met een opzegtermijn van 3 maanden.

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er juridische procedures tegenover meerdere werkgevers. Deze individuele procedures hebben betrekking op het niet betalen van de premies, betwiste aansluiting en faillissementen. De financiële impact van deze individuele procedures op het vermogen van het fonds is naar verwachting gering.

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn na de balansdatum geen gebeurtenissen geweest van dien aard dat een wezenlijk ander beeld zou ontstaan van de financiële positie per einde 2016 dan op grond van dit verslag kan worden verkregen.

3.7 Toelichting op de staat van baten en lasten

(x € 1.000)

9. Premiebijdragen risico deelnemers

	2016	2015
Premiebijdragen werknemers	209.238	179.311
Mutaties inzake voorziening premievorderingen	-85	311
Afschrijving premievorderingen	-374	-498
	208.806	179.124

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt voor de basisregeling 2,6% van de loonsom (2015: 2,6%) en voor de plusregeling 12,0% (2015: 12,0%) van de pensioengrondslag.

De kostendekkende en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2016	2015
Kostendekkende premie	200.819	171.721
Feitelijke premie	209.238	179.311

De kostendekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2015 gepubliceerd door DNB). De feitelijke premie is in 2016 hoger dan de kostendekkende premie.

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2016	2015
Kosten pensioenopbouw	175.305	148.198
Pensioenuitvoeringskosten	12.949	12.843
Solvabiliteitsopslag	5.434	4.607
Risicopremie nabestaandenpensioen	3.618	3.149
Risicopremie premievrijstelling	3.513	2.924
	200.819	171.721

De kosten pensioenopbouw betreffen de kosten van de jaarinkoop van de pensioenaanspraken inclusief de kosten voor premievrijstelling voor nieuwe arbeidsongeschiktheidsgevallen. De toeslagverlening is voorwaardelijk en daarom geen onderdeel van de kosten pensioenopbouw. De pensioenuitvoeringskosten volgen uit de staat van baten en lasten. De solvabiliteitsopslag 2016 wordt berekend door het percentage vereist vermogen per 31 december 2015 te vermenigvuldigen met de kosten pensioenopbouw.

Er is geen sprake van premiekortingen dan wel premieopslagen.

De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt:

	2016	2015
Kosten pensioenopbouw	176.790	151.238
Pensioenuitvoeringskosten	23.006	19.731
Solvabiliteitsopslag	2.206	2.012
Risicopremie nabestaandenpensioen	3.618	3.181
Risicopremie premievrijstelling	3.618	3.149
	209.238	179.311

10. Beleggingsresultaten risico fonds

2016	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogensbeheer	Totaal
Vastrentende waarden	1.766	2.508	-335	3.939

2015	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogensbeheer	Totaal
Vastrentende waarden	-	188	-322	-134

11. Beleggingsresultaten risico deelnemers

2016	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogensbeheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	1.163	2.417	-52	3.528
Aandelen	3.711	31.941	-311	35.341
Vastrentende waarden	4.690	29.070	-710	33.050
Overige beleggingen	-13	56	-12	31
Derivaten	-	-5.020	-	-5.020
	9.551	58.464	-1.085	66.930

2015	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogensbeheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	288	1.841	-65	2.064
Aandelen	-	-4.909	-324	-5.233
Vastrentende waarden	469	-11.082	-940	-11.553
	757	-14.150	-1.329	-14.722

12. Overige baten

	2016	2015
Interest	3	158

13. Pensioenuitkeringen

	2016	2015
Ouderdomspensioen	1.541	1.215
Partnerpensioen	775	615
Wezenpensioen	39	23
Afkopen	28.257	27.530
	30.612	29.383

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 465,94 (2015: € 462,88) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

14. Pensioenuitvoeringskosten

	2016	2015
Administratiekosten	11.147	11.411
Adviseurs- en controlekosten (exclusief accountantskosten)	867	620
Overige kosten	25	53
Bestuurskosten	393	314
Raad van Toezicht	43	42
Verantwoordingsorgaan	11	16
Handhavingskosten	302	358
Contributies en bijdragen	272	263
Vergoeding administratiekosten en boetes werkgevers	-432	-565
Accountantskosten	70	59
Communicatiekosten	336	343
	13.034	12.914

De vergoeding administratiekosten en boetes werkgevers dient ter financiering van de handhavingskosten.

Honoraria onafhankelijke accountant

2016	Accountant	Overig netwerk	Totaal
Controle van de jaarrekening	33	-	33
Andere controlewerkzaamheden	9	-	9
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	42	-	42

2015	Accountant	Overig netwerk	Totaal
Controle van de jaarrekening	30	-	30
Andere controlewerkzaamheden	7	-	7
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	37	-	37

Deze werkzaamheden zijn in 2016 uitgevoerd door KPMG Accountants NV (2015: PricewaterhouseCoopers Accountants NV). Daarnaast zijn in het boekjaar werkzaamheden verricht door andere accountantskantoren dan KPMG Accountants NV voor een bedrag van € 28 (2015: € 22).

Pensioenwet

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- Het fonds in het boekjaar 2016 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- Het fonds in het boekjaar 2016 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- In het boekjaar 2016 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld.

Bezoldiging personeelsleden

Het fonds heeft zowel in 2016 als in 2015 geen personeel in dienst. De beheeractiviteiten worden op basis van een uitvoeringsovereenkomst verricht door personeel in dienst van Syntrus Achmea Pensioenbeheer dan wel vermogensbeheerder.

Bezoldiging bestuurders

De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reis- en verblijfkosten en overige bestuurskosten 2016: € 393 (2015: € 276).

De stijging van de bestuurskosten wordt enerzijds veroorzaakt door de toename van het aantal vergaderingen als gevolg van de selectie van en transitie naar de nieuwe pensioenuitvoerder PGGM en anderzijds veroorzaakt doordat het pensioenfonds sinds begin 2016 is aangemerkt als middelgroot pensioenfonds (T3-fonds). Als gevolg hiervan heeft het bestuur besloten het tarief van de vacatievergoeding per 1 juli 2016 te herrekenen naar het tarief behorend bij een middelgroot fonds.

Afgezien hiervan zijn geen bezoldigingen toegekend.

15. Mutatie technische voorzieningen risico fonds

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de jaarlijkse risico-koopsom voor overlijden (partnerpensioen plusregeling).

Inkoop uit kapitaal / pensionering

Onder inkoop uit kapitaal / pensionering is de inkoop van aanspraken van gepensioneerden opgenomen. Financiering vindt plaats vanuit kapitaal opgebouwd door deelnemers uit de Basis- en Plusregeling.

Rentetoevoeging

De technische voorziening risico fonds is in het boekjaar opgerent met -0,060% (2015: 0,181%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2015.

Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuair berekend en opgenomen in de technische voorzieningen risico fonds. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorzieningen betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuair berekend en opgenomen in de technische voorziening risico fonds. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorzieningen betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de technische voorzieningen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen van het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien. De mutatie in het boekjaar wordt verklaard door een beperkte aanpassing van de factoren.

Overige wijzigingen

	2016	2015
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op sterfte	2.826	2.614
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	1.706	-469
Resultaat op mutaties	-34	-14
	4.498	2.131

16. Mutatie technische voorziening risico deelnemers

Deze zijn berekend op basis van de voor de balansposten gehanteerde grondslagen.

17. Saldo overdrachten van rechten

	2016	2015
Inkomende waardeoverdrachten	-1.155	-1.886
Uitgaande waardeoverdrachten	4.404	8.779
	3.249	6.893

	2016	2015
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
Toevoeging aan de technische voorziening risico deelnemers	1.143	1.888
Onttrekking aan de technische voorziening risico deelnemers	-4.414	-8.757
	-3.271	-6.869

	2016	2015
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
- de overgenomen pensioenverplichting	-12	-2
- de overgedragen pensioenverplichting	-10	-22
	-22	-24

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het fonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het fonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

18. Overige lasten

	2016	2015
Overige	47	-

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming van het saldo van baten en lasten

Het voorstel resultaatbestemming 2016 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten heeft de jaarrekening 2016 opgemaakt en vastgesteld in de vergadering van 9 juni 2017.

Ondertekening bestuur voor akkoord

De Meern, 9 juni 2017

P.A. Citroen
Voorzitter

E.H.W. Bosman
Vicevoorzitter

4. Overige gegevens

4.1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Het voorstel resultaatbestemming 2016 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

4.2 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten te Amsterdam is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 6.000.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 300.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- De technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- De kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG) geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen.

De vermogenspositie is naar mijn mening goed, enigerlei intentie tot het verlenen van toeslagen ontbreekt.

Amstelveen, 9 juni 2017

drs. H. Zaghdoudi AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

4.3 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur en de Raad van Toezicht van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten per 31 december 2016 en van het resultaat over 2016, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (de Stichting) te Amsterdam gecontroleerd. De jaarrekening bestaat uit:

- 1 De balans per 31 december 2016;
- 2 De staat van baten en lasten over 2016; en
- 3 De toelichting met een overzicht van de grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

Goedkeurende controleverklaring

Materialiteit

Materialiteit van EUR 6 miljoen, circa 0,5% van het pensioenvermogen

Kernpunten

- Eerstejaarscontrole
- Waardering technische voorzieningen voor risico pensioenfonds
- Transitie vermogenbeheerder

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 6 miljoen. Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2016 (circa 0,5%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 300 duizend aan het bestuur en de raad van toezicht rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan Kasbank N.V. (per 1 juli 2016) en aan Bank of New York Mellon (tot 1 juli 2016). De pensioenadministratie is uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door Kasbank N.V. en Bank of New York Mellon en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van Kasbank N.V., Bank of New York Mellon en Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (SOC-1/ISAE 3402 type II-)rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij, en bespreken wij met de andere onafhankelijke accountant, de in de ISAE 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2016 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan Kasbank N.V., Bank of New York Mellon en Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten van premiebijdragen en uitkeringen hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen beleggingen, mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverlener onderzocht.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur en de raad van toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Eerstejaarscontrole

Omschrijving

Met ingang van boekjaar 2016 is KPMG Accountants N.V. (hierna: 'KPMG') de externe accountant van de Stichting. Voor de controle van de jaarrekening van de Stichting is het van belang dat we voldoende en geschikte controle-informatie ontvangen over de beginbalans per 1 januari 2016 en voldoende inzicht in de Stichting, haar omgeving en specifieke risico's. Het is daarom belangrijk dat er tijdig duidelijke afspraken zijn gemaakt tussen de voorgaande accountant en opvolgende accountant om zo de overgang van de controle-opdracht effectief te laten verlopen.

Onze aanpak

Na onze benoeming als nieuwe accountant hebben wij een plan opgesteld om een effectieve transitie van de voorgaande accountant te waarborgen.

Onze belangrijkste werkzaamheden omvatten:

- Het zekerstellen dat, voor aanvang van onze werkzaamheden, dat KPMG, KPMG-partners en medewerkers onafhankelijk zijn van de Stichting;
- Het bespreken met de voorgaande accountant van zijn controleverklaring 2015, de gehanteerde materialiteit, de scope en risico's zoals die door de voorgaande accountant zijn geïdentificeerd;
- Het uitvoeren van een review op het controledossier van de voorgaande accountant inzake de jaarrekening 2015 conform de hiervoor geldende standaarden;
- Het op basis van documentatie en gesprekken met sleutelfunctionarissen in kaart brengen van de specifieke risico's in relatie tot de financiële verslaggeving en de jaarrekening van de Stichting; die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ('KPMG International'), een Zwitserse entiteit.
- Het opstellen van een controleplan 2016 op basis van bovenstaande input en het bespreken hiervan met het bestuur.

Onze observatie

Tijdens het uitvoeren van onze werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controleinformatie verkregen over de beginbalans om onze controle van de jaarrekening 2016 te plannen en uit te voeren. Tevens hebben wij een adequaat inzicht in de Stichting, haar omgeving en specifieke risico's verkregen om onze controle van de jaarrekening 2016 op een effectieve wijze vorm te geven.

De waardering van de technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen

Omschrijving

De technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de markttrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Het bestuur heeft in de toelichting in noot 3.4 de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen opgenomen. In noot 3.5.8 (risicoparagraaf) is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen voor schattingen uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerende actuaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerende actuaris over de te volgen aanpak, de aandachtspunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerende actuaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerende actuaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaris.

Onze observatie

Wij vinden de door het bestuur bepaalde waardering van de technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen evenwichtig is bepaald en de toelichting toereikend.

Transitie vermogensbeheerder

Omschrijving

De Stichting heeft besloten om per 1 juli 2016 de rol van custodian en beleggingsadministrateur over te brengen van uitvoerder Bank of New York Mellon naar Kasbank N.V. Voor de controle van de jaarrekening is het van belang dat we voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen met betrekking tot de juiste en volledige overdracht van de aanwezige beleggingen en de beleggingsadministratie per 1 juli 2016.

Het is daarom belangrijk dat de Stichting duidelijke afspraken maakt tussen Bank of New York Mellon en Kasbank om zo de transitie effectief te laten verlopen.

Onze aanpak

Na onze benoeming zijn wij nagegaan op welke afspraken de Stichting heeft gemaakt en welke werkzaamheden zijn verricht om te vast te stellen dat de transitie juist en volledig heeft plaatsgevonden.

Wij hebben vastgesteld dat de Stichting de voorgaande accountant opdracht heeft gegeven om specifiek overeengekomen werkzaamheden te verrichten rondom de transitie. Uit de rapportage van de voorgaande accountant is gebleken dat de aanwezige beleggingen effectief zijn overgedragen aan de nieuwe uitvoerder. Wij hebben de, door de voorgaande accountant, uitgevoerde werkzaamheden en bevindingen geëvalueerd, de uitgevoerde werkzaamheden besproken met de voorgaande accountant en een dossier review verricht.

Onze observatie

Tijdens het uitvoeren van de werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie verkregen over de juiste en volledige overdracht van de beleggingen per 1 juli 2016.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Het bestuursverslag;
- Het verslag van de raad van toezicht en het verslag van het verantwoordingsorgaan;
- De overige gegevens;
- De bijlagen met daarin opgenomen de 'samenstelling van commissies', 'nevenfuncties bestuursleden en raad van toezicht', 'uitbestede partijen en adviseurs', 'kerngegevens pensioenregeling' en 'afkorting en begrippen'.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- Met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- Alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de Stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate – maar geen absolute mate – van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Voor een nadere beschrijving van onze verantwoordelijkheid ten aanzien van een controle van de jaarrekening verwijzen wij naar de website van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA):

www.nba.nl/NL_nietoob_2016

Utrecht, 9 juni 2017

KPMG Accountants N.V.

J.C. van Kleef RA

5. Bijlagen

5.1 Indeling commissies

Hieronder is de samenstelling van de commissies opgenomen. Dit betreft de samenstelling in 2016.

Dagelijks bestuur

Voor de dagelijkse gang van zaken is er een dagelijks bestuur. De voorzitter en vicevoorzitter van het fonds hebben zitting in het dagelijks bestuur en hebben de volgende bevoegdheden:

- De uitvoering van de dagelijkse gang van zaken van het fonds;
- De uitvoering van het jaarlijkse beleidsplan;
- Het bespreken van de agenda en vergaderstukken van de bestuursvergadering ter voorbereiding van de bestuursvergadering;
- Het bespreken van (strategische) beleidsvraagstukken;
- Het bespreken van het communicatiebeleid;
- Het bespreken en monitoren van het integrale risicomanagement;
- Het uitvoeren van een coördinerende rol bij het jaarwerkproces;
- Het behandelen van spoedeisende zaken.

Het dagelijks bestuur bestaat in het verslagjaar 2016 uit de voorzitter en vicevoorzitter van het fonds:

- de heer E.H.W. Bosman
- de heer P.A Citroen

Het dagelijks bestuur komt voor elke bestuursvergadering bijeen. Om zijn werkzaamheden optimaal te kunnen uitvoeren heeft het bestuur commissies ingesteld die onder meer tot taak hebben besluiten die het bestuur moet nemen, voor te bereiden. Het bestuur kan besluiten dat externe deskundigen deel uitmaken van een commissie. De volgende commissies staan het bestuur bij:

Handhavings- en vrijstellingscommissie

De handhavings- en vrijstellingscommissie heeft onder meer als taak het bestuur te adviseren over het handhavings- en vrijstellingsbeleid van het fonds. Deze commissie behandelt verder alle relevante zaken die samenhangen met de werkingssfeer en handhaving van de verplichtstelling, aansluitingskwesties en vrijstellingsverzoeken van werkgevers.

In de commissie hebben zitting:

- de heer P.A. Citroen
- de heer E.H.W. Bosman

Beleggingscommissie

De beleggingscommissie heeft onder meer als taak het bestuur te adviseren over het te voeren beleggingsbeleid en over de beoordeling van het jaarverslag.

In de beleggingscommissie hebben zitting:

- de heer G.J. Seffinga
- de heer P.A. Citroen
- vacature

De beleggingscommissie wordt bijgestaan door een externe beleggingsadviseur van het fonds:

- de heer M. Euverman

Pensioentechnische commissie

De Pensioentechnische commissie heeft onder meer als taak het bestuur te adviseren over pensioentechnische-, juridische- en actuariële zaken die niet beleggingsgerelateerd zijn. In deze commissie hebben zitting:

- de heer E.H.W. Bosman
- de heer R.L. Schikhof

De pensioentechnische commissie wordt bijgestaan door de adviserend actuaris van het fonds:

- de heer F. Verschuren

AO/IC en uitbestedingscommissie

De AO/IC en uitbestedingscommissie houdt zich voornamelijk bezig met de monitoring van de afspraken met partijen waar de werkzaamheden voor het fonds zijn uitbesteed. De commissie beoordeelt rapportages op tijdigheid en volledigheid. In deze commissie hebben zitting:

- de heer J.C. de Planque
- de heer M.J.M. Nuijten

De AO/IC en uitbestedingscommissie wordt bijgestaan door de externe adviseur mevrouw R. Poldner.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie heeft onder meer als taak het bestuur te adviseren over het communicatiebeleid van het fonds. Deze commissie behandelt alle relevante zaken met betrekking tot communicatie richting de belanghebbenden van het fonds binnen het door het bestuur vastgestelde beleid. In de commissie hebben zitting:

- de heer J.C. de Planque
- de heer M.J.M. Nuijten

De communicatiecommissie wordt bijgestaan door de externe adviseur mevrouw R. Poldner.

Klachten- en geschillencommissie

De klachten- en geschillencommissie is uitsluitend bevoegd tot het nemen van besluiten over klachten dan wel geschillen tussen de deelnemer en het fonds terzake individuele beslissingen uit hoofde van die pensioenregeling die het bestuur terzake deze deelnemer heeft genomen.

De klachten- en geschillenregeling is geplaatst op de website van het fonds. In de klachten- en geschillencommissie hebben zitting:

- de heer R.L. Schikhof
- de heer E.H.W. Bosman

5.2 Nevenfuncties leden bestuur en raad van toezicht

In het verslagjaar hebben de leden van het bestuur en de raad van toezicht de volgende nevenfuncties vervuld.

P.A. Citroen

- Bestuurder Pensioenfonds Horeca
- Lid Adviescommissie SNCU
- Directeur PAC Beheer BV Advies en M&A
- Voorzitter STAK IVY Company
- Voorzitter STAK Saint Basics
- Tevens aanmerkelijke belangen in Studentalent, DNL groep en XL Studentenuitzendbureau, UNO Automatiseringdiensten, Cammio Video Recrutement, Drillster leerplatform en Syllion Ventures

E.H.W. Bosman

- Bestuurslid Stichting Administratiekantoor VEP surplus (Stork)
- Lid Commissie Beleggingen en lid Commissie Finance & Risk bedrijfstakpensioenfonds Metaal en Techniek (PMT)
- Bestuurslid Stichting Pensioenfonds C1000
- Bestuurslid Cappital (PPI)
- Bestuurslid Stichting Pensioenfonds van de Grolsche Bierbrouwerij
- Vice voorzitter Stichting Pensioenfonds voor de Groothandel in Bloemen en Planten
- Docent Actuarieel Instituut

G.J. Seffinga

- Bestuurslid Bpf Levensmiddelen
- Bestuurslid Bpf Groothandel bloemen en planten
- Bestuurslid Bpf Detailhandel
- Bestuurslid Bpf Schoenmakerij

R.L. Schikhof

- Directeur Stichting Pensioenfonds Randstad
- Voorzitter Stichting Pensioenfonds Flexsecurity
- Directeur Pensioenbureau Randstad Holding N.V.
- Fractie-assistent VVD Gemeente Oostzaan
- Lid Rekenkamercommissie Gemeente Oostzaan
- Secretaris Stichting West Coast Challenge
- Docent Stichting Pensioen Opleidingen
- Extern deskundige in de Pensioencommissie van de Stichting Pensioenfonds Medisch Specialisten

M.J.M. Nuijten

- Bestuurslid Bpf Textielverzorging

J.C de Planque

- Directeur Jans Interim Management & Consultancy (JIM&C) B.V.
- Commissaris bij Intermetaal Beheer BV
- Commissaris bij Bejo Finance BV

P.G.H. Rinkes

- Directeur Marathon Management & Consultancy BV
- Interimmanager
- Associate bij Professionals in Flex.

C.A. van Loon

- BPF Tex
- Bestuurder, VMHP AkzoNobel
- Secretaris, Harmonie Kolping's Zonen

M. Raaijmakers (tot 1 juli 2016)

- Bestuurslid Bpf Gil lid BC
- Bestuurslid Stichting Pensioenfonds voor de Woningbouwcorporatie en lid Pensioencommissie (voorzitter)
- Bestuurslid Stichting VUT-fonds voor de Woningcorporaties
- Bestuurslid Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM en lid Communicatiecommissie

J.L. Verhulst

- Eigenaar / jurist Puik Pensioenadvies, en uit dien hoofde:
- Lid visitatiecommissie, PF Henkel
- Bestuursondersteuning PF medewerkers Apotheken
- Jurist bij St. Notarieel PF
- Lid RvT, St. PF Tandartsen- en Tandartsspecialisten
- Lid visitatiecommissie, St. PF Wolters Kluwer

P.C. van der Linden

- Voorzitter Stichting Administratiekantoor Aandelen Ballast Nedam N.V.
- Commissaris HW Wonen (voorzitter vanaf medio december 2016)

H. Smit

- Maatschapslid Diergezondheidscentrum Boven Veluwe
- Voorzitter bestuur Stichting Pensioenfonds Dierenartsen
- Lid beleggingscommissie Stichting Pensioenfonds Dierenartsen
- Lid Risico Advies Commissie Stichting Pensioenfonds Dierenartsen

5.3 Uitbestede partijen en adviseurs

Het fonds heeft al haar werkzaamheden als het gaat om administratie en vermogensbeheer uitbesteed. Het bestuur laat zich bijstaan door externe adviseurs op actuariel en beleggingstechnisch gebied. Hieronder worden de belangrijkste uitbestede partijen en adviseurs in 2016 benoemd.

Pensioenbeheer

De pensioenadministratie is uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer, Rijnzathe 12 te De Meern.

Fiduciair manager en custodian

Kempen Capital Management, gevestigd in Nederland (Amsterdam), is aangesteld als fiduciair manager en voert het beheer van het vermogen van het fonds. Kasbank NV, gevestigd in Amsterdam, is aangesteld als custodian.

Beleggingsadviseur

De beleggingsadviseur van het fonds is de heer M. Euverman, verbonden aan Sprenkels en Verschuren, gevestigd in Nederland (Amsterdam).

Adviserend actuaris

In het verslagjaar is de heer F. Verschuren actief geweest als adviserend actuaris. De heer Verschuren is verbonden aan Sprenkels & Verschuren.

Externe bestuursondersteuning

Mevrouw R. Poldner, verbonden aan Poldner Advies, gevestigd te Amsterdam.

Certificerend actuaris

De heer H. Zaghdoudi, verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V., gevestigd te Purmerend.

Onafhankelijke accountant

De heer J.C. van Kleef, KPMG Accountants N.V., gevestigd te Utrecht.

Compliance Officer

Het Nederlands Compliance Instituut (NCI)

5.4 Kerngegevens pensioenregeling

Met ingang van 2008 voert StiPP twee pensioenregelingen uit. Een Basisregeling voor werknemers die meer dan 26 weken werkzaam zijn in de uitzendbranche. Daarnaast een Plusregeling voor werknemers die meer dan 78 weken in de uitzendbranche hebben gewerkt en voor payrollers.

Hieronder worden de kenmerken van de Basisregeling en de Plusregeling weergegeven, zoals die gelden vanaf 1 januari 2017.

5.4.1 Basisregeling

Pensioensysteem

Beschikbare premieregeling met het karakter van een premieovereenkomst.

Premie

Reglementaire premie bedraagt 2,6% van het bruto loon. Deze premie komt geheel voor rekening van de werkgever.

Bruto loon / Pensioengevend salaris

Als pensioengevend salaris geldt het bruto uurloon. Het bruto uurloon bestaat uit het brutoloon, waaronder wordt verstaan: het loon over de normale gewerkte uren, loon over de onregelmatige uren (dat wil zeggen de uren in afwijkende dag- en tijdzones), indien tijdens ziekte loon wordt doorbetaald: het werkelijk door de werkgever doorbetaalde loon, de vergoeding wegens loonderving van (een) wachtdag(en) in geval van ziekte ('wachtdagcompensatie'), de opgebouwde of (uitbetaalde) reserveringen voor vakantiedagen, bijzonder verlof, kort verzuim en feestdagen (indien van toepassing) en de vakantiebijslag.

Indien tussen de werkgever en de werknemer schriftelijk overeengekomen, kan in positieve zin van het beschreven bruto-uurloon omschrijving worden afgeweken. De opgebouwde of (uitbetaalde) reserveringen voor vakantiedagen, bijzonder verlof, kort verzuim en feestdagen die zijn opgebouwd in een periode waarin de werknemer geen deelnemer in de zin van artikel 2 van de statuten van het fonds was, worden in geen geval tot het brutoloon in de zin van dit artikellid gerekend.

Het moment waarop de reserveringen voor vakantiedagen, bijzonder verlof, kort verzuim en feestdagen tot het bruto-uurloon worden gerekend is afhankelijk van de keuze die de werkgever heeft gemaakt. De werkgever kan eenmaal per kalenderjaar in januari kiezen of hij voor dat jaar tot het bruto-uurloon rekent:

- a. de reserveringen op het moment van ontstaan; of
- b. de reserveringen op het moment van uitbetalen.

De keuze van de werkgever kan niet tussentijds gedurende het jaar worden gewijzigd.

Maximum pensioengevend loon

Het bruto-uurloon, zoals voorgaand omschreven, is pensioengevend tot en met € 28,69. Dit wordt jaarlijks door het bestuur vastgesteld.

Franchise

De uur-franchise wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur en bedraagt voor 2017 € 6,32 per uur. Deze franchise wordt uitsluitend gebruikt voor de toedeling van de premie aan de deelnemers.

Pensioengrondslag

Voor elke deelnemer wordt wekelijks de pensioengrondslag vastgesteld. De pensioengrondslag is gelijk aan het bruto uurloon (pensioengevend salaris), verminderd met de uur-franchise.

Aangroei pensioenkapitaal

De deelnemer wordt periodiek een premie beschikbaar gesteld van 4,4% van de pensioengrondslag. De beschikbare premie wordt toegevoegd aan het saldo van het pensioenkapitaal. Het pensioenkapitaal bestaat uit het saldo van de pensioenrekening inclusief de waarde uit een eventuele waardeoverdracht. Het saldo van het pensioenkapitaal wordt periodiek vermeerderd of verminderd met het positieve of negatieve beleggingsresultaat.

Opbouwperiode

21 jaar tot 67 jaar. De opbouw vangt aan zodra een deelnemer meer dan 26 weken voor één uitzendonderneming heeft gewerkt (referte-eis).

Pensioendatum

De eerste dag van de maand waarin de (gewezen) deelnemer de leeftijd bereikt van 67 jaar.

Nabestaandenpensioen ten behoeve van echtgenoot, echtgenote, geregistreerde partner alsmede wezenpensioen voor kinderen tot 18 jaar

Bij overlijden van de (gewezen) deelnemer vóór het bereiken van de pensioendatum verkrijgen de partner en / of de kinderen aanspraken op nabestaanden- en/of wezenpensioen. De hoogte van dit nabestaanden- en / of wezenpensioen is afhankelijk van het kapitaal op het tijdstip onmiddellijk voorafgaande aan het overlijden van de deelnemer of gewezen deelnemer en van het geldende fiscale maximum, en wordt vastgesteld op basis van de door het bestuur in overleg met de actuaris vastgestelde grondslagen. Daarbij geldt een verhouding tussen het nabestaandenpensioen en het wezenpensioen per kind van 100:20.

Premievrije deelneming

n.v.t.

Inkoop pensioen

De deelnemer heeft de mogelijkheid om op pensioendatum pensioen in te kopen bij het fonds dan wel een andere pensioenuitvoerder.

5.4.2 Plusregeling

Pensioensysteem

Beschikbare premieregeling met het karakter van een premieovereenkomst.

Premie

De reglementaire premie bedraagt per 1 januari 2016 12,0% van de pensioengrondslag. Deze premie komt voor 2/3 ten laste van de werkgever en voor 1/3 van de werknemer.

Bruto loon / Pensioengevend salaris

Als pensioengevend salaris geldt het bruto uurloon. Het bruto uurloon bestaat uit het brutoloon, waaronder wordt verstaan: het loon over de normale gewerkte uren, loon over de onregelmatige uren (dat wil zeggen de uren in afwijkende dag- en tijdzones), indien tijdens ziekte loon wordt doorbetaald: het werkelijk door de

werkgever doorbetaalde loon, de vergoeding wegens loonderving van (een) wachtdag(en) in geval van ziekte ('wachtdagcompensatie'), de opgebouwde of (uitbetaalde) reserveringen voor vakantiedagen, bijzonder verlof, kort verzuim en feestdagen (indien van toepassing) en de vakantiebijslag.

Indien tussen de werkgever en de werknemer schriftelijk overeengekomen, kan in positieve zin van het beschreven bruto-uurloon omschrijving worden afgeweken. De opgebouwde of (uitbetaalde) reserveringen voor vakantiedagen, bijzonder verlof, kort verzuim en feestdagen die zijn opgebouwd in een periode waarin de werknemer geen deelnemer in de zin van artikel 2 van de statuten van het fonds was, worden in geen geval tot het brutoloon in de zin van dit artikellid gerekend.

Het moment waarop de reserveringen voor vakantiedagen, bijzonder verlof, kort verzuim en feestdagen tot het bruto-uurloon worden gerekend is afhankelijk van de keuze die de werkgever heeft gemaakt. De werkgever kan eenmaal per kalenderjaar in januari kiezen of hij voor dat jaar tot het bruto-uurloon rekent:

- a. de reserveringen op het moment van ontstaan; of
- b. de reserveringen op het moment van uitbetalen.

De keuze van de werkgever kan niet tussentijds gedurende het jaar worden gewijzigd.

Maximum pensioengevend loon

Het bruto-uurloon, zoals voorgaand omschreven, is pensioengevend tot en met € 28,69. Dit wordt jaarlijks door het bestuur vastgesteld.

Uur-franchise

De uur-franchise wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur en bedraagt voor 2017 € 6,32 per uur.

Pensioengrondslag

Voor elke deelnemer wordt wekelijks de pensioengrondslag vastgesteld. De pensioengrondslag is gelijk aan het bruto uurloon (pensioengevend salaris), verminderd met de uur-franchise.

Opbouw pensioenkapitaal

Van de reglementaire doorsneepremie van 12,0% van de pensioengrondslag wordt de volgende inleg per leeftijdscategorie beschikbaar gesteld:

Leeftijd	Beschikbare premie als percentage van de pensioengrondslag
21 - 24	4,4
25 - 29	5,4
30 - 34	6,6
35 - 39	8,0
40 - 44	9,8
45 - 49	11,9
50 - 54	14,6
55 - 59	18,1
60 - 64	22,5
65 - 66	26,5

De beschikbare premie wordt toegevoegd aan het saldo van de pensioenrekening. Het pensioenkapitaal bestaat uit het saldo van de pensioenrekening inclusief de waarde uit een eventuele waardeoverdracht. Het saldo van de pensioenrekening wordt periodiek vermeerderd of verminderd met het positieve of negatieve beleggingsresultaat.

Opbouwperiode

21 jaar tot 67 jaar.

Pensioendatum

De eerste dag van de maand waarin de (gewezen) deelnemer de leeftijd bereikt van 67 jaar.

Nabestaandenpensioen ten behoeve van echtgenoot, echtgenote, geregistreerde partner (of ongehuwde partner met notarieel verleden samenlevingsovereenkomst) alsmede wezenpensioen voor kinderen tot 18 jaar

Bij overlijden van de (gewezen) deelnemer vóór het bereiken van de pensioendatum verkrijgen de partner en/of de kinderen aanspraken op nabestaanden- en/of wezenpensioen. Het nabestaandenpensioen bestaat uit een uitkering uit de risicodekking en een uitkering die afhankelijk is van de hoogte van het pensioenkapitaal en van het aantal wezenpensioenen dat tezamen met het partnerpensioen voor het Pensioenkapitaal wordt aangekocht in de verhouding 100:20 (partnerpensioen: wezenpensioen). De partner- en wezenpensioenen zullen nooit hoger zijn dan de geldende fiscale maxima.

Premievrije deelneming

De deelnemer die arbeidsongeschikt wordt volgens de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) kan een verzoek bij het fonds indienen tot voortzetting van het deelnemerschap. Als het verzoek wordt ingewilligd, komt de door de werkgever verschuldigde premie als bedoeld in het uitvoeringsreglement geheel of gedeeltelijk ten laste van het fonds, wordt aan de werkgever gehele of gedeeltelijke vrijstelling van premiebetaling verleend en blijven de pensioenaanspraken van de deelnemer geheel of gedeeltelijk in stand. De gehele of gedeeltelijke vrijstelling van premiebetaling en de gehele of gedeeltelijke voortzetting van de deelneming geldt zolang een uitkering wegens arbeidsongeschiktheid wordt genoten.

Inkoop pensioen

De deelnemer heeft de mogelijkheid om op pensioendatum pensioen in te kopen bij het fonds dan wel een andere pensioenuitvoerder.

5.5 Afkortingen en begrippen

ABTN

Pensioenfondsen dienen te werken volgens een Actuariële en BedrijfsTechnische Nota. Hierin zijn de financiële opzet van een pensioenfonds en de grondslagen waarop deze berust, gemotiveerd omschreven.

AFM

Autoriteit Financiële Markten

AG

Actuarieel genootschap

ALM

Asset Liability Management. Analyse van de onderlinge samenhang van de ontwikkeling van beleggingen en verplichtingen ter toetsing van het premie-, indexatie- en beleggingsbeleid.

Asset

Beleggingscategorie

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als een voortschrijdend gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over de afgelopen 12 kalendermaanden. Bij StiPP geldt voor 2015 dat deze wordt berekend over het gemiddelde van de afgelopen 4 kwartalen.

Benchmark

Vergelijkingsmaatstaf of norm waarmee kosten en prestaties van instellingen uit dezelfde sector worden vergeleken.

Compliance

Handelen in overeenstemming met (in- en externe) wet- en regelgeving en integriteitsbeleid

Contante waarde

Bedrag dat op enig moment aanwezig moet zijn om, rekening houdend met toekomstige rente inkomsten en eventuele andere actuariële grondslagen, de huidige verplichtingen in de toekomst ook daadwerkelijk te kunnen betalen.

Dekkingsgraad

De waarde van het pensioenvermogen uitgedrukt als percentage van de waarde van de pensioenverplichtingen. De dekkingsgraad wordt als graadmeter beschouwd voor de mate van zekerheid dat de toegezegde pensioenen ook daadwerkelijk kunnen worden uitbetaald.

Derivaat

Financieel contract waarvan de waarde is afgeleid van een andere (onderliggende) waarde, zoals een aandeel, obligatie of grondstof. Bijvoorbeeld: futures, swaps.

Dispensatie

Vrijstelling van de verplichting tot deelname aan de pensioenregeling van het bedrijfstakpensioenfonds. Ook wel vrijstelling genoemd.

DNB

De Nederlandsche Bank

Duration

Gewogen gemiddelde looptijd van een lening. Maatstaf om de prijsgevoeligheid van de lening te bepalen voor renteveranderingen.

Feitelijke premie

Is de daadwerkelijke premie die betaald wordt door de werkgevers en de deelnemers in de pensioenregeling.

Franchise

Vrijgesteld bedrag. Over dit deel van het pensioengevend loon wordt geen pensioen opgebouwd.

Insider

Een persoon die (in)direct bij transacties van het pensioenfonds in financiële instrumenten is betrokken, dan wel uit hoofde van zijn werkzaamheden over voorwetenschap beschikt of kan beschikken.

Inflatie

Stijging van het algemene prijspeil.

Kostendekkende premie

De premie die gelijk is aan de actuariële benodigde premie.

FTK

Nieuw Financieel Toetsingskader. Het Financieel Toetsingskader is een stelsel van De Nederlandsche Bank voor in de toekomst te hanteren waarderingsmethoden.

Pensioengrondslag

Het deel van het pensioengevend loon boven de franchise.

Performance

Totale rendement op marktwaarde. Performance wordt normaliter vergeleken met die van een benchmark. Bij outperformance wordt er een beter resultaat behaald dan de benchmark. Bij underperformance wordt er een slechter resultaat behaald dan de benchmark.

Prudent Person principle

Dit principe bepaalt dat het door een pensioenfonds te hanteren beleggingsbeleid moet voldoen aan de uitgangspunten zoals opgenomen in artikel 135 PW.

PW

Pensioenwet

Rekenrente

Fictief rendementspercentage dat het belegde vermogen in de toekomst wordt geacht op te brengen.

Rentetermijnstructuur

Dit is een set van rentes voor iedere looptijd. In de regel zal voor iedere looptijd een andere rente gelden. Dit weerspiegelt verschillen in het rendement dat vereist wordt op beleggingen met een verschillende horizon.

Reservetekort

Een fonds heeft een reservetekort als het aanwezige eigen vermogen kleiner is dan het vereist eigen vermogen, maar groter is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Slapers

Deelnemers van het pensioenfonds die niet langer bij dit fonds pensioen opbouwen.

Solvabiliteit

Het vermogen dat op langere termijn aanwezig moet zijn om de verplichtingen te kunnen nakomen.

STAR (Stichting van de Arbeid)

Een landelijk overlegorgaan van de centrale organisaties van zowel werkgevers als werknemers in Nederland.

Sterftegrondslag

Berekeningsmethode gebaseerd op een statisch overzicht van sterftekansen per leeftijd van een bepaalde groep personen.

UFR (Ultimate Forward Rate)

De UFR is een modelmatige benadering van de marktrente voor pensioenverplichtingen met een termijn langer dan 20 jaar.

Vastrentende waarden

Beleggingssoort waarover in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt, zoals obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen.

Vereist eigen vermogen

Het vereist eigen vermogen is de omvang van het eigen vermogen waarover een pensioenfonds ten minste moet beschikken. Indien een fonds niet over dit vermogen beschikt, moet het een herstelplan indienen bij DNB.

VPV (Voorziening Pensioen Verplichtingen)

De passiva van het pensioenfonds, gelijk aan de waarde van de pensioenverplichtingen. Ook wel technische voorziening.

Waardeoverdracht

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van een tot zeker moment opgebouwde pensioenaanspraak, in het geval de deelnemer verandert van werkgever of verzekeraar.

Z-score

Een maatstaf die het verschil meet tussen het feitelijk behaald rendement en het rendement van de vooraf gedefinieerde normportefeuille, rekening houdend met kosten. De z-score is één van de criteria op grond waarvan eventueel kan worden afgezien van de verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds.

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (StiPP)

Postbus 40049

7300 AX Apeldoorn

stippensioen.nl